

VERSLAGEN & MEDEDELINGEN

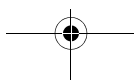
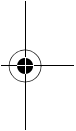
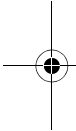
Jaargang 130, 2020, Aflevering 1

**DE TAALWETENSCHAP:
EEN PLAATSBEPALING**

Redactie:

Wim VANDENBUSSCHE, Thomas VAN DER GOTEN,
Judith VAN DOORSELAER, Frank WILLAERT

Inhoud

- 3 **Voorwoord**
*Wim Vandebussche, Thomas Van der Goten, Judith Van Doorselaer,
Frank Willaert*
- 5 **De taalwetenschap: een plaatsbepaling**
Freek Van de Velde & Joop van der Horst
- 25 **Een verbrokkelende grammatica?**
**Over de ‘nadelen’ van de constructiegrammatica volgens
Van de Velde en van der Horst**
Timothy Colleman
- 33 **Hoe de computerlinguïstiek gered werd door de taalkunde en
omgekeerd**
Walter Daelemans
- 39 **Taalkunde: een vloot in vele richtingen**
Karen De Clercq
- 45 **Reflectie, een noodzakelijke vorm van vernieuwing.**
Een paar beschouwingen over de toestand van de linguïstiek
Georges De Schutter
- 53 **Transitie in de taalkunde**
Ad Foolen
- 63 **De filoloog, de systeemtaalkundige en de taalgebruikslinguïst**
Dirk Geeraerts

69 Formaliseren in de taalkunde

Anneke Neijt

77 Echt crisis in de taalkunde?

Jan Nuyts

83 Hoezo crisis? Vooruit, aan de slag!

Reinier Salverda

93 Niet alleen variatie in talig gedrag verklaren

Hans Smessaert

99 De normaliteit van interdisciplinariteit

Reinhild Vandekerckhove & Astrid De Wit

105 Over de omkering van de verhouding van doel en middel in de wetenschap

Jacques Van Keymeulen

113 Tegen revoluties in de taalkunde

Marc van Oostendorp

119 Repliek van de auteurs

Joop van der Horst & Freek Van de Velde

**121 Kuifje en de kwijnende renaissance.
Over het onstuitbare verlangen naar taalkundige doorbraken**

Wim Vandenbussche

Voorwoord

Wim Vandenbussche, Thomas Van der Goten, Judith Van Doorselaer, Frank Willaert

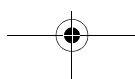
In het najaar van 2020 ontving de redactie van de *Verslagen en Mededelingen* van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren een ingezonden artikel van de Leuvense taalkundigen Joop van der Horst en Freek Van de Velde, met als prikkelende titel ‘Crisis in de taalkunde?’, naderhand gewijzigd in ‘De taalwetenschap: een plaatsbepaling’. Wat kort door de bocht luidde hun stelling dat er in de taalkunde vandaag weinig of geen sprake meer is van vernieuwende inzichten; het weinige wat dan toch als innovatief kan gelden, zou bovendien vooral ontleend worden aan een aantal hulpwetenschappen, zoals de psychologie, de antropologie, de neurowetenschappen en (vooral) de computerwetenschappen.

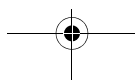
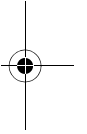
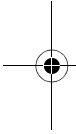
Het stuk leek ons voldoende snedig om als basis te dienen voor een opiniërend themanummer, waarin collega’s en peers het soortelijk gewicht van de voorgelegde argumenten peilen. Zo’n polemische dialoog was niet enkel een suggestie van een van de beoordelaars van het artikel, maar sluit ook naadloos aan bij de missie van de KANTL om het wetenschappelijke debat over de Nederlandse taal en letteren te bevorderen.

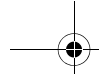
We vroegen ruim dertig taalkundigen uit Vlaanderen en Nederland om een korte reactie van om en bij de tweeduizend woorden; een dertiental collega’s ging daar gretig op in.

Van der Horst en Van de Velde kregen alle reacties te lezen en formuleerden een korte repliek. Vanuit de KANTL voegden we er nog een afsluitende beschouwing aan toe, waarin we *au-dessus de la mêlée* een en ander proberen samen te vatten.

Dit nummer werd gecoördineerd door KANTL-directeur-coördinator Judith Van Doorselaer en *V&M*-hoofdredacteur Frank Willaert. Thomas Van der Goten verzorgde de eindredactie. Wim Vandenbussche schreef het slotwoord.

De taalwetenschap: een plaatsbepaling

Freek Van de Velde & Joop van der Horst, KU Leuven

Samenvatting

In dit opiniërend artikel bekijken we wat de taalkunde de afgelopen decennia gepresteerd heeft. We zien vier grote doorbraken, maar opvallend is dat die doorbraken ofwel geen echte nieuwe ideeën brengen, maar teruggrijpen op oude visies, ofwel de methodologie betreffen. En als er al inhoudelijke vernieuwing is, dan komt die voor een goed deel van buitenaf, doordat psychologen, antropologen, neurowetenschappers, computerwetenschappers en fysici zich voor taal zijn gaan interesseren. De taalkunde in de klassieke zin bevindt zich in een crisis. Die crisis komt niet uit de lucht vallen, maar is het gevolg van het aflopen van de renaissance, een cultuurperiode waarin taal centraal stond, en al voorspeld door Jürgen Trabant (2003). Die crisis in de taalkunde betekent natuurlijk niet dat het hedendaagse onderzoek naar taal oninteressant is. De wending weg van de renaissance, en de aansluiting bij andere wetenschapsdomeinen, heeft ook voordelen: minder inteelt en theorie-interne verhalen, en een onbevangen kijk op oude kwesties.

Abstract

In this opinion article we look at what the field of linguistics has achieved over the past decades. We see four major breakthroughs, but it is striking that those breakthroughs either do not bring real new ideas, but rather refer back to old views, or concern purely methodological innovations. And if there is real innovation, it turns out to be brought by outsiders: psychologists, anthropologists, neuroscientists, computer scientists and physicists, who have become interested in language. Linguistics in the classical sense is in crisis. This crisis does not come out of the blue, but is the result of the end of the Renaissance, a culture period in which language took central stage, and had already been predicted by Jürgen Trabant (2003). All this does not entail that current-day research into language is uninteresting. Turning away from a Renaissance perspective and joining forces with other scientific fields brings advantages: less inbreeding and theory-internal stories, as well as an open-minded view on old issues.

1. REDEN TOT BEZORGDHEID

Gaat het wel goed met de taalkunde? Dat is niet zo zeker. Neem nu het hoger onderwijs. Taalkundeopleidingen hebben allerwegen te kampen met teruglopende studentenaantallen. Daar zijn velerlei verklaringen voor geopperd: de overheid die voluit inzet op STEM-richtingen (Science, Technology, Engineering, Mathematics); de nasleep van de economische crisis, die studenten doet kiezen voor richtingen waarvan ze denken dat die meer werkzekerheid en meer geld opleveren. Of het toenemende individualisme en het *repli sur soi*, waardoor mensen niet meer bereid zijn een andere taal te leren, behalve het Engels dan. Of het geringere prestige van leerkrachten, van oudsher een vanzelfsprekend beroep voor alumni. En er zijn wellicht nog andere verklaringen te noemen. Het is niet duidelijk welke van die verklaringen ook echt een rol spelen, en of ze zélf waar zijn, en of ze misschien teruggevoerd kunnen worden op een diepere oorzaak. Het is verder ook niet duidelijk of het een tijdelijk dipje is of een hardnekkiger probleem, maar het is een beangstigende trend voor de taalkundige gemeenschap, ook al omdat de studenten die overblijven, doorgaans zwakker zijn dan de vroegere, zo blijkt uit intern onderzoek naar de instroom van studenten aan de KU Leuven.

De kladderadatsch is niet beperkt tot de studenteninschrijvingen, maar treft ook het onderzoek. Dat valt wat minder op, omdat de buitenwacht het taalkundige onderzoek niet op de voet volgt, en omdat een groot deel van het academische gild zélf enthousiast voortwerkt, en artikelen en boeken schrijft. Maar als je even gaat neerzitten om te overdenken welke doorbraken we de afgelopen twintig jaar in de taalkunde hebben kunnen noteren, dan kost het enige moeite om te zeggen wat die zijn. Op zichzelf is dat niet zo gek natuurlijk. De taalkunde is als autonome wetenschappelijke discipline nog vrij jong. Veel verder dan de eerste helft van de 19de eeuw kun je niet teruggaan, of het moet zijn dat je het werk van enkele pioniers zoals Pāṇini of Lambert ten Kate voor het voetlicht brengt. Voor de laatste millenniumwisseling is enorme vooruitgang geboekt, eenvoudigweg omdat er nog veel te ontdekken was: klankwetten, morfologie, reconstructie, taalbeschrijving... Alles stond nog in de kinderschoenen. Een lijstje met hoogtepunten, die elke taalkundige kent: de Eerste Germaanse Klankverschuiving (Grimm, in 1822), de Wet van Verner (1867), het stamboommodel (Schleicher, ca. 1850), de Wet van Wackernagel (1892), grammaticalisatie (Meillet, in 1912), de ontcijfering van het Hettitisch (in 1916), Jespersen's Cycle (Jespersen 1917, zie ook Dahl 1979), de opkomst van de dialectgeografie als tegengewicht tegen de neogrammatici (met Kloekes wereldberoemde *huis/*

muis-kaart uit 1927 als voorbeeld), het driedelige Organonmodell van Bühler (1934), van waaruit het onderzoek naar subjectiviteit voortgesproten is, de Wet van Zipf (1935), het ontcijferen van het Lineair B door Ventris (1952), de analyse van *Aspekt* door Vendler (1957), het idee van Firth (1957) dat lexicale betekenis achterhaald kan worden op grond van de context waarin het woord voorkomt, de taalhandelingstheorie van Austin (1962) en vervolgonderzoek van Grice, de taaluniversalia van Greenberg (1966), het *fourth floor*-onderzoek van Labov (1966), het kleurenonderzoek van Berlin & Kay (1969), de conversatieanalyse (Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974), Silverstein's Hierarchy (1976), het transitiviteitsonderzoek van Hopper & Thompson (1980), het metafooronderzoek van Lakoff & Johnson (1980), het iconiciteitsonderzoek van Haiman (1983), de relevantietheorie van Sperber & Wilson (1986), de beleefdheidstheorie van Brown & Levinson (1987), de *constant rate hypothesis* van Kroch (1989).

Welk artikel of welk boek uit de jaren 90, de nieuwe jaren 00 en 10 kunnen we daaraan toevoegen? En dan misschien niet in de eerste plaats geïsoleerde, prachtige studies, maar echt nieuwe inzichten, die eigen onderzoekslijnen entameren, zoals de typologie na Greenberg, de sociolinguïstiek na Labov, of de conversatieanalyse na Sacks, Schegloff & Jefferson. Je zou kunnen denken aan een nieuwe aanpak, zoals bijvoorbeeld de 'micro-comparatieve benadering' (Van Craenenbroeck & Van Koppen, 2019) of de 'constructiegrammatica' (Hoffmann & Trousdale, 2013 voor een overzicht), maar de micro-comparatieve benadering is theorie-intern, en heeft weinig te bieden voor wie niets heeft met formele taalkunde. Constructiegrammatica heeft het nadeel dat er nauwelijks falsifieerbare beperkingen gepostuleerd worden op wat als 'constructie' geldt (zie Lidz & Williams, 2009), heeft een weinig spaarzame opbouw van de grammatica (Hutchinson, 1974, pp. 57-59; Culicover & Jackendoff, 2005; Traugott & Trousdale, 2013, pp. 5-11), en heeft een enigszins eenzijdige interesse in lokale, lexicale halffabricaten in taal (the *way*-construction, the NPN construction, de ADJ_{superlatief} N *ooit*-constructie?; zie ook Goldberg & van der Auwera, 2012, p. 109), waarbij de grammatica verbrokelt. Er mag dan al een groot enthousiasme zijn voor deze beide theorieën, en er zijn aardig uitgevoerde deelstudies, maar van een grote vooruitgang in de taalkunde is volgens ons geen sprake.

Misschien zou je nog kunnen zeggen dat de laatste decennia het inzicht hebben opgeleverd dat grammatica een samenspel is van verschillende interne factoren. Dat is goed te zien bij alternerende formuleringen die in elkaars buurt zitten: *Hij geeft een bos bloemen aan zijn moeder* of *Hij geeft zijn moeder een bos bloemen*. Welke variant gekozen wordt onder welke omstandig-

heden is niet te vatten door één regel, maar is een geaggregeerd gevolg van een hele hoop factoren: van de bezielheid van het indirect object over de lengte van de constituenten tot de semantiek van het werkwoord. Maar eigenlijk is dat een negatief resultaat: de grammatica valt uit elkaar; er zijn geen welomlijnde regels meer. Alles is fluïde. Het is nog maar de vraag hoe je op die manier een grammatica moet schrijven (zie ook Van de Velde & Pijpops, 2018), zeker als geldt dat de systematiek van een constructie nog eens per werkwoord verschilt (zie Pijpops, 2019). Dat geldt ook voor de zogenoemde derde-golf-sociolinguïstiek (Eckert, 2012), waarin het werken met ‘variëteiten’, die stabiel zijn op gemeenschapsniveau, plaats ruimt voor het werken met ‘varianten’, fragmenten en codes die onstabiel zijn, lokaal ingezet worden, en gemanipuleerd worden door taalgebruikers die *agency* hebben. Ook in die stroming gaat het geloof in een grammaticaal systeem op de schop.

2. TOCH NOG VERNIEUWING?

Hebben we het gehad met de taalkunde? Lastig te zeggen. Sowieso is het hachelijk om de vitaliteit van een veld af te lezen aan het ritme van doorbraken. En misschien zien we wel nieuwe inzichten over het hoofd. Als je goed kijkt, is er inderdaad nog wel beweging in de taalkunde van de afgelopen decennia. We noemen vier doorbraken. Met doorbraken bedoelen we inzichten of onderzoekslijnen die een of meer van de volgende kenmerken vertonen:

- ♦ Ze komen aan bod in nagenoeg elk traject voor studenten taalkunde aan de universiteit.
- ♦ Ze vertegenwoordigen belangrijke clusters van onderzoek waar aan verschillende universiteiten of onderzoeksinstituten in binnen- en buitenland aan gewerkt wordt.
- ♦ Er worden themanummers aan gewijd in meer dan één groot algemeen-taalkundig tijdschrift.
- ♦ Ze hebben een eigen handboek in een reeks zoals *Oxford handbooks*, of een eigen tijdschrift.

2.1. DE KWANTITATIEVE WENDING

Het meest in het oog springende is de ‘kwantitatieve wende’ (*‘the quantitative turn’*, een term van Laura Janda, 2013), en de explosie van corpus-linguïstisch onderzoek. Het zou ons niet verbazen als de best verkochte boeken tegenwoordig geen inleidingen tot de syntaxis of de pragmatiek zijn, maar statistische handleidingen, van mensen zoals Baayen (2008a), Gries (2013), Levshina (2015) of Winter (2019). In een bibliometrische studie naar linguïstische tijdschriften in de periode 2005-2014 (Mohsen *et al.* 2017) kwam aan het licht dat de twee meest geciteerde artikelen over het gebruik van *mixed models* voor taalkunde gingen (Baayen, 2008b en Jaeger, 2008).

Maar: hier gaat het om een methode, niet om een inzicht. Dat geldt ook voor de dialectometrie (zie b.v. Heeringa, 2004 voor het Nederlands) of de distributionele semantiek (zie b.v. Turney & Pantel, 2010; Lenci, 2018).

2.2. EQUI-COMPLEXITEIT

Ten tweede: de frontale aanval op het idee dat talen allemaal even complex zijn. Sommige talen zitten ‘ingewikkelder’ in elkaar dan andere, zijn ‘moeilijker te leren’, zijn minder ‘transparant’. De terminologie varieert, maar het inzicht is hetzelfde: equi-complexiteit is empirisch onhoudbaar. Het idee is niet nieuw, en wordt uitvoerig behandeld in het weergaloze boek *Progress in Language* van Otto Jespersen (1894), maar in de loop van de 20ste eeuw was de taalkundige gemeenschap ervan overtuigd geraakt dat alle talen even complex waren. Een nobele gedachte, want de gelijkheid van talen onderstreepte de gelijkwaardigheid van alle mensen. De houding van koloniale superioriteit jegens minder ontwikkelde culturen werd een halt toegeroepen. Kon een vooraanstaand taalkundige als Lammert te Winkel in 1862 nog schrijven in *De Taalgids*: ‘dat de Indogermaansche tongvallen boven alle andere verre uitmunten, wordt thans zoo goed als algemeen erkend’, honderd jaar later zou zoiets in taalkundige kringen op hoongelach onthaald zijn. Pas in de jaren 90 wint het idee veld dat talen niet allemaal even complex zijn, maar dat het juist de kleine talen van primitieve stammen zijn die een hogere complexiteitsgraad hebben. Dat idee werd uit de verdoemenis gehaald door Revere Perkins, in zijn boek uit 1992, maar eigenlijk kwam hij te vroeg. Het is pas in het werk van Peter Trudgill (2002, 2011), in het werk van McWhorter (2001), in een boek van Deutscher (2000), in een artikelenbundel uit 2009 (Sampson *et al.*, 2009), in een studie uit 2012 (Kortmann & Szmrecsanyi, 2012), en, te on-

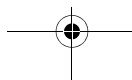
zent, in een opmerkelijk proefschrift van Kusters (2003), en later in het proefschrift van Leufkens (2015) dat er echt werk gemaakt wordt van het taalkundig onderzoek. In ons eigen werk komt het onderwerp in diachrone zin ter sprake in Van de Velde's proefschrift (2007, handelseditie 2009; zie ook Van de Velde, 2010), en in van der Horst's boek *Taal op drift* (2013). Het meest gerucht makende artikel in dit verband is echter een artikel dat geschreven is door *niet*-taalkundigen. Of althans door niet klassiek geschoolde taalkundigen. Dat is het stuk van Gary Lupyan & Rick Dale van 2010 in *PLoS ONE*, waarin ze op basis van een enorme hoop data (de vrucht van jarenlang onderzoek van taalkundigen) laten zien dat complexiteitsverschillen tussen talen samenhangen met de grootte van sprekersgemeenschappen. De auteurs zijn van huis uit psychologen.¹

Maar negatief geformuleerd zou je ook kunnen zeggen dat een idee dat een dikke honderd jaar vigeerde, nu weer nieuw leven ingeblazen wordt. Stellig een goede zaak. Maar het 'nieuwe inzicht' is dus maar betrekkelijk nieuw. Daar is niks mis mee. Het is juist goed dat mensen van buitenaf met een frisse blik en met nieuwe methoden oude ideeën oppikken en rehabiliteren.

2.3. LINGUISTISCHE RELATIVITEIT

De derde 'doorbraak' is de rehabilitatie van de Sapir-Whorf-theorie – het idee dat taal het denken beïnvloedt. Niet zozeer de harde, deterministische visie, waarin mensen door hun taal gevangen zitten in een particulier wereldbeeld, maar de zachtere visie, waarin het denken heel subtiel beïnvloed wordt. Dat valt allemaal na te lezen in twee boeken voor een breed publiek: *Through the Language Glass* van Guy Deutscher (2010) en *The Language Hoax* van John McWhorter (2014). Maar er zijn ook gespecialiseerdere boeken, zoals Levinson (2003) en Everett (2013). En natuurlijk tal van afzonderlijke studies, onder andere van de Witruissisch-Amerikaanse Lera Boroditsky, die furore maakt met haar ingenieuze experimenten (Boroditsky, 2011). Opnieuw valt

¹ Een van de beoordelaars merkt op dat in het lijstje met doorbraken in de 20ste eeuw ook wel wat geleerden staan die eigenlijk 'van buitenaf' kwamen: Bühler uit de psychologie, Austin, Grice, Johnson en Sperber uit de filosofie. Labov was van huis uit chemicus. Dat klopt inderdaad wel. Misschien is dat een algemeen kenmerk van doorbraken, dat die verrassend vaak van buitenaf komen, in allerlei disciplines. Geologen hebben lang weerstand geboden tegen de continentendrift van Wegener, omdat Wegener geen echte geoloog was. Het bewijs voor de rol van de meteorietinslag bij uitsterven van de dinosauriërs aan het einde van het Krijt is geleverd buiten de paleontologie. Huizinga, misschien wel de bekendste mediëvist uit de Lage Landen, was van opleiding Sanskritist.

op dat Boroditsky haar doctoraat eigenlijk gehaald heeft in de cognitieve psychologie.

Ook hier geldt natuurlijk dat het ‘nieuwe’ maar betrekkelijk nieuw is. We beleven weliswaar niet de terugkeer naar precies de opvattingen van de dertiger en veertiger jaren; maar anderzijds moet ook erkend dat deze wending toch een ‘rehabilitatie’ is van vroeger gedachtengoed. Nogmaals: dit is geen afwijzing van het onderzoek dat hier genoemd is. Integendeel. Misschien is het zelfs eigen aan elke discipline, dat oude opvattingen weer opgevist worden en tegen het licht gehouden worden. Maar de argwanende houding van heel wat klassieke taalkundigen tegen het ‘neo-Whorfianisme’ doet vermoeden dat zich hier een breuklijn aftekent met de taalkunde.

2.4. EVOLUTIONAIRE TAALKUNDE

De vierde doorbraak is onderzoek naar taalevolutie, en dan vooral het ontstaan van het taalvermogen bij de menselijke soort en de diepe mechanismen achter taalverandering op een ruimere tijdschaal. Dat onderzoek is, net als het onderzoek naar equi-complexiteit en linguïstische relativiteit, lange tijd taboe geweest. In bijna elke overzichtspublicatie wordt verwezen naar een decreet van de Société de Linguistique de Paris uit 1866 waar dit onderwerp uitgesloten werd van de serieuze linguïstiek. De reden was dat er nogal wat wilde theorieën de ronde deden die ontsproten waren aan de rijke fantasie van zelfverklaarde experts. In de tweede helft van de jaren 90 kwam daar verandering in: door nieuwe gegevens uit heel verschillende wetenschapsgebieden – archeologie, primatologie, psychologie, biologie, computerwetenschappen, genetica, historische linguïstiek – naast elkaar te leggen, kreeg de discipline empirische grond onder de voeten. Sinds 1996 vindt een tweejaarlijks congres plaats over het thema, *Evolang*, en sinds 2009 is er een ander tweejaarlijks congres, *Protolang*, in de tussenliggende jaren. Er is sinds een paar jaar ook een eigen wetenschappelijk tijdschrift *Journal of Language Evolution*, en sinds 2019 heeft ook John Benjamins een nieuw tijdschrift gelanceerd: *Evolutionary Linguistic Theory*. Verder zijn er overzichtswerken zoals Fitch (2010), Tallerman & Gibson (2011), McMahon & McMahon (2013) en Hurford (2014). Het onderzoek dat in de evolutionaire taalkunde gedaan wordt, straalt een soort onbevangen enthousiasme uit, waarin onorthodoxe methodes ingezet worden. Zo is er het gehypte artikel van Simon Kirby en collega’s in *PNAS* in 2008, waarin een nieuwe techniek (‘*iterated learning*’) voorgesteld wordt om op zoek te gaan naar de selectiedruk op taalevolutie. En verder is er ook een groeiend aantal studies met simulaties *in silico*, waarin stukjes soft-

ware taalverandering nabootsen (zie Smith 2014 en Steels 2016). Opnieuw valt op dat veel van de beoefenaren van die nieuwe discipline van buiten de taalkunde komen. Er zijn onverdachte taalkundigen, zoals Jim Hurford, Maggie Tallerman en William Croft, maar andere grote namen uit dit veld, zoals Michael Arbib, Luc Steels, Tecumseh Fitch, Dan Dediu en Bart De Boer, zijn zijdelings de taalkunde ingerold, meestal vanuit disciplines zoals computerwetenschappen en artificiële intelligentie, fysica of biologie. Vooral de toestroom van fysici valt op: Richard Blythe, Bruno Gonçalves, Vittorio Loreto, Ramon Ferrer-i-Cancho... Dat die zich steeds vaker op natuurlijke taal concentreren in hun onderzoek, komt natuurlijk ook omdat er tegenwoordig genoeg data zijn om hun wiskundige modellen op los te laten. Sommige collega's vinden het een beetje wrang dat artikelen over taal in grote tijdschriften zoals *Nature*, *Science* of *PNAS* opvallend zelden door traditionele taalkundigen geschreven worden. In het beste geval is er een taalkundige die advies geleverd heeft. Maar een team van alleen maar traditionele taalkundigen, met een jarenlange expertise in bijvoorbeeld de formele semantiek, in de historische morfologie of in de contrastieve linguïstiek, dat zal je niet gauw aantreffen in dat soort bladen.

Omdat die niet-taalkundigen gretig gebruikmaken van gegevens die moeizaam verzameld zijn door taalkundigen en vervolgens de eer gaan opstrijken met in het oog springende publicaties, en methodes en statistiek gebruiken die veel taalkundigen vreemd zijn, is er bij heel wat historisch taalkundigen zelf een soort argwaan tegen een evolutionaire aanpak, die gezien wordt als een vijandige overname van een domein dat ze zelf veel beter menen te beheersen. Nu is het wel waar dat in hun ontwapenende bevlogenheid en hun schaamteloze onwetendheid over de filologische angels en voetklemmen waarmee de filologisch behoedzamere taalkundige te maken krijgt, sommige leden van de Evolang-gemeenschap wat onvoorzichtig met moddervoeten door de gegevens banjeren (zie bijvoorbeeld de kritiek van Hunley *et al.*, 2012, van Van Tuyl & Pereltsvaig, 2012 en van enkele bijdragen in het themanummer 15(2) van het tijdschrift *Linguistic Typology* van 2011 op het artikel van Atkinson, 2011 waarin de omvang van de foneeminventaris van talen gecorreleerd werd met de afstand tot Afrika (en zo een '*founder effect*' zou vertonen), of de kritiek van Pereltsvaig & Lewis, 2012 op Bouckaert *et al.*, 2012, die biostatistische methoden voor het verspreiden van virussen gebruiken om iets te zeggen over de tijd en ruimte waar het Proto-Indo-Europees gesproken moet zijn geweest). De huiver van de klassieke taalkundigen is echter niet alleen ingegeven door bezorgdheid om de kwaliteit van het onderzoek, maar ook door een conservatief misprijzen voor nieuwlichterij. We hebben de

indruk dat die argwaan stilaan afbrokkelt. Op het jaarlijkse congres van de *Societas Linguistica Europaea* in 2018 was de drukstbezochte sessie die over evolutionaire taalkunde. Het gonsde er van opwinding.

Deze vierde ‘doorbraak’ brengt van de vier hier genoemde ontwikkelingen naar onze mening het meeste nieuws. Of er werkelijk sprake is van een doorbraak zal nog afgewacht moeten worden, want vooralsnog zijn de meningen, ook over hoofdzaken, wel heel erg verdeeld. Maar in beginsel zou deze ontwikkeling, als over belangrijke kwesties een zekere mate van overeenstemming wordt bereikt, een slagader voor het onderzoek in de taalkunde kunnen worden.

3. GEVOLGEN VOOR DE TAALKUNDE

De doorbraken die we in de taalkunde zien, (i) de kwantitatieve wende (als je dat als een inhoudelijke doorbraak wil zien), (ii) de aanval op equi-complexiteit, (iii) de gedeeltelijke rehabilitatie van de Sapir-Whorf-theorie, en (iv) taalevolutie bestrijken misschien niet het hele palet. Het zijn kwesties die ons boeien. Iemand anders komt wellicht met meer doorbraken.²

Misschien moeten we de exemplaar-theorie in de fonetiek van Pierrehumbert (2001) erkennen als een doorbraak, zie ook Pinget (2015, pp. 10-12), een theorie die ook naar de grammatica overgeheveld is (Bybee, 2010). Of Yangs Tolerance Principle (Yang, 2018). Nog iemand anders kan bijvoorbeeld met recht de bloei van de ‘sociofonetiek’ willen toevoegen, de branche in de linguïstiek die onderzoekt op welke manier het spraaksignaal sociale betekenis draagt. Een overzicht van wat er op dit terrein gebeurt, is bijvoorbeeld Thomas (2013). Een ander domein is de neurolinguïstiek, waarin EEG-scans betekenisvolle signalen blootleggen zoals de P600 en N400 ‘*event-related potentials*’. Die worden geassocieerd met respectievelijk syntactische en semantische anomalieën. Als iemand bijvoorbeeld zegt: ‘hij smeerde pindakaas op zijn... schoenen’, dan zie je een negatieve uitbuiging op het encefalogram na 400 milliseconden. Zie Kutas *et al.* (2006) voor een overzicht. Die terreinen kunnen ook gecombineerd worden: voorbeelden van neurolinguïstisch onder-

² Er zijn ook onderzoeken die in verschillende groepen thuishoren: het geruchtmakende onderzoek naar *Nicaraguan Sign Language* (Kegl *et al.* 1999) is bijvoorbeeld populair in de evolutionaire taalkunde, maar heeft ook relevantie voor linguïstische relativiteit, omdat uit de documentatie van de ontwikkeling van deze taal bleek dat er een co-evolutie optrad met *theory-of-mind*-capaciteiten van de sprekers.

zoek naar sociofonetische fenomenen zijn studies als Hanulíková *et al.* (2012) en Viebahn *et al.* (2017), die aantonen dat grammaticale overtredingen niet als een P600-anomalie geregistreerd worden als ze uitgesproken worden met een buitenlands accent.

Sinds de millenniumwende wordt gewerkt met een andere techniek: fMRI-scans, die de taalkunde ook weer een heel nieuwe weg kan doen inslaan, al moet hier wel bij verteld worden dat de scanners zo duur zijn dat er relatief kleine groepen proefpersonen ingeschoven worden, en het oplossend vermogen van de tests (wat in het Engels *power* heet) – d.w.z. het vermogen om het risico op ‘*false negatives*’ te verkleinen – lang zo laag was dat de conclusies nog uiterst wankel zijn. Recent is hier echter grote vooruitgang op te tekenen, doordat verschillende laboratoria met elkaar gaan samenwerken.

Opvallend is verder dat ook in die twee laatste domeinen, de sociofonetiek en de neurolinguïstiek, de invloed van buiten de taalkunde aanzienlijk is. Voor de neurolinguïstiek is dat evident: taalkundigen zijn doorgaans niet opgeleid om met hersenapparatuur te werken, maar hetzelfde gaat op voor de sociofonetiek. In een recent proefschrift (2017) heeft Laura Rosseel methodes uit de sociale psychologie, die taalkundigen goeddeels onbekend waren, toegepast op het taalattitudeonderzoek naar het spraaksignaal.

4. WAT ZIT ER ACHTER DIE TREND?

Bij nader inzien is de diagnose dus wellicht niet dat de taalkunde er niet al te best aan toe is, maar wel dat die ‘opgegaan’ is in of ‘overgenomen’ is door, of ‘aansluiting’ gevonden heeft bij andere domeinen. Hoewel sommige taalkundigen de veranderingen met wantrouwen of met lede ogen aanzien, lijkt het ons misplaatst om de ontwikkelingen voor te stellen als een putsch door radicale nieuwlichters met vijandige bedoelingen. Dat oude taboes (equi-complexiteit, Sapir-Whorf...) sneuvelen onder het mortiervuur van belerende disciplines, is niet per se iets slechts. Er zijn ook taalkundigen die de vernieuwingen enthousiast omarmen. De kwantitatieve wende is mee gerealiseerd door taalkundigen die zich omgeschoold hebben (zie Van de Velde *et al.* 2019 voor een overzicht in de neerlandistiek). Er is, volgens ons, geen *verval*, maar wel een *breuk* met het type onderzoek dat tot voor kort de dienst uitmaakte in de taalkunde. In de termen van Thomas Kuhn (1962): na een periode van ‘*normal science*’ maken we nu een periode van ‘*revolutionary science*’ mee. Het veld verandert drastisch. Dat zie je ook in tijdschriften, die themanummers wijden aan een bezinning over waar het veld heen moet de

komende jaren. Aflevering 145 (2019) van *Journal of Pragmatics* heeft een themanummer *Quo Vadis Pragmatics?* met twaalf artikelen van vooraanstaande taalwetenschappers. Aflevering 27(4) (2016) van *Cognitive Linguistics* draagt de titel *Cognitive Linguistics: Looking Back, Looking Forward*. Die themanummers zien de toekomst niet per se somber in, maar er is wel sprake van een trendbreuk. Over de kwantitatieve wending schrijft Langacker, een van de grondleggers van de cognitieve taalkunde in de jaren 90: '[W]ith the current emphasis on experimentation, corpus study, and statistical methods, one wonders whether students receive sufficient training in basic qualitative analysis (e. g., the explicit description of grammatical constructions)'. Het overheersende gevoel is: de aanpak is anders geworden.

Met die trendbreuk, en de influx van inzichten en methodes uit andere disciplines, wordt een voorspelling bewaarheid die gedaan is in het boek *Het einde van de standaardtaal* (van der Horst, 2008, pp. 320-321):

Of de taalwetenschap toekomst heeft, lijkt me hoogst onzeker. Ze is in haar opkomst en uitwerking in de voorbije eeuwen altijd zo nauw verbonden geweest met renaissance-opvattingen over taal, dat het zeer de vraag is of ze haar plaats behoudt in een post-renaissance taalcultuur. Ik ben niet de enige die daaraan twijfelt. Jürgen Trabant sprak enkele jaren geleden al over 'het einde van de taalwetenschap', en dat op grond van vergelijkbare overwegingen als de mijne. Wel met de gerechtvaardigde kanttekening dat taal als iets typisch en belangrijks van de mens wel altijd op de een of andere manier object van wetenschappelijk onderzoek zal zijn. Maar dat kan ook vanuit de biologie, de psychologie, de neurologie, of enige andere tak van wetenschap. Mijn twijfel betreft de taalwetenschap als afzonderlijke discipline. En het zal hoe dan ook een radicaal ander soort taalwetenschap zijn.

We zijn afscheid aan het nemen van de renaissance, die eeuwenlang het intellectuele leven in Europa heeft beheerst. We kijken nu op een heel andere manier naar de wereld dan in de renaissance, minder door een talige en cultuurhistorische bril, en meer door een numerieke bril, met statistieken, grafieken en cijfers. Die numerieke, statistische, experimentele aanpak heeft natuurlijk ook zijn wortels in de Europese renaissance, maar heeft zich veel moeizamer een plaatsje weten te verwerven in onze collectieve *Weltanschauung* dan de tekstuele blik van de vroege humanisten, en dringt pas de laatste jaren door tot de kern van de interessesfeer van de humanisten: de taal. De statistiek is een veel jongere discipline dan de filologie. Geesteswetenschappelijke boeken zien er nu heel anders uit dan vroeger: het is hoe langer hoe meer ver-

dacht als er geen plaatjes instaan. Een taalkundig artikel zonder tabellen en statistiek krijg je nauwelijks nog geplaatst in een groot tijdschrift. Dat nieuwe wereldbeeld sluit minder goed aan bij de nog sterk in de filologie verankerde opleidingen neerlandistiek of taalkunde, dan bij de technieken waar fysici mee werken.

Dat kun je ook zien in de vorming van jonge onderzoekers in de taalkunde. Doctorandi worden steeds vaker gerekruteerd uit vooropleidingen Artificial Intelligence en Digital Humanities. In 2018 vond in Groningen de LOT-zoemerschool plaats, en een van ons was daar lesgever. Twee weken lang intensieve cursussen voor doctoraatsstudenten in Nederland, waar ook veel buitenlanders op afkwamen. Wat opviel in de eerste week, was het gewicht van de vakken in het rooster die *niet* over de traditionele domeinen van de taalkunde (fonologie, morfologie, syntaxis, semantiek, pragmatiek, taaltypologie, historische taalkunde) gingen, maar over methodologie³ (twee vakken), over taalsociologie (één vak) en over neurowetenschappen (twee vakken), en dan nog eentje (het meest populaire) van de al genoemde evolutionaire taalkundige Gary Lupyan. Met andere woorden: in totaal was twee derde van het curriculum ingenomen door vakken gegeven door niet-taalkundigen. Uiteraard ging dat twee derde wel over *taal*, maar dan belicht vanuit een ander perspectief dan wat er zoal aangeboden werd in taalkundige opleidingen in de vorige eeuw.⁴

Hetzelfde zag je bij een lezingenreeks ‘over de toekomst van de (Nederlandse) taal en taalkunde’, die in het voorjaar van 2019 georganiseerd werd door de KANTL. Van de uitgenodigde sprekers was er één voltijds taalkundige (Joop van der Horst). De andere sprekers waren een computerwetenschapper en een breinonderzoeker. Dat loopt parallel met wat je zag in het recente grote overzichtswerk *Human Language: From Genes and Brain to Behavior* (Haagoort, 2019). Een gezaghebbend werk dat direct relevant is voor de taalkunde, maar het aantal bekende taalkundigen tussen de auteurs van de bijna vijftig hoofdstukken is uiterst beperkt. Daar kan nog aan toegevoegd worden dat bij grote onderzoeksinstituten de recente directeurswissels dezelfde trend vertonen: of je nu bij het Meertens gaat kijken, of bij het Instituut voor de Nederlandse Taal, in beide gevallen is een oude ‘core’ taalkundige afgelost door

³ In de evaluatieformulieren die de studenten invullen komt trouwens de laatste jaren een duidelijke mantra naar voren: méér methodologie.

⁴ Daar moet wel bij aangetekend worden dat studenten die op de LOT-school afkomen, niet allemaal uit taalkundige opleidingen komen. Er zijn er ook die uit richtingen als communicatiewetenschappen komen of uit de cognitiewetenschappen (*cognitive science*).

een nieuwe computationele taalkundige. Dat is niet erg. In beide gevallen gaat het om directeuren die heel dicht op de data zitten, en die allerminst afgedaan kunnen worden als beunhazen. Maar het onderzoek schuift daardoor misschien wel wat meer op naar de buurdisciplines.⁵

Leerstoelen taalkunde of neerlandistiek worden steeds vaker gegeven aan mensen die geen systeemlinguïstiek bedrijven, maar die actief zijn in de psycholinguïstiek of taalsociologie. Vacatures voor postdoctorale onderzoekers vermelden vaak vooral programmeervaardigheden en numerieke analysetechnieken. En de wildgroei van theorieën, zo kenmerkend voor de tweede helft van de 20ste eeuw, met zo diverse theorieën als Government & Binding, Minimalism, Relational Grammar, Arc Pair Grammar, Systemic Functional Grammar, Cognitive Linguistics, Role and Reference Grammar, Functional Grammar, Functional Discourse Grammar, Head-Driven Phrase Structure Grammar, Emergent Grammar, Columbia School of Linguistics enzovoort, is gaan liggen. Er is binnen de Construction Grammar wel wat nieuwe interne diversifiëring (Radical Construction Grammar, Sign-Based Construction Grammar, Fluid Construction Grammar), en je hebt bij de formele taalkundigen richtingen als Nanosyntax, maar dat is klein bier vergeleken bij de radicaal verschillende theorieën uit de periode van de *'Linguistic Wars'* (Harris, 1993 en Ruette, 2014 voor een toegankelijk artikel).

De achterliggende verklaring, het aflopen van de renaissance, is een wereldwijd fenomeen, en niet beperkt tot de Lage Landen. Pogingen om de terugloop van de studentenaantallen, de neergang van het prestige van de taalkunde, of het wat minder innovatieve karakter van het typisch taalkundige onderzoek toe te schrijven aan heel lokale factoren gaan niet veel opleveren. Er is zeker ruimte voor verbetering van het eindexamen Nederlands, waar zoveel om te doen is in Nederland. Er is zeker iets te doen aan het watervalstelsel in het Vlaamse onderwijs, waar talenrichtingen stroomafwaartse vergaarbak-

⁵ De observaties over het boek van Hagoort (2019) en over de directeurswissels danken we aan een anonieme beoordeelaar. Die voegt er – heel interessant – nog aan toe: ‘Het Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek zoekt al een aantal jaren naar een nieuwe directeur op het gebied van “taal”, als opvolging van de groep van Levinson. Tot nu toe is het niet gelukt om iemand te vinden.’ De vacature stond in de zomer van 2020 opnieuw op de website van het instituut: *‘The Max Planck Institute for Psycholinguistics invites nominations, including self-nominations, for a director, who will establish a new research department at the institute with a unique, innovative and long-term research program focussed on the study of language. The area of expertise is entirely open. Examples of potential research areas are semantics, morphosyntax, phonology and/or pragmatics in spoken or sign languages, multimodal communication, comparative linguistics, typology, language evolution or computational linguistics.’* Je zou zeggen: De wereldwijde taalwetenschap had toch al lang iemand moeten kunnen leveren als het vakgebied op hoog niveau en bij de tijd is.

ken zijn voor leerlingen die moeite hebben met wiskunde. Maar die reddingsacties gaan de ‘traditionele’ taalkunde, zoals die haar glorie tijd gekend heeft in de voorbije eeuw, niet overeind houden. De taalkunde pur sang is geen gidswetenschap meer. Taalkundigen maken niet meer het intellectuele mooie weer buiten hun discipline, zoals Chomsky en Lakoff dat nog konden.

De interesse in taal blijft overeind, maar de traditionele taalkunde heeft als discipline niet meer het wetenschappelijke monopolie op dit terrein. In die zin is de situatie vergelijkbaar met de secularisering: de mens in West-Europa is niet af van zijn spiritualiteit, maar is minder geneigd om het judeo-christelijke monopolie te erkennen om die spiritualiteit te belijden. Je kunt ook gaan yoga’ en of een zelotische veganist worden.

Literatuurlijst

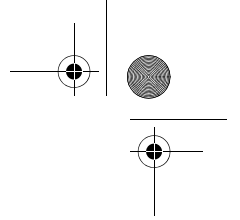
- Atkinson, Q.** (2011). ‘Phonemic diversity supports a serial founder effect model of language expansion from Africa’. *Science*, 332(6027): 346-349.
- Austin, J.L.** (1962). *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
- Baayen, R.H.** (2008a). *Analyzing linguistic data: a practical introduction to statistics using R*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baayen R.H., Davidson, D.J. & Bates, D.M.** (2008b). ‘Mixed-effects modeling with crossed random effects for subjects and items’. *Journal of Memory and Language*, 59(4): 390-412.
- Berlin, B. & Kay, P.** (1969). *Basic color terms: their universality and evolution*. Berkeley: University of California Press.
- Boroditsky, L.** (2011). ‘How language shapes thought’. *Scientific American*, 304(2): 62-65.
- Bouckaert, R., Lemey, P., Dunn, M., Greenhill, S.J., Alekseyenko, A.V., Drummond, A.J., Gray, R.D., Suchard, M.A. & Atkinson** (2012). ‘Mapping the origins and expansion of the Indo-European language family’. *Science*, 337: 957-960.
- Brown, P. & Levinson, S.C.** (1987). *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bühler, K.** (1934). *Sprachtheorie*. Jena: Fischer.
- Bybee, J.** (2010). *Language, usage, and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Culicover, P. & Jackendoff, R.** (2005). *Simpler syntax*. Oxford: Oxford university Press.
- Dahl, Ö.** 1979. ‘Typology of sentence negation’. *Linguistics*, 17: 79-106.
- Deutscher, G.** (2000). *Syntactic change in Akkadian. The evolution of sentential complementation*. Oxford: Oxford University Press.

- Deutscher, G.** (2010). *Through the language glass. Why the world looks different in other languages*. London: Heinemann.
- Eckert, P.** (2012). 'Three waves of variation study: the emergence of meaning in the study of variation'. *Annual Review of Anthropology*, 41: 87-100.
- Everett, C.** (2013). *Linguistic relativity. Evidence across languages and cognitive domains*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Firth, J.R.** (1957). 'A synopsis of linguistic theory 1930-1955'. In J.R. Firth (ed.), *Studies in linguistic analysis*. Oxford: Philological Society, pp. 1-32.
- Fitch, W.T.** (2010). *The evolution of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldberg, A. & Van der Auwera, J.** (2012). 'This is to count as a construction.' *Folia Linguistica*, 46(1): 109-132.
- Greenberg, J.H.** (ed.) (1966). *Universals of language*. 2nd edn. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gries, S.Th.** 2013. *Statistics for linguistics with R. A practical introduction*. 2nd edn. Berlin: De Gruyter.
- Hagoort, P.** (ed.) (2019). *Human language: From genes and brain to behavior*. Cambridge, Ma: MIT Press.
- Haiman, John** (1983). 'Iconic and economic motivation'. *Language*, 59(4): 781-819.
- Hanulíková, A., Van Alphen, P.M, Van Goch, M.M. & Weber, A.** (2012). 'When one person's mistake is another's standard usage: the effect of foreign accent on syntactic processing'. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 2: 878-887.
- Harris, R.A.** (1993). *The linguistics wars*. Oxford: Oxford University Press.
- Heeringa, W.** (2004). Measuring Dialect Pronunciation Differences Using Levenshtein Distance. Ph.D. Thesis. University of Groningen.
- Hoffmann, T. & Trousdale, G.** (eds.) (2013). *The Oxford handbook of construction grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Hopper, P.J. & Thompson, S.A.** (1980). 'Transitivity in grammar and discourse'. *Language*, 56(2): 251-299.
- Hunley, K., Bower, C. & Healy, M.** (2012). 'Rejection of a serial founder effects model of genetic and linguistic coevolution'. *Proceedings of the Royal Society B*, 279: 2281-2288.
- Hurford, J.R.** (2014). *The origins of language. A slim guide*. Oxford: Oxford University Press.
- Hutchinson, L.** (1974). *Grammar as theory. Explaining linguistic phenomena*. Washington D.C.: Hemisphere Publishing Corporation, pp. 43-73.
- Jaeger, T.F.** (2008). 'Categorical data analysis: Away from ANOVAs (transformation or not) and towards logit mixed models'. *Journal of Memory and Language*, 59(4): 434-446.

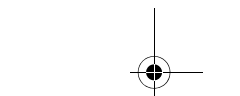
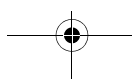
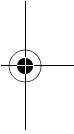
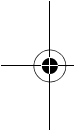
- Janda, L.A.** (ed.) (2013). *Cognitive linguistics – the quantitative turn. The essential reader*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Jespersen, O.** (1894). *Progress in language*. London: Swan Sonnenschein.
- Jespersen, O.** (1917). *Negation in English and other languages*. Copenhagen: Høst.
- Kegl J., Senghas, A., Coppola, M.** (1999). ‘Creation through contact: sign language emergence and sign language change in Nicaragua’. In M. DeGraff (ed), *Language creation and language change: creolization, diachrony, and development*. Cambridge: MIT Press. 179-237.
- Kirby, S., Cornish, H. & Smith, K.** (2008). ‘Cumulative cultural evolution in the laboratory: an experimental approach to the origins of structure in human language’. *PNAS*, 105(31): 10681-10686.
- Kloeke, G.G.** (1927). *De Hollandsche expansie in de zestiende en zeventiende eeuw en haar weerspiegeling in de hedendaagsche Nederlandsche dialecten. Proeve eener historisch-dialectgeografische synthese*. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Kortmann, B. & Szmrecsanyi, B.** (eds.) (2012). *Linguistic complexity: second language acquisition, indigenization, contact*. Berlin: de Gruyter.
- Kroch, A.S.** (1989). ‘Reflexes of grammar in patterns of language change’. *Language Variation and Change*, 1: 199-244.
- Kuhn, Th.** (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kusters, W.** (2003). *Linguistic complexity: the influence of social change on verbal inflection*. LOT Dissertation Series.
- Kutas, M., Van Petten, C.K. & Kluender, R.** (2006). ‘Psycholinguistics electrified II (1994-2005)’. In Traxler, M.J. & Gernsbacher, M.A. (eds.), *Handbook of Psycholinguistics*. 2nd edn. Amsterdam: Elsevier, pp. 659-724.
- Labov, W.** (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- Lakoff, G. & Johnson, M.** 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R.A.** (2016). ‘Working toward a synthesis’. *Cognitive Linguistics*, 27(4): 465-477.
- Lenci, A.** 2018. ‘Distributional Models of Word Meaning’. *Annual Review of Linguistics*, 4(1): 151-171.
- Leufkens, S.C.** (2015). *Transparency in language – a typological study*. Utrecht: LOT Dissertation Series.
- Levinson, S.C.** (2003). *Space in language and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levshina, N.** (2015). *How to do linguistics with R: data exploration and statistical analysis*. Amsterdam: John Benjamins.

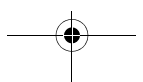
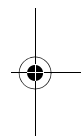
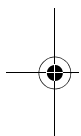
- Lidz, J. & Williams, A.** (2009). 'Constructions on holiday'. *Cognitive Linguistics*, 20: 177-189.
- Lupyan, G. & Dale, R.** (2010). 'Language structure is partly determined by social structure'. *PLoS ONE*, 5(1): e8559.
- McMahon, A. & McMahon, R.** (2013). *Evolutionary linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McWhorter, J.H.** (2001). 'The world's simplest grammars are creole grammars'. *Linguistic Typology*, 5: 125-166.
- McWhorter, J.H.** (2014). *The language hoax. Why the world looks the same in any language*. Oxford: Oxford University Press.
- Mohsen, M.A., Fu, H.-Z. & Ho, Y.-S.** (2017). 'A bibliometric analysis of linguistics publications in the Web of Science'. *Journal of Scientometric Research*, 6(2): 115-124.
- Pereltsvaig, A. & Lewis, M.W.** (2015). *The Indo-European controversy: facts and fallacies in historical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Perkins, R.D.** (1992). *Deixis, grammar and culture*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pierrehumbert, J.** (2001). 'Exemplar dynamics: word frequency, lenition, and contrast'. In Bybee, J. & Hopper, P. (eds.) *Frequency effects and the emergence of linguistic structure*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 137-157.
- Pijpops, D.** (2019). *Where, how and why does argument structure vary? A usage-based investigation into the Dutch transitive-prepositional alternation*. Doct. Diss. KU Leuven.
- Pinget, A.-F.** (2015). *The actuation of sound change*. Utrecht: LOT PhD Series.
- Rosseel L.** (2017). *New approaches to measuring the social meaning of language variation: exploring the Personalized Implicit Association Test and the Relational Responding Task*. Doct. Proefschrift, KU Leuven.
- Ruette, T.** (2014). 'A battle, not the war. A view on the linguistic war from fifty years ago'. *Babel: The Language Magazine*, 7: 29-34.
- Sacks, H., Schegloff, E.A. & Jefferson, G.** (1974). 'A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation'. *Language*, 50(4): 696-735.
- Sampson, G., Gill, D. & Trudgill, P.** (eds.) (2009). *Language complexity as an evolving variable*. Oxford: Oxford University Press.
- Silverstein, M.** (1976). 'Hierarchy of features and ergativity'. In R.M.W. Dixon (ed.), *Grammatical categories in Australian languages*. Canberra: Australian Institute of Aboriginal Studies, pp. 112-171.
- Smith, A.D.M.** (2014). 'Models of language evolution and change'. *WIREs Cogn Sci* doi:10.1002/wcs.1285.
- Sperber, D. & Wilson, D.** (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.

- Steels, L.** (2016). 'Agent-based models for the emergence and evolution of grammar'. *Phil. Trans. R. Soc. B.* 2015447.
- Tallerman, M. & Gibson, K.R.** (eds.) (2011). *The Oxford handbook of language evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Thomas, E.R.** (2013). 'Sociophonetics'. In Chambers, J.K. & Schilling, N. (eds.), *The handbook of language variation and language change*. 2nd edn. Oxford: Blackwell, pp. 108-127.
- Trabant, J.** (2003). *Mithridates im Paradies; kleine Geschichte des Sprachdenkens*. München: C.H.Beck.
- Traugott, E.C. & Trousdale, G.** (2013). *Constructionalization and constructional changes*. Oxford: Oxford University Press.
- Trudgill, P.** (2002). 'Linguistic and social typology'. In J.K. Chambers *et al.* (eds.), *The handbook of language variation and language change*. Oxford: Blackwell, pp. 707-728.
- Trudgill, P.** (2011). *Sociolinguistic typology*. Oxford: Oxford University Press.
- Turney, P. & Pantel, P.** (2010). 'From frequency to meaning: vector space models of semantics'. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 37: 141-188.
- Van Craenenbroeck, J. & Van Koppen, M.** (2019). 'Theoretische taalkunde in het digitale tijdperk'. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (TNTL)*, 135(4): 416-432.
- Van der Horst, J.M.** (2008). *Het einde van de standaardtaal: een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Van der Horst, J.M.** (2013). *Taal op drift. Lange-termijnontwikkelingen in taal en samenleving*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Van de Velde, F.** (2009). *De nominale constituent: structuur en geschiedenis*. Leuven: Leuven University Press.
- Van de Velde, F.** (2010). 'Het verdwijnen van een linguïstisch taboe: variatie en groei van de syntactische complexiteit van de NP'. *Nederlandse Taalkunde*, 15(2): 244-247.
- Van de Velde, F., Franco, K. & Geeraerts, D.** (2019). 'Reality check voor de kwantitatieve Nederlandse taalkunde: laveren tussen de Scylla van het conservatisme en de Charybdis van de zelfgenoegzaamheid' *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (TNTL)*, 135(4): 329-343.
- Van de Velde, F. & Pijpops, D.** (2018). 'Grensoverschrijdend syntactisch gedrag'. In T. Coleman, De Caluwe, J., De Tier, V., Ghyselen, A.-S., Triest, L., Vandenberghe, R. & Vogl, U. (red.), *Woorden om te bewaren. Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen*. Gent: UGent, Vakgroep Taalkunde, Afdeling Nederlands, pp. 433-449.
- Van Tuyl, R. & Pereltsvaig, A.** (2012). 'Comment on "Phonemic Diversity Supports a Serial Founder Effect Model of Language Expansion from Africa"'. *Science*, 335(6069): 657.

- Vendler, Z.** (1957.) 'Verbs and times'. *The Philosophical Review*, 66(2): 143-160.
- Viebahn, M.C., Ernestus, M. & McQueen, J.M** (2017). 'Speaking style influences the brain's electrophysiological response to grammatical errors in speech comprehension'. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 29(7): 1132-1146.
- Winter, B.** (2019). *Statistics for linguists. An introduction using R*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Yang, C.** (2018). *The price of linguistic productivity. How children learn to break the rules of language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Zipf, G.K.** (1935). *The psychobiology of language: an introduction to dynamic philology*. Cambridge, MA: MIT Press.

Een verbrokkelende grammatica?

Over de ‘nadelen’ van de constructiegrammatica volgens Van de Velde en van der Horst

Timothy Colleman, Universiteit Gent

Samenvatting

In deze repliek ga ik kort in op de drie ‘nadelen’ van de constructiegrammatica die door Van de Velde en van der Horst kort worden geschetst, nl. dat de benadering geen falsifieerbare beperkingen oplegt aan wat als een constructie mag gelden, dat het voorgestelde grammaticale model weinig spaarzaam is, en dat er in het constructiegrammaticale onderzoek een nogal eenzijdige interesse is voor lexicale halffabricaten. Ik voer aan dat de geformuleerde kritiek enigszins kort door de bocht is.

Abstract

This is a brief response to the three objections raised by Van de Velde and van der Horst against the constructionist approach to grammar, viz. that construction grammar does not formulate falsifiable constraints on what qualifies as a construction, that its model of grammatical representation is not economical, and that construction grammarians have shown a rather monomaniacal interest in idiomatic, partially lexically filled constructions. I argue that these points of criticism are not (fully) warranted.

1. TER INLEIDING

In het opiniërende artikel van Van de Velde en van der Horst zit een mooie dialectische opbouw. In de openingsparagraaf wordt een pessimistisch beeld opgehangen van de stand van het taalkundige onderzoek in de eerste decennia van de 21ste eeuw en van de overlevingskansen van de taalkunde als wetenschappelijke discipline, maar daarna gaan de auteurs in op een aantal recente trends die wel degelijk als potentiële ‘doorbraken’ kunnen gelden, en uiteindelijk komen ze tot de conclusie dat er niet zozeer sprake is van ‘verval’, maar wel [van] een *breuk* met het type onderzoek

dat tot voor kort de dienst uitmaakte in de taalkunde'. Met die conclusie ben ik het helemaal eens: inderdaad hebben taalkundige onderzoekers die vandaag het veld betreden gedeeltelijk heel andere dingen in hun 'gereedschapskist' zitten, om een modieuze uitdrukking te gebruiken, dan hun vakgenoten van vorige generaties. En inderdaad is taal een zodanig fundamenteel menselijk verschijnsel dat ook psychologen, sociologen, cognitie- en neurowetenschappers, biologen, sociaal geografen enz. er van alles over te melden hebben en is het in deze tijden van interdisciplinariteit en wetenschappelijke samenwerking een evidentie dat de taalkunde niet in een toestand van *'splendid isolation'* mag blijven hangen, maar oog moet hebben voor relevante inzichten uit andere vakgebieden. Van stilstand in de taalkunde, laat staan achteruitgang is dus bij nader inzien geen sprake, wel lijkt het vakgebied een fase van relatief drastische methodologische verandering door te maken. Stefanowitsch (2010, p. 355) karakteriseert de taalkunde zelfs als *'a discipline attempting to transform itself from an art into a science'*, en dat is maar gedeeltelijk overdreven: zoals Van de Velde en van der Horst ook opmerken, gelden er in (veel deelgebieden van) de taalkunde vandaag veel striktere wetenschappelijke standaarden op het gebied van dataverzameling, -verwerking en -rapportering dan een paar decennia geleden.

Met de kern van het betoog van Van de Velde en van der Horst ben ik het dus geenszins oneens. Over hun selectie van potentiële doorbraken in het recente onderzoek wil ik het niet hebben: die is, zoals de auteurs ook aangeven, gedeeltelijk persoonlijk, ingegeven door wat hen boeit. Hetzelfde lijkt mij overigens te gelden voor hun selectie van 'hoogtepunten' uit de 19de en 20ste eeuw.

2. DE 'NADELEN' VAN DE CONSTRUCTIEGRAMMATICATA

In plaats daarvan wil ik in deze bijdrage kort ingaan op wat Van de Velde en van der Horst zeggen over de constructiegrammatica – een benadering die in paragraaf 1 wordt genoemd als een voorbeeld van een recente theorie waarover enig enthousiasme bestaat en waarbinnen 'aardig uitgevoerde deelstudies' zijn verricht, maar die de auteurs toch niet bepaald als een voorbeeld van grote vooruitgang zien. Verre zij het van mij om hier, als beoefenaar van de constructiegrammatica, te gaan betogen dat de opkomst van die benadering wél als een belangrijke taalkundige doorbraak moet worden gezien. De geschiedenis van de grammaticale theorievorming noopt wat dat betreft tot zeer grote bescheidenheid, theorieën komen en theorieën gaan. Ik acht het een re-

ële mogelijkheid dat op de opkomst van de verschillende constructiegebaseerde theorieën op het eind van de 20ste en in het begin van de 21ste eeuw later zal worden teruggekeken als een belangrijke omslag in het denken over grammatica. Maar, wie weet, misschien blijkt die hele constructiegrammatica later maar een doodlopend straatje te zijn geweest. Het is mij er in deze replek dus niet om te doen om voor de constructiegrammatica een plek op het ereschavot van de belangrijke taalkundige doorbraken op te eisen. Wel vind ik dat de ‘nadelen’ van de benadering waarvan Van de Velde en van der Horst spreken een kort wederwoord verdienen. Ik begrijp uiteraard dat de kritische opmerkingen over de constructiegrammatica in paragraaf 1 een retorisch doel dienen – die eerste paragraaf moet vooral de boodschap overbrengen dat er in de recente taalkunde geen belangrijke inhoudelijke vernieuwing van binnenuit is geweest. Met name voor de eerste auteur geldt trouwens dat een flink deel van zijn *eigen* wetenschappelijke arbeid vanuit een meer of minder expliciet constructiegrammaticale visie vertrekt; hij kan dus niet worden verdacht van vooringenomenheid tegen de benadering. Echter, bij lezers die minder goed op de hoogte zijn van de doelstellingen en achtergronden van de constructiegrammatica zouden de opmerkingen in paragraaf 1 over de ‘nadelen’ van de benadering tot een verkeerd begrip kunnen leiden – of erger nog, ze zouden bestaande misvattingen over de constructionele aanpak kunnen bestendigen.

2.1. ALLES IS EEN CONSTRUCTIE

Het eerste punt van kritiek van Van de Velde en van der Horst is dat constructiegrammatica ‘het nadeel [heeft] dat er nauwelijks falsifieerbare beperkingen gepostuleerd worden op wat als “constructie” geldt’. Dat is een kritiek die geregeld terugkomt, zie ook Michaelis (2012, p. 60): ‘*One of the most common criticisms of CxG is that it is unconstrained, insofar as “anything can be a construction”*’. Het is in zekere zin begrijpelijk hoe die indruk is kunnen ontstaan. De eerste constructiegrammaticale publicaties – ik spreek nu over het werk van Fillmore, Kay, Goldberg en collega’s uit de jaren 80 en 90 – waren er vooral op gericht te laten zien hoeveel *idiosyncrasie* er wel niet in de grammatica zat, contra de steeds abstractere en algemenere syntactische operaties die in de generatieve grammatica, die het grammaticale debat toen nog zeer sterk overheerste, werden gepostuleerd. Aan de hand van een reeks case-study’s wilden de bovengenoemde auteurs het bestaan aannemelijk maken van allerlei geconventionaliseerde vorm-betekenisparen met onvoorspelbare formele en semantische eigenschappen, ‘constructies’ dus, in de specifiek

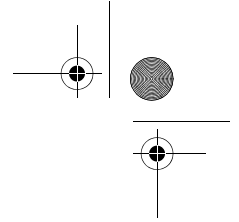

constructiegrammaticale zin des woords. In navolging van dat pionierswerk kwam vanaf het eind van de jaren 90 een gestage stroom publicaties op gang waarin nog *veel meer* zulke vorm-betekenisparen werden geïdentificeerd, in allerlei talen, uit allerlei grammaticale domeinen en met sterke onderlinge verschillen in schematiciteit en formele complexiteit (zie over die twee dimensies o.a. Goldberg, 2003). Dat kan bij buitenstaanders de indruk hebben doen ontstaan dat constructiegrammatici werkelijk overal geconventionaliseerde vorm-betekenisparen menen te ontwaren. In andere grammaticale scholen leeft hier en daar de opvatting dat constructiegrammatici alleen maar bezig zijn met het oplijsten van idiosyncrasieën, en niet geïnteresseerd zijn in theoretische verklaringen. Zie bv. Den Dikken (2012, p. 379): ‘Een constructiegrammaticale benadering kan daarentegen weinig meer doen dan de empirische generalisaties in het lexicon vastleggen’.

Zulke opvattingen doen de constructiegrammatica te kort. Wie het werk van de laatste vijftien à twintig jaar overschouwt, zal zien dat vele studies er niet meer primair op gericht zijn om voorheen onbekende constructies te identificeren en beschrijven, maar wel om allerlei regelmatigheden en onregelmatigheden in taalgebruik, taalverwerving en taalverandering te proberen duiden en verklaren vanuit een constructiegebaseerd perspectief. Om met Goldberg (2013, p. 482) te spreken: ‘*Explanation comes from understanding how the constraints arose diachronically and how they are learned synchronically. This is where our efforts lie.*’ De studies van Pijpops en Van de Velde (2016) en Pijpops, De Smet en Van de Velde (2018) over ‘constructionele besmetting’ zijn overigens een mooi voorbeeld: het optreden van dat effect in allerlei verschillende paren van slechts oppervlakkig op elkaar lijkende grammaticale patronen, biedt ondersteuning voor een visie op de grammatica als bestaande uit een hyperdimensioneel netwerk van vorm-betekenisparen waartussen allerlei (al dan niet tijdelijke) links bestaan. Het is moeilijk in te zien hoe zulke effecten verklaard zouden kunnen worden *buiten zo’n* in wezen constructiegrammaticaal model.

Dat alles neemt niet weg dat het, zoals in elke theorie, van belang is dat constructiegrammaticale analyses voldoende worden onderbouwd. Aangezien de theorie geen rem zet op het aantal constructies dat kan worden onderscheiden, is de verleiding groot om, als men met weerbarstige data wordt geconfronteerd, ad hoc een nieuwe constructie, of een nieuw type constructie, te postuleren, waarmee die data dan ‘verklaard’ worden. Als dan geen onafhankelijke evidentie wordt aangedragen voor de gepostuleerde constructie, en/of als geen poging wordt gedaan om de *meerwaarde* van de constructionele analyse ten opzichte van andere mogelijke beregelingen te expliciteren, dan moet men

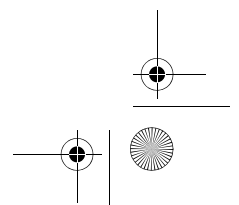
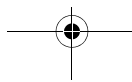
niet verbaasd zijn als zou blijken dat buitenstaanders niet meteen diep onder de indruk zijn van de geboekte winst (zie over het belang van falsifiëring ook Hoffmann, 2020).

2.2. EEN ONECONOMISCHE OPBOUW

Het tweede punt van kritiek van Van de Velde en van der Horst is dat de constructiegrammatica ‘een weinig spaarzame opbouw van de grammatica’ heeft. Dat klopt, maar is enkel een probleem voor wie descriptieve economie essentieel vindt. De meeste versies van de constructiegrammatica gaan uit van een ‘gebruiksgebaseerd’ model waarin ook redundante informatie deel kan uitmaken van de grammaticale representatie: dat wil zeggen, er wordt van uitgegaan dat allerlei patronen die met een zekere frequentie voorkomen in het taalgebruik als afzonderlijke vorm-betekenisparen zijn opgeslagen in het langetermijngeheugen, zelfs als die patronen in principe ook geassembleerd zouden kunnen worden op basis van andere patronen die eveneens als constructies zijn opgeslagen. Het is hier niet de plaats om dieper in te gaan op die gebruiksgebaseerde uitgangspunten; zie bv. Bybees (2010) monografie voor talrijke verwijzingen naar psycho- en neurolingüistisch onderzoek waarin aannemelijk wordt gemaakt dat het menselijke brein linguïstische informatie inderdaad op een bij uitstek redundante manier opslaat. Om kort te gaan: de spaarzaamheid mag dan een mooie deugd zijn, die volgens sommigen zelfs ‘van het ware Christelijke leven ten eenenmale onafscheidelijk’ is (Ten Cate Fennema, 1856, p. 88), in (de meeste versies van) de constructiegrammatica is spaarzaamheid in de grammaticale representatie absoluut geen betrachting.

2.3. EENZIJDIGE INTERESSES

Het laatste nadeel dat Van de Velde en van der Horst noemen, is dat de constructiegrammatica ‘een enigszins eenzijdige interesse [heeft] in lokale, lexicaal halfabrikaten [...], waarbij de grammatica verbrokkelt’. Ook dat doet denken aan een van de hardnekkige mythes over constructiegrammatica die al in Michaelis (2012) worden besproken, nl. ‘*CxG is a theory of trivial constructions*’. Het klopt dat veel (vroeg) constructiegrammaticale casestudy’s inderdaad inzoomen op deels lexicaal gevulde, ‘idiomatische’ patronen zoals de *way*-constructie, de *let alone*-constructie enz., een type constructies waarvan, vóór de constructiegrammatica zich ermee gingen bemoeien, eigenlijk niemand wakker lag. Die thematische focus is echter bewust. Als reactie op modellen die een scherp onderscheid voorstaan tussen aan de ene kant de syn-

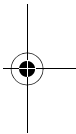
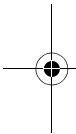
tactische module van het taalsysteem, waarin zich de abstracte, ‘regelmatige’ verschijnselen bevinden die de moeite van het bestuderen waard zijn, en aan de andere kant het lexicon, als de vergaarbak van alle idiosyncrasieën, willen constructiegrammatici laten zien dat er allerlei patronen bestaan die noch als ‘grammaticaal’ noch als ‘lexicaal’ kunnen worden gezien, en dat er in plaats van twee gescheiden modules een continuüm van vorm-betekenisparen bestaat met allerlei verschillende graden van schematiciteit. ‘Regelmatige’ verschijnselen die men in andere benaderingen wel degelijk als deel van de syntactische component zou beschouwen, zoals pakweg de passiefconstructie, zijn misschien wat productiever en abstracter dan lexicale halffabricaten zoals de *way*-constructie, maar dat is een gradueel veeleer dan absoluut verschil. Sterker nog, zoals in Van de Velde & Pijpops (2018, p. 435) wordt vermeld, is het zo dat in studies die zich wel degelijk op abstractere constructies richten, doorgaans wordt vastgesteld dat ook die constructies bij nader inzien een stuk minder regelmatig zijn dan in andere benaderingen wel wordt aangenomen. *Partiële* in plaats van volledige productiviteit blijkt de regel veeleer dan de uitzondering.

3. TOT SLOT

Over elk van de drie subthema’s hierboven valt uiteraard veel meer te zeggen dan in dit korte bestek mogelijk is. Ik eindig met wat ik het meest curieus vind aan de opmerkingen van Van de Velde en van der Horst over de constructiegrammatica in paragraaf 1 van hun artikel, nl. dat ze de constructiegrammatica – en het onderzoek naar grammaticale alternanties dat daar nauw bij aansluit – voorstellen als benaderingen waarbij de grammatica ‘verbreekt’ of ‘uit elkaar valt’ en ‘waarin het geloof in een grammaticaal systeem op de schop gaat’. Dat is alleen maar waar als men daaronder het geloof verstaat in een taalsysteem waarin de syntactische component mooi gescheiden is van het lexicon, en de *competence* van de *performance* – zo’n grammaticaal systeem wordt in de constructiegrammatica inderdaad niet aangenomen. Om met een knipoog te eindigen: van auteurs die de generatieve grammatica niet eens opnemen in hun lijstje met de belangrijkste linguïstische doorbraken van de 20ste eeuw en die Chomsky alleen even vermelden om zijn niet-taalkundig werk, zou men een dergelijk crypto-syntactocentrisme niet verwachten...

Literatuurlijst

- Bybee, J.L.** (2010). *Language, Usage and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Den Dikken, M.** (2012). 'Ditransities en het nut van hiërarchische structuur en derivatie.' *Nederlandse Taalkunde*, 17, 362-379.
- Goldberg, A.E.** (2003). 'Constructions: A new theoretical approach to language.' *TiCS*, 7, 219-224.
- Goldberg, A.E.** (2013). 'Explanation and Constructions: Response to Adger.' *Mind & Language*, 28, 479-491.
- Hoffmann, T.** (2020). 'What would it take for us to abandon Construction Grammar? Falsifiability, confirmation bias and the future of the constructionist enterprise.' *Belgian Journal of Linguistics*, 34, 148-160.
- Michaelis, L.A.** (2012). 'Making the case for Construction Grammar.' In: Boas, H. & Sag, I. (red.), *Sign-Based Construction Grammar*. Stanford: CSLI Publications, pp. 31-69.
- Pijpops, D., De Smet, I. & Van de Velde, F.** (2018). 'Constructional contamination in morphology and syntax. Four case studies.' *Constructions and frames*, 10, 269-305.
- Pijpops, D. & Van de Velde, F.** (2016). 'Constructional contamination: How does it work and how do we measure it?' *Folia Linguistica*, 50, 543-581.
- Stefanowitsch, A.** (2010). 'Empirical cognitive semantics: Some thoughts'. In: Glynn, D. & Fischer, K. (red.), *Quantitative methods in cognitive semantics*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton, pp. 355-380
- Ten Cate Fennema, J.** (1856). 'De ware spaarzaamheid.' In: *Christelijk album: Woorden van stichting in onze huiskamers, ter opleiding tot een godsdienstig leven. Eerste aflevering*. Haarlem: A.C. Kruseman, pp. 78-89.
- Van de Velde, F. & Pijpops, D.** (2018). 'Grensoverschrijdend syntactisch gedrag.' In: Coleman, T. *et al* (red.), *Woorden om te bewaren. Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen*. Gent: Skribis, 433-449.

Hoe de computerlinguïstiek gered werd door de taalkunde en omgekeerd

Walter Daelemans, Universiteit Antwerpen

Samenvatting

Hoewel de computertaalkunde is ontstaan als methode om taalkundige theorieën te testen, ging ze al snel haar eigen weg, gebaseerd op statistische methodes en zelflerende systemen. Tegenwoordig, met de “revolutie” van diepe neurale netwerken, met name de “pre-trained” taalmodellen, lijkt de taalkunde nog maar weinig relevant voor de computertaalkunde. In deze commentaar argumenteer ik dat dit een onterechte conclusie is: de kracht van deze neurale modellen is gebaseerd op een taalkundige theorie en omgekeerd kunnen de computermodellen een nieuwe impuls voor de taalkunde bieden.

Abstract

Although Computational Linguistics originated as a method for the evaluation of linguistic theories, it soon took a different path, guided by statistical and machine learning methods. With the current ‘revolution’ of deep neural networks, especially the pre-trained language models, linguistics doesn’t seem relevant anymore for computational linguistics. In this comment, I argue that this conclusion is incorrect: the power of these neural models is based on a linguistic theory, and vice versa, current computational models can provide a new impulse to linguistics.

1. TAALKUNDE IN DE COMPUTERLINGUÏSTIEK

Bij de start ervan als aparte discipline in de jaren 60 was de computertaalkunde nog stevig ingebed in de taalkunde. De vader van de computertaalkunde in de Nederlanden, Hugo Brandt Corstius, hoewel opgeleid als wiskundige, ontwikkelde zijn computermodellen met als belangrijkste doel het toetsen van taalkundige theorieën: als je een taalkundige theorie implementeert als een computermodel en toepast op taaldata, maakt ze dan de juiste voorspellingen (Brandt Corstius, 1978)? Dat viel tegen, meestal was de taalkundige theorie niet specifiek, volledig of gedetailleerd genoeg om implementatie mogelijk te maken, laat staan de juiste voorspellingen te maken. Nochtans bleven de generatieve en functionele grammatica belangrijke inspiratie-

bronnen voor modelbouwers, zelfs als ze aan praktische toepassingen werkten zoals het Eurotra automatisch vertaalsysteem (European Commission, 1990) of systemen voor automatische zinsontleding. Dat bleef duren tot begin jaren 90, hoewel de taalkunde als inspiratiebron in de jaren 80 al concurrentie kreeg bij computertaalkundigen van een benadering die meer geïnspireerd was op de Kunstmatige Intelligentie van het moment, dus met meer nadruk op de representatie van niet-taalkundige domeinkennis en (logische) kennisrepresentatieformalismen, maar nog steeds compatibel met de meeste taalkundige theorieën. Er was één probleem: de aanpak was wel theoretisch elegant en interessant, maar werkte helaas niet. De computertaalkunde slaagde er niet in om robuuste en schaalbare toepassingen te ontwikkelen, en dat was tenslotte toch haar bestaansreden. Geïnspireerd door het relatieve succes van spraakherkenning en *information retrieval* geraakten computerlinguïsten hoe langer hoe meer gecharmeerd door de statistische methodes die daar werden gebruikt. Vanaf de start van de statistische revolutie in de computertaalkunde begin jaren 90 is de invloed van de taalkunde dan ook weggedeemsterd door het succes van statistiek en zelflerende systemen (*Machine Learning*, ML).

Het gebruik van zelflerende systemen in de computertaalkunde is eigenlijk een soort corpustaalkunde, maar dan zonder taalkundige: het systeem vindt autonoom patronen in de taaldata. Soms lijken die patronen op de regels die taalkundigen voorstellen, maar vaak is er weinig verband. Toch is het merkwaardig dat deze datageoriënteerde methodes grotendeels genegeerd werden door de taalkunde, behalve dan misschien in de computationele psycholinguïstiek (bijvoorbeeld Broeder & Murre, 2000, een bundel waar klassieke, handgemaakte, regelgebaseerde systemen en zelflerende methodes broederlijk naast elkaar staan). Nochtans beschrijven en verklaren deze statistische methodes veel beter dan regelgebaseerde alternatieven dat ‘grammatica een samenspel is van verschillende interne factoren’ en modelleren ze beter de onstabiele en manipuleerbare varianten van de ‘derdegolf-sociolinguïstiek’. De kwantitatieve wending in de taalkunde had veel vroeger kunnen starten. Het is trouwens niet onmogelijk om een exemplaar-gebaseerde grammatica te bedenken en implementeren die de fluiditeit van de taal kan verklaren (Skousen, 1989) en predicties kan maken die overeenkomen met de empirische data (Daelemans *et al.*, 1994). Dit is niet het uiteenvallen van de grammatica, maar een andere organisatie ervan. Exemplaar-gebaseerde theorieën worden wel genoemd door Van de Velde en van der Horst, maar verdienen een veel prominere rol in de taalkunde dan ze toegewezen krijgen.

2. DIEPE NEURALE NETWERKEN

Zelfs tijdens de statistische revolutie bleef de taalkunde beperkt relevant. De zelflerende algoritmen van die tijd hadden informatie nodig als ‘*input features*’ en die waren vaak taalkundig geïnspireerd. Taalkundigen bleven nuttig al was het maar voor de annotatie van data voor de zelflerende algoritmen (Hovy en Lavid, 2010).

Zelfs die rol wordt nu gespeeld door de algoritmen zelf. De revolutie van diepe neurale netwerken (vanaf ongeveer 2015), die niet alleen de computertaalkunde maar de hele Kunstmatige Intelligentie heeft overgenomen, wordt gekenmerkt door *end-to-end*-modellen (bv. een vertaalsysteem dat in één klap een zin in de brontaal naar de doeltaal omzet, zonder gebruik te maken van een syntactische of betekenis-representatie). Die modellen komen dan ook nog eens tot stand door zelforganisatie: de verschillende lagen van een diep neuraal netwerk specialiseren zich in specifieke subtaken zonder interventie van ontwikkelaars. Niemand hoeft na te denken over welke informatie eventueel nuttig zou kunnen zijn voor het zelflerende systeem. De meeste van die systemen hebben zelfs geen opsplitsing van de input in woorden meer nodig, maar ontwikkelen zelf hun morfologie op basis van patronen van letters of werken gewoon op letterniveau.

Tot grote ergernis van sommige taalkundig opgeleide computerlinguïsten kan een beetje informaticus met de alom beschikbare opensourcesoftware en data op een namiddag een vertaalsysteem maken dat beter werkt dan wat een team (computer)taalkundigen kon verwezenlijken op een taalkundig relevante manier in een meerjarig project.

De kracht van de aanpak is voor een groot deel gebaseerd op ‘*pre-trained language models*’ (bv. BERT, Devlin *et al.*, 2018 en GPT, Brown *et al.*, 2020). Dit zijn taalmodellen die worden getraind op grote hoeveelheden tekst (onder meer) door het volgende woord te voorspellen gegeven voorgaande woorden of het middelste woord gegeven de context, en die via finetuning worden aangepast aan een specifiek domein of specifieke taak. Het resultaat van deze ‘*transfer learning*’ is ongeziene accuraatheid en flexibiliteit. Deze taalmodellen zijn geen *one trick ponies* meer, maar kunnen ingezet worden voor heel uiteenlopende taalverwerkingstaken (vertaling, tekstproductie, vraag-antwoordsystemen, automatische samenvatting...). Je kan ook aantonen dat ze impliciet zowel syntactische als semantische kennis hebben. Bijvoorbeeld, in een taalmodel als BERT kan je rekenen met (de numerieke representaties van) betekenissen: koning – man + vrouw = koningin, Tokyo – Japan + België = Brussel enz. Je vindt er helaas ook de vooroordelen, impliciet in het

tekstcorpus waarop het taalmodel werd getraind, in terug: dokter – man + vrouw = verpleegster.

3. WIE REDT WIE?

Het is moeilijk om op dit moment te voorspellen of verdere ontwikkelingen binnen de huidige aanpak met diepe neurale netwerken zullen leiden tot oplossingen van resterende problemen voor de computertaalkunde. Die zijn er namelijk nog veel: impliciet en niet-letterlijk taalgebruik, beschikbaarheid van bredere wereldkennis en common sense, efficiëntere leerprocessen, en vooral: talige redeneerprocessen. Niemand weet of de nog steeds exponentieel groeiende rekenkracht en databeschikbaarheid zullen leiden tot oplossingen hiervoor, maar het is duidelijk dat de sprong voorwaarts, zowel in accuraatheid als in breedte (bv. multimodaliteit tussen beeld, spraak en tekst) kwalitatief is eerder dan incrementeel. Mijn stelling hier is dat we deze sprong te danken hebben aan de taalkunde. Taalmodellen als BERT en GPT zijn uiteindelijk niet meer dan operationalisering van de inzichten van Firth, Harris en anderen die aan de oorsprong liggen van de distributionele semantiek, die Van de Velde en van der Horst ‘slechts een methode’ noemen ‘en geen inzicht’. Deze methode zou dan wel eens de belangrijkste bijdrage van de taalkunde aan de cognitiewetenschap ooit kunnen geweest zijn. In elk geval heeft ze de computertaalkunde gered, want geholpen door exponentieel groeiende rekenkracht en beschikbaarheid van data heeft deze methode voor de eerste keer gezorgd voor toepassingen met een grote accuraatheid en impact.

Of deze modellen ook cognitief relevant zijn is natuurlijk een andere vraag, maar ik vind het alleszins voorbarig om ze op dat vlak af te schrijven. Hoewel diepe neurale netwerken slechts een flauw wiskundig afkooksel zijn van biologische neurale netwerken, hebben ze op een voldoende abstract niveau toch dezelfde eigenschappen: globaal lokaal (specialisatie) en lokaal globaal (robuustheid), en met een belangrijke rol voor het geheugen bij taalverwerking (exemplaar-gebaseerd). Misschien kunnen deze modellen aanleiding geven tot een nieuwe taalkunde op basis van de analyse van getrainde diepe neurale netwerken (Hu *et al.*, 2020) en kan de computertaalkunde zo op zijn beurt de taalkunde redden.

Literatuurlijst

Brandt Corstius, H. (1978). *Computer-taalkunde*. Coutinho.

Broeder, P. en Murre, J. (2000). *Models of language acquisition*. Oxford University Press.

Brown, T. B., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J., Dhariwal, P., ... & Amodei, D. (2020). Language models are few-shot learners. arXiv preprint arXiv:2005.14165

Devlin, J., Chang, M.-W., Lee, K. & Toutanova, K. (2018). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding arxiv:1810.04805

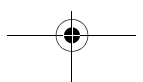
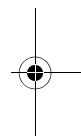
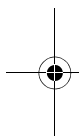
Daelemans, W., Gillis, S., & Durieux, G. (1994). 'The acquisition of stress: A data-oriented approach'. *Computational Linguistics*, 20(3), 421-453.

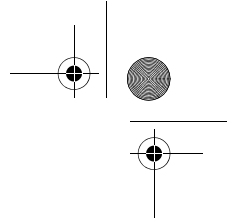
European Commission (1990). *The European Community's Research and Development Project on Machine Translation*.

Hovy, E. and Lavid, J. (2010). 'Towards a "Science" of Corpus Annotation: A New Methodological Challenge for Corpus Linguistics'. *International Journal of Translation*, Vol. 22, no 1.

Hu, J., Gauthier, J., Qian, P., Wilcox, E., & Levy, R. P. (2020). A systematic assessment of syntactic generalization in neural language models. arXiv preprint arXiv:2005.03692.

Skousen, R. (1989). *Analogical modeling of language*. Springer.

Taalkunde: een vloot in vele richtingen

Karen De Clercq, CNRS/LLF/ Université de Paris

Samenvatting

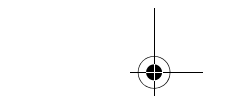
In deze reactie op het opiniërende artikel van Van de Velde en van der Horst betoog ik dat de interesse van andere wetenschapsdomeinen voor de Taalkunde geen crisis verraadt en ook niet noodzakelijk getuigt van een overgangsfase of revolutie waarop wetenschappelijke volwassenheid volgt. Eerder argumenteer ik dat de huidige toestand een teken is van wetenschappelijke volwassenheid en juist recht doet aan de intrinsiek multidimensionele aard van het studieobject: Taal. De crisisperceptie of crisiservaring ontstaat alleen als een gevolg van een verlangen tot te enge definiëring van wat Taalkunde is.

Abstract

In this reply to Van de Velde and van der Horst's paper, I argue that the interest of other scientific domains in linguistics does not betray a crisis; nor does it necessarily indicate a transitional phase or revolution leading to scientific maturity. Rather, I argue that the current situation is a sign of scientific maturity, doing justice to the intrinsically multidimensional nature of the object of study: Language. The perception or experience of a crisis arises only as a consequence of the desire to define Linguistics too narrowly.

Dat de taalkunde zich in een andere fase bevindt dan een halve eeuw geleden is zeker. Van de Velde en van der Horst lijken initieel in hun artikel te betogen dat er de laatste twintig jaar geen grote ontdekkingen in de taalkunde meer zijn gedaan, dat de studentencijfers zienderogen achteruitgaan en dat de taalkunde zich dus in een staat van crisis lijkt te bevinden. Gaandeweg ontwikkelen ze echter de idee dat er zich toch een aantal grotere inhoudelijke omwentelingen hebben afgetekend in de afgelopen decennia, maar dat deze zich vaak bevinden op de kruising tussen verschillende disciplines, of methodologisch van aard zijn, en zich op een manier steeds verder verwijderen van de taalkunde zoals we die lang gekend hebben. Dit doet hen uiteindelijk besluiten dat de crisis misschien beter als een soort revolutie wordt gezien, het soort noodzakelijke omwenteling waar elke wetenschapsdiscipline doorheen moet om tot volle wasdom te komen (Kuhn 1962).

Op het eerste gezicht valt er wel iets te zeggen voor het crisisbeeld dat Van de Velde en van der Horst ophangen over de toestand van de hedendaagse taalkunde, vooral

als je factoren zoals economisch belang en studentenaantallen mee in de weegschaal legt. Deze laatste factoren ondersteunen namelijk de eerder sombere bui die ogenschijnlijk boven de taalkunde hangt. Toch durf ik beweren dat de ontwikkeling of gezondheidstoestand van een wetenschapsdomein eigenlijk niet af te lezen valt aan studentenaantallen. Die zijn vooral een gevolg van economische hoog- of laagconjunctuur, en de bijhorende tendens om zich te richten op praktische en toegepaste studies waar je alle kanten mee uit kan of waarmee je een concreet beroep ambieert. Het feit dat het beroep van leraar tegenwoordig maatschappelijk ondergewaardeerd wordt, zou ook een rol spelen in deze studentenaantallen, al tonen de inschrijvingscijfers in het document *Hoger onderwijs in cijfers* van de Vlaamse overheid van 2020-2021 (*HOIC_2020*, p. 28) een opvallende stijging voor het aantal studenten in lerarenopleidingen. Misschien tekent zich daar een kentering af, maar dat valt nog af te wachten.

Om het argument kracht bij te zetten dat de lagere studentenaantallen voornamelijk een gevolg zijn van een drang naar toegepaste en beroepsgerichte opleidingen, wil ik een vergelijking maken met een ander studiegebied: de wiskunde. Niemand zal het belang van wiskunde onderschatten; toch zijn de studentenaantallen voor de opleiding wiskunde (alsook voor andere zuivere wetenschappen) behoorlijk laag aan alle universiteiten in Vlaanderen. Als je even de inschrijvingsaantallen bekijkt, dan kan je vaststellen dat de aantallen voor taal- en letterkunde een heel pak hoger liggen dan de inschrijvingscijfers voor wiskunde. Maar liefst 1655 Vlaamse studenten schreven zich in 2020 in voor een academisch gerichte bacheloropleiding in de taal- en letterkunde, terwijl slechts 483 studenten dit deden voor wiskunde (*HOIC_2020*, p. 40-43).

We kunnen nog even dieper ingaan op de inschrijvingscijfers voor academisch gerichte bacheloropleidingen van 2020-2021 door een vergelijking te maken tussen de humane richtingen en de wetenschappelijke richtingen. Voor de selectie van de humane richtingen heb ik me grotendeels gebaseerd op de opleidingen die aan de UGent in de faculteit Letteren en Wijsbegeerte worden aangeboden en die niet toegepast zijn (zoals bijvoorbeeld Toegepaste Taalkunde). Voor de wetenschappelijke opleidingen heb ik me gebaseerd op de organisatie van de opleidingen in het document *Hoger onderwijs in cijfers* (*HOIC_2020*). Een samenvatting van de inschrijvingscijfers op basis van deze selectie staat in tabel 1. De cijfers spreken voor zich.

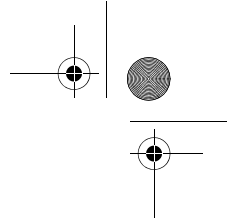
Ook al kan je discussiëren over de selectie in tabel 1, op basis van deze cijfers moeten we de negatieve teneur over de studentenaantallen voor taal- en letterkunde toch enigszins relativeren. Als het gaat over pure interesse in een vak-

Tabel 1: Inschrijvingscijfers Vlaamse academische bacheloropleidingen 2020-2021

wetenschappen		humane wetenschappen	
Biochemie en biotechnologie	620	Kunstwetenschappen	426
Biologie	1058	Musicologie	60
Chemie	598	Archeologie	286
Computerwetenschappen	190	Kunstwetenschappen en archeologie	106
Fysica	456	Afrikaanse talen en culturen	37
Fysica en sterrenkunde	258	Oost-Europese talen en culturen	59
Geografie	174	Oosterse talen en culturen	280
Geografie en geomatica	89	Taal- en regiostudies: arabistiek en islamkunde	75
Geologie	101	Taal- en regiostudies: Chinese studies	76
Informatica	849	Taal- en regiostudies: Japanse studies	161
Wiskunde	483	Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	899
Wiskunde en data science	30	Taal- en Letterkunde	1655
		Geschiedenis	1331
	Totaal		Totaal
	4906		5451

gebied, zonder dat de factor van snelle tewerkstelling en specifieke beroepsoriëntatie een rol speelt, kunnen we stellen dat de zuiver humane richtingen het absoluut niet slecht doen.

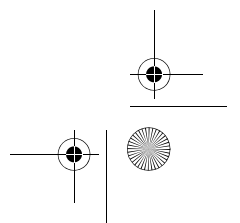
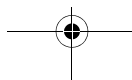
Deze positieve manier om naar de studentenaantallen te kijken vindt aansluiting bij een andere positieve noot aan het einde van het artikel van Van de Velde en van der Horst. Daar stellen de auteurs dat het misschien juister is om over de huidige taalkundige crisis na te denken in termen van Kuhns revolutiegedachte (1962): elk paradigma gaat door een of meerdere crisissen om tot maturiteit te komen, en de huidige veranderingen in de taalkunde kunnen volgens Van de Velde en van der Horst ook zo gelezen worden. Ook al is deze idee een heel pak positiever dan het crisisdenken van waaruit het artikel vertrekt, toch schuilt ook in deze benadering de idee dat de huidige fase een overgangsfase is, en dat er hopelijk afgestevend wordt op een stabielere fase, een eindpunt als het ware, waarin de taalkundige de taalkunde weer zal herkennen als Taalkunde. Echter, en hier kom ik tot de hoofdgedachte van mijn betoog, misschien moeten we de huidige interesse in taal vanuit andere wetenschapsdisciplines radicaal anders interpreteren: niet als het verbreden van een bestaand paradigma, maar als het begin van verschillende nieuwe paradigma's die alle gebruik maken van taal en taalstudie en onderling kruisbestuivend werken. Ik trek opnieuw de parallel met de wiskunde: hoeveel oplei-

dingen zijn er niet die gebruik maken van fundamentele inzichten in de wetenschap en daarop voortbouwen voor het eigen onderzoek? Indien deze gedachte op het juiste spoor zit, dan is de interesse van andere disciplines voor taal en taalkundig onderzoek geen teken van crisis of revolutie, maar een teken van erkenning en bevestiging. Men zou het misschien zelfs bolder kunnen stellen: eindelijk ziet men taal voor wat ze is, een weergaloos artefact van het menselijk brein dat toegang biedt tot de menselijke cognitie, menselijke relaties en geschiedenis, en in die hoedanigheid een onuitputtelijke bron is van kennis en onderzoek. De huidige verovering van taal door andere domeinen en methodes is dus een positieve zaak: het toont het belang van taal voor de wetenschap in het algemeen.

Bij nader toezien is deze interesse van andere wetenschappelijke domeinen voor taal en taalkunde niet nieuw. Reeds in enkele van de grote ontdekkingen waar Van de Velde en van der Horst in hun tekst naar verwijzen, zoals Labovs *fourth floor*-onderzoek (1966) en de relevantietheorie van Sperber & Wilson (1986), merken we de kruisbestuiving tussen verschillende disciplines. In het geval van Labov tekenen we de eerste grote interacties op tussen de sociologie en de studie van taal, terwijl de relevantietheorie zich bevindt op de kruising van filosofie, communicatiestudies en semantiek. Met andere woorden: zelfs bij die grote ontdekkingen in de 20ste eeuw speelden andere disciplines al een rol, stond de Taalkunde niet louter op zichzelf. Alleen is dit interdisciplinaire effect de laatste jaren exponentieel toegenomen en komt de interesse vaak uit de niet-humane hoek van de wetenschappen. Naast de studie van de klanken, structuren en betekenissen van taal, wordt taal nu ook onderzocht als biologisch verankerd cognitief vermogen, als communicatiemiddel, als toegang tot het verleden, als middel tot sociale betekenis, als tekst, als politiek wapen, als symbool, als spiegel van de geest, in relatie tot andere talen, als standaardtaal, als dialect, als deel van een taalfamilie, als artificieel construct, en ga zo maar door. De lijst is lang. Taal is overal.

De studie van taal is dus niet in crisis, of toch niet meer dan andere wetenschappen, integendeel zelfs. Een heel snelle opzoeking op Google leert dat als je de zoektermen *science & crisis & [je favoriete wetenschap]* (cf. tabel 2) ingeeft, je een eindeloze hoeveelheid treffers krijgt voor alle wetenschapsdomeinen, waarbij het aantal treffers voor Taalkunde zelfs eerder laag ligt. Uiteraard is dit soort Google-goochelaarigheid geen echt bewijs voor de hierboven verdedigde these, zijn niet alle treffers even belangrijk en zijn de crisissen voor verschillende wetenschappen anders van aard. Toch bevestigt deze *Google-search* de intuïtie dat het crisisdenken eigen is aan deze tijd, mis-

schien zelfs kenmerkend voor elke zichzelf respecterende discipline en dus niet zozeer kenmerkend voor een specifiek wetenschappelijk veld.

Tabel 2: Google-zoekopdracht, maart 2021

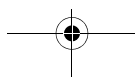
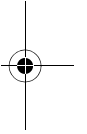
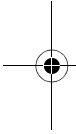
Zoektermen	Hits
linguistics & science & crisis	47.000.000
mathematics & science & crisis	145.000.000
literary theory & science & crisis	272.000.000
biology & science & crisis	237.000.000
economics & science & crisis	325.000.000
psychology & science & crisis	185.000.000
medicine & science & crisis	492.000.000
sociology & science & crisis	105.000.000

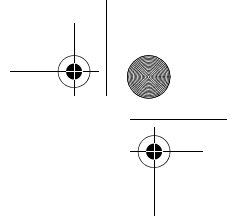
De slotsom van dit betoog luidt dan ook dat de bespeurde crisis in de taalkunde slechts oppervlakkig is, dat de relatief lage studentenaantallen voor taal- en letterkunde eerder een gevolg zijn van een maatschappelijke hang naar beroepsgerichte opleidingen dan wel van een desinteresse in taal, en dat bovenal de ruime interesse voor taal vanuit andere disciplines een positief teken is, een teken dat de taalkunde leeft, meer dan ooit, in een veelheid aan subdomeinen en wetenschapsdisciplines. Deze multidisciplinaire aard van de taalkunde is een rechtstreeks gevolg van wat taal is: centraal en wezenlijk voor de mens en verankerd in alle aspecten van het menselijk zijn en functioneren. De kracht en toekomst van de taalkunde ligt dus ook precies in het opnemen van deze veelzijdige rol, in het zich ermee identificeren en in het wegsturen van de verlamme identiteitscrisis, die louter en alleen een gevolg is van een verlangen tot te enge definiëring. Taalkunde die waarachtig is aan zijn studieobject, de taal, is intrinsiek multidisciplinair. Het is een vloot met vele schepen en vele kapiteins, die in verschillende windrichtingen uitvaren om elkaar in kleurrijke havens te ontmoeten.

Literatuurlijst

Agentschap Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties & Studietoelagen. *Hoger onderwijs in cijfers, Academiejaar 2020-2021 (HOIC_2020)*. <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/hoger-onderwijs-in-cijfers#2020-2021>

Kuhn, Thomas S. 1962. *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press. USA/London.

Reflectie, een noodzakelijke vorm van vernieuwing

Een paar beschouwingen over de toestand van de linguïstiek

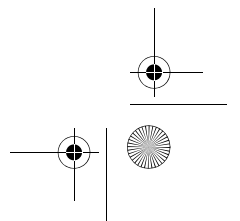
Georges De Schutter, KANTL en Universiteit Antwerpen

Samenvatting

Ik wil hier aandacht vragen voor de schrikbarende verwaarlozing in de recente taalkundige praktijk, van het feitenmateriaal aangereikt door taal en taalgebruik zelf. In de laatste decennia heeft de taalkunde zich teveel verloren in theorievorming, waarbij taalfeiten het onderzoek alleen maar binnen konden dringen, als voorbeelden ter adstructie van stellingen i.v.m. het abstracte taalvermogen van de mens. Ik zou willen pleiten voor de omgekeerde weg: het onderzoek van concrete taalfeiten en het onderkennen van de factoren van allerlei aard (met name ook semantische) waardoor die bepaald en gestuurd worden. Het uiteindelijke doel, inzicht in het taalvermogen van de mens, hoeft daarbij niet uit het gezichtsveld te verdwijnen, in tegendeel.

Abstract

I want to draw attention to the terrifying tendency in recent linguistic research, to neglect the factual data provided by specific languages and the use that is made of them. In recent decades linguistics has lost itself in theory formation concerning the abstract language capacity of humans. Concrete linguistic facts could make their way into this kind of research only as examples adstructuring abstract hypotheses. I would advocate the opposite direction: a linguistic practice starting from concrete language facts and the investigation of a wide range of factors, including semantic ones, that dominate the choice between alternative ways of expression. It is my firm conviction that such practice will further the insight into the human capacity to create, develop and make use of language.

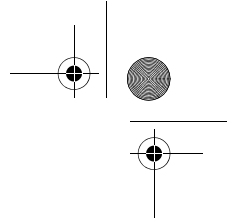

1. INLEIDENDE BESCHOUWINGEN

Van der Horst en Van de Velde vatten hun ideeën in verband met innovatie in de taalkunde samen in een stelling met twee kantjes: (i) dat die tegenwoordig in overweldigende mate van outsiders lijkt te komen, en (ii) maar heel mondjesmaat van wetenschappers die in eerste instantie op de taalstudie (studie van taalsystemen) gericht zijn. Dat outsiders een bijdrage tot de ontwikkeling leveren is eigenlijk een logisch gevolg van het feit dat taalstudie binnen de menswetenschappen de plaats veroverd heeft die ze altijd al verdiend heeft. Het is trouwens geen eenrichtingsverkeer: niet alleen is het zo dat computerwetenschappers of psycho- en neurowetenschappers of sociologen de taalkunde met hun ideeën zijn gaan verrijken. De omgekeerde stap, van taalkundigen die vanuit hun discipline een bepalende input geleverd hebben in de computerwetenschap, de neurologische geneeskunde, de sociale wetenschappen enz. is net zo vanzelfsprekend: naast de sociolinguïstiek is er de taal-sociologie, naast de historische taalkunde is er de taalgeschiedenis enz. Dat is dus geen punt, alleen wordt het tijd dat taalsociologie, taalgeschiedenis enz. niet langer als een deel van de taalkunde gezien worden, maar als een deel-aspect van sociologische, historische enz. studie. Niet dat daarmee eventuele problemen in de taalkunde opgelost worden, maar de plaats van de discipline binnen de *'universitas'* wordt er wel helder door.

Deel (i) van het aangevoerde bezwaar lijkt mij dus veeleer een gunstige zaak. Wel bedroevend is dat er inderdaad geen echt vernieuwende geest rondwaart bij linguïsten die met de kernvragen van hun studiegebied bezig zijn. Dat zou een gevolg kunnen zijn van algemene culturele en/of maatschappelijke evoluties (weg van het renaissancistische ideaal?). Maar even goed valt te denken aan een factor die inherent is aan de recente evolutie van het denken i.v.m. taal. Het is niet onmogelijk dat het veld zich afgewend heeft van de ideologische scherpslijperij waar zowel aanhangers als tegenstanders van de generatieve revolutie van het vierde kwart van de 20ste eeuw zich schuldig aan hebben gemaakt. Mocht dit het geval zijn, dan is het denkbaar dat bezinning tot een herstel van de interne dynamiek kan leiden. Noodzakelijk is dan natuurlijk wel dat de belangstelling voor het fenomeen taal als zodanig zijn plaats in de *'universitas'* herovert.

Het valt moeilijk te ontkennen: er heerst meer dan een beetje vermoeidheid in het peloton van de linguïsten. Dat gevoel van krachteloosheid is wellicht het gevolg van het jaren- of zelfs decennialang gekoesterde idee dat het volstond om een paar belangrijke leiders het kopwerk te laten doen, en met toewijding de richtlijnen van het zuivere (het steeds maar *'zuiverder'*) denken te blijven

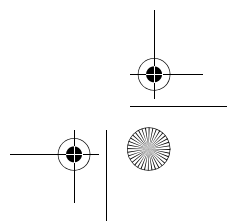
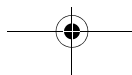
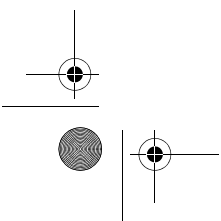
volgen. De hypothese wijst een mogelijke weg aan voor wie op zoek is naar remedies om van het structurele vermoeidheidssyndroom een zoveelste voorjaarsmoedheid te maken, voorbode eventueel van een doorstart in een nieuwe zomer.

De analyse van de huidige toestand door van der Horst en Van de Velde heeft in zijn algemeenheid geen aanvulling: heel veel linguïsten zullen het geschetste beeld herkennen en ten minste als een gedeeltelijk adequate weergave van hun eigen onlustgevoelens erkennen. Wat volgt is gewijd aan de vraag wat mensen die met de structuur van (o.a.) het Nederlands bezig zijn, in het volgende tijdperk op het gebied van de systeemlinguïstiek zouden kunnen bijdragen. Daarbij wens ik hier niet buiten de perken van het syntactische systeem te treden; ik blijf ook strikt binnen mijn eigen belangstellingsgebied, de studie van de Nederlandse taal. Die insteek is natuurlijk geen pleidooi tegen universalistische doelstellingen die naar het ultieme inzicht in het fenomeen taal moeten leiden. Maar het paard hoort voor de wagen gespannen te worden, en niet omgekeerd. Anders gezegd: het lijkt mij interessant te kijken hoe de individuele taalanalyse aangepakt kan worden; daaruit kunnen wellicht – waarschijnlijk – procedures afgeleid worden voor de comparatistische studie van talen, en die moeten tot theorieën in verband met het verschijnsel taal leiden. Is dat een flinke stap terug in het evolutiepatroon van de linguïstiek? Natuurlijk is het dat, maar die stap is wel degelijk nuttig als we fouten uit het verleden willen vermijden. Onder ‘fouten’ versta ik hier: theoretische beslissingen die ertoe geleid hebben dat systematische feiten buiten beeld zijn gebleven, of ten hoogste indirect (en meestal met frisse tegenzin bij de theoretisch geschoolde wetenschapper) in de beschouwingen betrokken worden.

2. TWEE PIJNPUNTEN

Mijn beschouwingen gaan ervan uit dat er twee heel belangrijke pijnpunten zijn in de recente praktijk van de syntaxisstudie.

1. Vrijwel alle syntactische theorieën gaan ervan uit dat een rigoureuze keuze gemaakt moet worden tussen een top-down- en een bottom-upstrategie. Als basisgegeven wordt dus geopteerd hetzij voor het primaat van de hoogste te onderscheiden syntactische eenheid (de zin), hetzij dat van de laagste (het woord). Voorbeelden zijn dan resp. de *government-binding* (GB)-theorie en de constructiegrammatica.

Een typische GB-grammatica is die beschreven door Bennis & Hoekstra's *Generatieve Grammatica* (1989): die gaat ervan uit dat de hoogste (meest complexe) notie (CP) herschreven wordt tot een specificieerder C en een complement IP; zelf wordt die IP weer herschreven tot een specificieerder (subject) NP en een complement VP enz. Op die structuur werkt een batterij herschrijfgeregels, die aanleiding geven tot een complexe structuur met zowel lexicaal gerealiseerde als lege elementen, die door alweer heel strikte government- en bindingsregels in het interpretatieve gareel gehouden worden.

Een rigoureuze constructiegrammatica, zoals die van P.C. Paardekooper, gaat uit van klassen van woorden die de kern van syntagma's vormen; elke woordvorm behoort dus tot een of meer klassen, en die klassen worden gekenmerkt door een strikte syntagmatiek (de 'binnenbouw' van het syntagma die rond de woordklasse gebouwd wordt). Elk syntagma kan combinaties aangaan met andere woordklassen (zelf ook weer bepaald door een strikte syntagmatiek), en die combineermogelijkheden vormen een paradigmatisch systeem: de syntagmatiek (buitenbouw) van het syntagma. Uiteindelijk ontstaat zo de virtuele opsomming van alle mogelijke zinnen van de beschreven taal. Dat dat einddoel niet in een bereikbaar verschiep ligt, kan de overtuigde theoreticus niet deren.

2. Al even strikt is de scheiding in de linguïstische geesten als er gesproken wordt over de relatie tussen syntactisch structuralisme en semantisch bepaalde generatieve resp. constructionele processen. De oppositie ligt op een heel ander niveau dan de bovenstaande, en duikt dan ook zowel bij representanten van de bottom-up- als bij die van de top-downanalyse op. Zoals bekend zijn er theorieën die zweren bij een louter 'interpretatieve' rol van semantische processen, terwijl andere voor zulke processen een uitgesproken 'generatieve' rol weggelegd zien.

3. NAAR EEN VERNIEUWDE STRUCTURALISTISCHE TAALKUNDE?

1. Het zal sommigen bekend zijn dat ikzelf mijn hele leven geprobeerd heb om bij het beoefenen van de taalkunde de positieve verworvenheden van theorieën die in groten getale op het linguïstische wereldje werden afgestuurd, in de praktijk van de taalbeschrijving te integreren. Dat heeft bij mij de sterke overtuiging gevoerd dat waardevolle inzichten van welke theorie ook met weinig moeite geïntegreerd kunnen worden in een coherente visie op het onder-

zoeksveld, zonder dat daarbij concurrerende hypothesen verketterd hoeven te worden. Eigenlijk geldt dat op de eerste plaats al voor de beruchte ‘fundamentele’ splitsing tussen bottom-up- en top-downbeschrijvingsystemen. Ik wil hier met plezier in herinnering brengen dat de in bottom-upgestaalde P.C. Paardekooper na zijn emeritaat uitgenodigd werd om zijn linguïstische expertise verder te ontwikkelen in de Leidse Vakgroep Taalkunde, een groep belangrijke linguïsten die in de ban was van generatieve top-downtheorieën. En dat Paardekooper daar vrijwel onmiddellijk op is ingegaan. Dat verdiende aanzienlijk minder verbazing dan in die tijd (de late jaren 80 van de 20ste eeuw) heerste. Bekend bv. is (of zou moeten zijn) dat lang voordat het fenomeen van de ‘*verb raising*’ zijn vaste plaats in generatieve modellen verworven had, het resultaat van die regelset al uitvoerig door Paardekooper beschreven was (met inbegrip van de grotendeels vaste volgorde van de ‘deelnemende’ werkwoorden). En wat in de ANS – grotendeels onder mijn eigen impuls – later het ‘eerste zinsstuk’ van de zinsbouw is gaan heten, ook alweer een innovatie van Paardekooper, bevat voor alle mogelijke zinnen precies die elementen die via verplaatsingsregels (‘raising’-regels) in de C-knoop van het GB-paradigma terechtkomen. Het aantal voorbeelden van volledig adequate parallellen is met een veelvoud uit te breiden.

In de grond is het werk dat verzet dient te worden om de verworvenheden van diverse, zelfs ‘tegengestelde’ grammaticale modellen in harmonie te brengen, heel beperkt. Het moet gebeuren natuurlijk, maar het kan ten hoogste een aanzet zijn tot het signaleren van lacunes, en daarop volgend hopelijk uitbreiding van de kennis. Dat gebeurt op dit ogenblik trouwens met het werk aan de *Syntax of Dutch*, een initiatief van het Meertens Instituut.

2. Kan dus het eerste in punt 2 gesignaleerde ‘pijnpunt’ niet veel aanzetten tot theoretische reflectie meer bieden, dan belooft het tweede een vruchtbaarder complex aan te reiken van potentiële uitgangspunten voor theoretische verdieping. Het feit dat semantische functies en/of categorieën in de klassieke grammatica nauwelijks linguïstisch gedefinieerd konden worden, heeft in de loop van de 20ste eeuw tot een fundamentele splitsing in de linguïstische theorievorming geleid: enerzijds wonnen strikte syntactische leerstellingen (structuralistische en constructiemodellen, cf. boven) systematisch aan belang. Maar anderzijds waren er ook aanzetten tot modelvorming waarin semantische categorieën een fundamentele rol gingen spelen (casusgrammatica, functionele grammaticamodellen enz.).

Pogingen om semantische structuren in beeld te brengen hebben in de wereld van de wetenschappelijke taalstudie waardering geogst, en worden, welis-

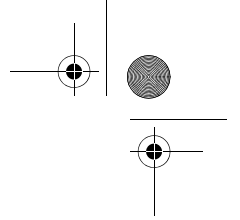
waar te sporadisch, nog steeds uitgetest. Ik wil daar dadelijk een paar voorbeelden van geven. Maar eerst nog dit. Semantische ‘theorieën’ in de taalkunde lijden vaak aan het euvel dat het niet om echte theorieën gaat, maar dat ze veeleer op losse flodders lijken. Wat ontbreekt is een consistent kader waarin aan al die voorstudies ten slotte een structurele plaats wordt toegekend, en een methodiek om zo’n semantisch kader met het syntactische niveau te verbinden. Dat moet grotendeels nog gebeuren, en daar ligt m.i. het domein dat tot verdieping van bestaande modellen en tot vernieuwing in het denken over taalkunde kan leiden.

Waarschijnlijk wel de interessantste insteek tot nog toe zijn de voorstellen voor beschrijving van rolpatronen bij werkwoorden (trouwens over het algemeen makkelijk uit te breiden naar bepaalde categorieën van adjectieven en nomina). Systematisering van wat bekend is zal lacunes aan het licht brengen, maar nu al lijkt het mij evident dat zo’n systematisering een natuurlijke basis voor integratie met syntactische beschrijvingssystemen zal gaan vormen. Uiterst boeiend daarbij is uiteraard de problematiek van diverse dubbel-objectconstructies, waarover zowel voor het Nederlands als voor een reeks andere talen interessante studies uitgewerkt zijn. Daaruit blijkt heel overtuigend dat de keuze tussen alternatieve vormen (in het Nederlands bv. NP tegenover PP) veelal op de aard van de complexe relatie terug te voeren is.

Een ander al goed geëxploreerd complex van semantische feiten vormt de systematische betekenisbeschrijving van voorzetsels in diverse betekenislagen, van concreet (lokaal, temporeel, occasioneel enz.) tot abstract: vooral het gebruik in objecten, met daarbij zowel dat in ‘tweede objecten’ (mijn term), daarbij uiteraard het indirect object, als dat in zgn. voorzetselvoorwerpen van allerlei aard. Tot hetzelfde feitencomplex hoort ook een nog abstracter gebruik van die oorspronkelijk ‘lokale’ voorzetsels voor uitdrukking van modaliteit, *Aktionsart* enz.

Dat semantische feitencomplexen zoals de pas gesuggereerde direct en heel dwingend gelieerd zijn met syntactische feiten illustreer ik nog even met de plaatsing van het bijwoordelijke element van voornaamwoordelijke bijwoorden t.o.v. het predicatief gebruikte woord waar het bij hoort: vergelijk de volgende constructies: ‘(ze zijn) + ‘er *goed in*, er *ziek van*, er *blij mee*, er *opgetogen over*’ en ‘*ermee bezig*, *erop uit*, *erop gebrand*, het *erover eens*’. In de eerste reeks is vooropplaatsing van het bijwoord onmogelijk, in de tweede is die positie juist heel gewoon. Het valt op dat in de tweede reeks de relatie tussen subject en voorzetselobject het resultaat is van een op het object gerichte actie van het subject.¹

Het aantal voorbeelden van interessante, maar vooralsnog slecht in de linguïstische praktijk geïntegreerde onderzoeksgebieden is, zoals al gezegd, met een veelvoud uit te breiden. Het lijkt mij zinvol dat aan die inventarisering (inclusief het signaleren van lacunes in de onderzoekspraktijk) en daarbij aansluitende systematisering aandacht besteed wordt.

4. HEEL VOORLOPIG BESLUIT

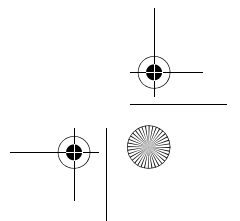
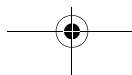
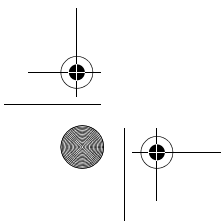
Uit de bovenstaande beschouwingen valt m.i. af te leiden dat een nieuwe stralende toekomst voor de systeemlinguïstiek niet in de eerste plaats van vernieuwingen te verwachten is, maar veeleer van verdieping en systematisering van aanzetten die in de praktijk van de laatste decennia talrijk aanwezig zijn geweest.

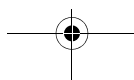
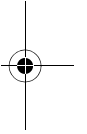
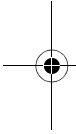
Mijn eigen visie op recente en (te verwachten) toekomstige evoluties in het denken over linguïstiek kan ik zo samenvatten:

1. Ontwikkelingen zoals die van de computerlinguïstiek, de psycholinguïstiek enz. horen toegejuicht te worden, vanwege hun eigen inherente toekomstperspectieven, maar ook omdat inzichten die daar verworven worden ook het denken over systeemlinguïstiek mee kunnen gaan (of blijven!) bepalen.
2. Maar tegelijk is er behoefte aan een verdieping van inzichten die in de loop van een halve eeuw (en wellicht méér, maar daar hoeft niet iedereen het over eens te zijn) verworven zijn. Het zal duidelijk geworden zijn dat ikzelf heil verwacht van semantisch onderzoek: zowel van de studie van bouwstenen als van fundamentele systeemaspecten daarvan.

Of een en ander zal kunnen leiden tot de stralende toekomst voor het wetenschapsgebied dat mij dierbaar is, kan ik onmogelijk inschatten. Ik houd het erop dat *il ne faut point espérer pour essayer*. Het tweede deel van de twoliner moge buiten beschouwing kunnen blijven.

¹ Dit type van semantische verhoudingen wordt op dit ogenblik bestudeerd door collega Willy Vandeweghe.

Transitie in de taalkunde

Ad Foolen, Radboud Universiteit

Samenvatting

Deze bijdrage is een reactie op het discussieartikel ‘Crisis in de taalkunde?’. De bijdrage stemt in grote lijn in met wat in het targetartikel naar voren gebracht wordt, nl. dat de laatste jaren opvallend veel zelfreflectie in de taalkunde te observeren valt, dat de taalwetenschap de laatste decennia weinig of geen doorbraken bereikt heeft en dat het vak met een kwantitatieve wending te maken heeft.

Abstract

This contribution comments on the target article ‘Crisis in linguistics?’ The paper agrees globally with the claims made in the target paper, in particular the observation of remarkable frequency of self-reflective publications in recent years, the claim that linguistics has not featured breakthroughs in recent decades, and the observation of a quantitative turn in the field.

1. INLEIDING

’t Kan verkeren, zoals Bredero zei. Ik herinner me de tijd dat veel taalkundigen bij ‘BC’ op de eerste plaats aan ‘*Before Chomsky*’ dachten. Daarmee werd de tijd bedoeld toen de taalkunde nog observationeel-inductief was. Na 1957 hadden we een geformaliseerd regelsysteem, zodat we hypothetisch-deductief te werk konden gaan. Ik herinner me ook dat we begin jaren 70 in een werkgroep bij Remmert Kraak geformaliseerde regels voor het Nederlandse woordaccent opstelden en dat tegenvoorbeelden aanleiding gaven om die regels bij te stellen. Van goed naar beter, het werkte! De taalwetenschap was volwassen geworden. Binnen de letterenfaculteit kende men zijns gelijke niet en daarbuiten keken ze naar je op, de psychologen, de filosofen. De taalwetenschap had prestige; Chomsky was een intellectuele held. Natuurlijk had je ook sociolinguïstiek, psycholinguïstiek en pragmatiek, maar dat waren toch de randgebieden van de taalwetenschap. *Core linguistics* hield zich bezig met de ontraadseling van de wezenskenmerken van taal, de bestudering van een specifieke taal was slechts een middel tot dat hogere doel. En die wezenskenmerken waren wellicht aangeboren, de taalwetenschap droeg bij aan het oplossen van de vraag wat de mens tot mens maakt.

In het targetartikel worden allerlei doorbraken in de taalkunde opgesomd, maar het valt op dat de generatieve grammatica ontbreekt: Chomsky komt niet in de literatuurlijst voor. Wel wordt het boek van Harris (1993) over de ‘*Linguistics Wars*’ genoemd en wordt er gesproken over ‘een wildgroei van theorieën, zo kenmerkend voor de tweede helft van de 20ste eeuw’. De connotaties van *wars* en wildgroei gaan nu niet bepaald in de richting van ‘bloei-periode’, laat staan ‘doorbraak’. Het verschil tussen de toenmalige (zelf)perceptie zoals geschetst in mijn eerste alinea en die van nu in het targetartikel is opmerkelijk. Het kan dan ook goed zijn dat over vijftig jaar opnieuw heel anders teruggeblikt wordt op de taalkunde van begin 21ste eeuw dan in de (zelf)perceptie van het targetartikel en in mijn reactie daarop. Dat stemt in ieder geval tot relativering van de discussie die we hier voeren over de stand van zaken in het eigen vak.

Reageren op een artikel is makkelijker als je het er heel erg mee oneens bent. Dat is hier niet het geval: ik neig ertoe om het in grote lijn met de auteurs eens te zijn, al zie ik hier en daar ook aanleiding voor aanvullingen en wat andere accenten. Er zijn drie stellingen in het artikel waar ik iets over zou willen zeggen:

1. Het valt op dat er de laatste jaren veel zelfreflectie in het vak plaatsvindt.
2. De laatste dertig jaar stagneert de taalwetenschap.
3. Er is een trendbreuk in de methode van onderzoek: van kwalitatief naar kwantitatief.

Op het eerste punt ga ik hier direct in, voor de andere twee verwijs ik naar par. 2 en 3, waarna nog een afsluitende paragraaf met een blik op de toekomst volgt.

Voor wat het punt van de geobserveerde zelfreflectie betreft noemen de auteurs ter illustratie themanummers van *Cognitive Linguistics* (2016) en *Journal of Pragmatics* (2019). Dichter bij huis zijn er vergelijkbare voorbeelden te noemen. In de bundel *Linguistics in the Netherlands 2019* blikken elf taalkundigen terug op vijftig jaar TiN-dagen.¹ En in 2020 vierde het tijdschrift *Nederlandse Taalkunde (NT)* zijn vijftiwintigjarig jubileum met een dubbeldik nummer (25/2-3), waarvoor auteurs uitgenodigd waren om te reflecteren op een van de artikelen uit die vijftiwintig jaar *NT*. De redactie had ter stimulering vragen opgeworpen als: ‘Welke discussiepunten zijn opgelost? Kan de vlucht in methodologische vernieuwing (datacollectie, digitalisering, kwanti-

¹ TiN staat voor Taalkunde in Nederland, een jaarlijkse lezingendag, nu onderdeel van de Grote Taaldag.

ficering) vragen beantwoorden die eerder alleen maar konden worden gesteld?’ (Inleiding bij het themanummer, p. 173). Ten slotte noem ik de vier dagen met lezingen die het Nijmeegse Max-Planck-Instituut voor Psycholinguïstiek onder de titel *The Future of Linguistics* eind 2020-begin 2021 organiseerde. Al deze zelfreflecties bij elkaar, en er zijn er beslist meer, wil ik met de auteurs opvatten als een teken dat er in de taalkunde inderdaad iets aan de hand is, een behoefte aan plaatsbepaling, terugblikken en vooruitblikken, om zo een richting voor de toekomst te kunnen bepalen.

2. GEEN RECENTE DOORBRAKEN?

Volgens het targetartikel stagneerde de taalwetenschap na de jaren 70 en 80. De auteurs doen in par. 2 hun best om toch nog een paar lichtpuntjes te zien waar ‘nog wel beweging’ te bespeuren valt: de kwantitatieve wending, equi-complexiteit (beter niet-equi-complexiteit: de stelling dat talen verschillen in complexiteit), linguïstische relativiteit (taal beïnvloedt het denken), en evolutionaire taalkunde, waaronder zowel ‘het ontstaan van het taalvermogen bij de menselijke soort’ als ‘diepe mechanismen achter taalverandering op een ruimere tijdschaal’ verstaan wordt. Alle vier de lichtpuntjes worden echter ook weer meteen gerelativeerd. Van de kwantitatieve wending wordt gezegd: ‘hier gaat het om een methode, niet om een inzicht.’ En bij de andere drie zou het in feite om oudere onderwerpen of inzichten gaan, die min of meer toevallig opnieuw in de belangstelling zijn komen te staan. En de vier doorbraken worden los van elkaar gepresenteerd, als toevallige opsomming.

Van deze opsomming is volgens mij meer te maken. Bij nadere beschouwing hebben alle vier de kwesties te maken met variatie. Bij het eerste punt betreft het de methode zelf, de kwantitatieve wending. Die methode veronderstelt variatie: als er geen variatie is, hoef je ook niet te tellen en statistiek toe te passen. En toeval of niet, bij de laatste drie onderwerpen is variatie telkens een belangrijk aspect: variatie in complexiteit tussen talen, variatie in het door taal beïnvloede denken, variatie door de (evolutionaire) tijd heen.

De relativering van het belang van de kwantitatieve wending is opmerkelijk tegen de achtergrond van wat van der Horst in dat verband eerder opmerkte (2013, p. 256): “met de methodes veranderen waarschijnlijk ook de uitkomsten, en misschien mag je zelfs zeggen: verandert ook het object van onderzoek.’ Ik ben het daarmee eens; de methodologische bril heeft invloed op wat er wel en niet in beeld komt, hoe het object van onderzoek *geframed* wordt. Dat de drie ‘oude’ onderwerpen recentelijk opnieuw opgepakt zijn, kan ermee

te maken hebben dat ze zich alle drie lenen voor variatieonderzoek, en dus voor de kwantitatieve methode. In het verleden waren deze onderwerpen tamelijk speculatief van aard of ideologisch beladen: verschil in complexiteit werd lange tijd (voor de 20ste eeuw) in verband gebracht met verschil in cultuur en denkvermogen, waarna het onderwerp ook een tijd lang taboe was (tijdens de 20ste eeuw). Whorfiaanse ideeën hadden vaak een romantische en daarmee onwetenschappelijke sfeer om zich heen (het andere, misschien ook puurdere wereldbeeld van de Hopi, etc.), en praten over evolutie, zowel oorsprong als lange termijnontwikkelingen ('drift'), vond men speculatief. De kwantitatieve wending, met slimmere onderzoeksmethodes en het voorhanden zijn van veel meer gegevens, maakt het mogelijk om deze uitdagende onderwerpen nu wel serieus aan te pakken. Dat zie ik als wezenlijke vooruitgang. Op dit punt kies ik dus voor een andere toonzetting dan de auteurs van het targetartikel. 'Doorbraken' is misschien een te groot woord, maar 'crisis' ook.

3. DE KWANTITATIEVE WENDING

Dat er sprake is van een kwantitatieve wending, zal iedereen beamen die de ontwikkeling van het taalkundige publicatielandschap een beetje volgt. Ik heb bij wijze van kleine steekproef de jaargangen van *Nederlandse Taalkunde* en *Cognitive Linguistics (CL)* van 25 jaar geleden (1996) vergeleken met die uit 2020 (bij *Nederlandse Taalkunde* 2019 omdat 2020 sterk bepaald werd door essayistische bijdragen aan het jubileumnummer). Bij beide tijdschriften evolueerde de verhouding kwalitatief/kwantitatief van resp. acht/vijf (*NT*) en acht/vier (*CL*) naar drie/acht en vijf/achttien.

De sociolinguïstiek en psycholinguïstiek waren steeds al kwantitatief, inclusief de verzameling van grotere hoeveelheden data, natuurlijk voorkomende en experimentele. De wending is vooral opvallend in de syntaxis, semantiek en pragmatiek, vgl. recente bundels als die van Cummins & Katsos (2019) en Goodall (2021). De auteurs verwezen al naar Janda (2013), en ook de discussienummers van de genoemde tijdschriften (*Cognitive Linguistics* 16/4) en *Journal of Pragmatics (JoP, 145)* bevatten bijdragen die dit aspect aan de orde stellen.

Het *JoP*-nummer bevat o.a. een artikel van Culpeper en Gillings (2019), waarin ze de 200 meest geciteerde artikelen tussen 1999 en 2018 op allerlei kenmerken bekeken hebben, onder meer op de vraag welk type data gebruikt werden. Hun twee conclusies op dit punt luiden: 'The clearest and steadiest

shift is the decline in papers which use a sprinkling of short individual examples' (p. 8), en 'it does indeed seem to be the case that pragmatics papers are encompassing larger datasets' (p. 9). En in het discussienummer van *Cognitive Linguistics* stellen Milin *et al.* (2016, p. 519) de lezers gerust die zich zorgen maken over al te grote nadruk op kwantificering (2016): 'In this position statement, we set out to demonstrate that the recent trend in usage-based linguistics to turn towards quantification and modelling does not divert attention from what really matters.'

In aansluiting hierop kunnen we opnieuw het jubileumnummer van *Nederlandse Taalkunde* erbij betrekken. De eerste vier bijdragen richten zich op de verhouding van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. De visie van Barbiers (2020, p. 177) is klassiek generatief: 'Mijn onderzoeksprogramma laat zich samenvatten in een vraag van zes woorden: *Wat is een (on-)mogelijke natuurlijke taal?* Het antwoord op die vraag moet een model opleveren van de kennis die een spreker heeft van zijn of haar moedertaal, de mentale grammatica. Hoe die kennis wordt verworven en gebruikt wordt getoetst in andere disciplines, zoals taalontwikkelingsonderzoek, psycho- en neurolinguïstiek, pragmatiek, sociolinguïstiek en AI.' Grammaticaliteitsoordelen vormen voor Barbiers de primaire data. Op de eerste plaats de oordelen van de onderzoeker zelf, al is eventueel toetsing aan het oordeel van anderen nuttig, 'maar het is duidelijk dat niet alle syntactici zich hoeven om te scholen tot sociale wetenschappers.' Ook Broekhuis houdt een gloedvol pleidooi voor het behoud van 'the intuitionist approach to the study of syntax' (p. 181). Nuyts (2020, p. 195) pleit voor een combinatie van beide methoden: 'twee ezels weten hoe dan ook altijd meer dan één: corpusdata en intuïties samen leren je altijd veel meer dan elk van hen apart.' Eric Hoekstra (2020, pp. 198-199) ten slotte beschrijft autobiografisch 'de grote lijn in de wetenschappelijke ontwikkeling die ik in mijn wetenschappelijke leven heb doorgemaakt: van generatief naar kwantitatief. Jammer alleen dat ik anders dan de taalkundestudenten van nu geen statistiek heb gehad.' Deze vier reflecties illustreren treffend dat de taalwetenschap methodologisch in transitie is, zoekend naar een balans tussen traditionele en nieuwe methodes. De naam van de onderzoeksgroep waarvan een van de auteurs van het targetartikel een prominent lid is, laat er geen misverstand over bestaan waar het accent in zijn eigen onderzoek ligt: *Quantitative lexicology and variational linguistics* (<https://www.arts.kuleuven.be/ling/qlvl>).

In par. 4 van het targetartikel wordt het einde van de renaissance aangewezen als de belangrijkste oorzaak van de trendbreuk, zie ook het lange citaat uit van der Horst (2008). Voor wie niet vertrouwd is met het werk van van der Horst,

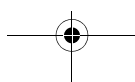
vereist deze stelling eigenlijk meer toelichting. Daarvoor verwijs ik graag naar van der Horst (2013), waar dit punt meermaals ter sprake komt, o.a. op p. 282: ‘In mijn terminologie duurt het tijdperk van de Renaissance, begonnen tussen 1300 en 1600, voort tot in de negentiende en twintigste eeuw, om pas in de tweede helft van de twintigste eeuw te wijken.’ Volgens van der Horst is een cultuurkenmerk van die lange periode de nadruk op filologie, schriftelijkheid. Ik verwijs in dit verband graag naar Kraak (2006; zie ook Foolen, 2020), waar uitvoerig betoogd wordt dat die schriftelijke bril een grote impact heeft gehad en nog heeft op de taalkundige perceptie van haar object van onderzoek.

Maar waarom zijn we dan juist nu bezig met het langzaamaan afzetten van die bril? Daarvoor lijkt me aanvullende verklaring nodig die in het targetartikel buiten beeld blijft. We komen dan terecht bij de literatuur die ‘de moderne tijd’ probeert te duiden. Volgens sociologen als Max Weber (1904/1905) en Hartmut Rosa (2016; 2020) moeten we dan kijken naar de opkomst van de industriële productiewijze en de daarmee samenhangende wetenschappelijk-rationele *Entzauberung* van de wereld, of zoals Rosa het noemt het *verfügbar machen* van die wereld. Geleidelijke processen, die de renaissance naar de achtergrond duwen ten gunste van berekenbaarheid en de wetenschappelijke, numerieke blik. In de sociale wetenschappen was die blik al langer breed geaccepteerd; de taalkunde werd er via de socio- en psycholinguïstiek geleidelijk ook mee vertrouwd gemaakt, en wat we nu zien, in de laatste decennia, is de ‘doorbraak’ daarvan tot in de kern van de taalwetenschap.

De ruimte ontbreekt hier om deze verklaring verder uit te diepen. Voor een preciezere chronologie zouden we m.i. ook de interne dynamiek van de taalwetenschap erbij moeten betrekken. In de jaren 60 en 70 werden er veel zaden geplant, in de decennia daarna werden die door onderzoek wereldwijd opgekweekt. Dat onderzoek was sterk descriptief, vgl. ook Muysken (2019, p. 40), die in de eerder genoemde *LiN*-bundel terugkijkt op de *generative enterprise* en vaststelt dat “‘a lasting contribution of the enterprise has been descriptive, ironically.’ Door al dat descriptieve werk, generatief en niet-generatief, zijn er nu zoveel gegevens en analyses beschikbaar dat het mogelijk wordt daar dankbaar kwantitatief gebruik van te maken.

4. HOE NU VERDER?

In de inleiding bij het al vaker genoemde themanummer van *Cognitive Linguistics* schrijven Divjak *et al.* (2016, p. 453): ‘Recent years have witnessed

an exponential growth in studies that use statistical analysis of corpus data or experimental findings. (...) In fact, the pendulum may have swung to the other extreme – concerns have been raised that the field may be becoming too empirical and that much of the quantitative work published under the Cognitive Linguistics umbrella does not pay enough attention to language and theory. There is talk about doing “numbers just for numbers’ sake” (...), “number-crunching” (...), and “empirical imperialism”.’

Met andere woorden, hoe de taalwetenschap zich de komende jaren zal ontwikkelen, is moeilijk te voorspellen. Zoals in het targetartikel ook gezegd wordt, is één mogelijkheid dat het vak overgenomen wordt door de sociale wetenschappers. De krachtige onderzoeksmethoden die taalkundigen zich nu met pijn en moeite eigen aan het maken zijn, beheersen zij van huis uit en kunnen ze makkelijk toepassen op data die de taalwetenschap in de afgelopen decennia ter beschikking heeft gesteld in digitaal toegankelijke databanken. De taalwetenschappers zouden ook kunnen besluiten om zelf over te stappen naar de sociale faculteit en daar hun heil te zoeken, maar hier speelt hun renaissanceistische verleden waarschijnlijk toch een rol. Veel taalkundige collega’s hebben hun baan te danken aan de taal- en cultuurstudies die in Letterenfaculteiten gesitueerd zijn en waar hun inbreng ook niet makkelijk weg te denken is. We kunnen dus verwachten dat er institutioneel niet veel zal veranderen. De institutionele inbedding dwingt taalkundigen om zich intensief bezig te houden met specifieke talen, hun synchrone structuur en variatie en hun geschiedenis. Die vertrouwdheid met details van talen zal een sociale wetenschapper niet makkelijk evenaren. Samenwerking met de sociale wetenschappen lijkt echter voor beide partijen profitabel en ik zie dat om me heen ook steeds meer gebeuren. Die samenwerking betekent niet dat kwantificering eenvoudigweg kan worden uitbesteed; de jongere taalkundige generatie komt er niet omheen zich met experimentele en kwantificerende methoden vertrouwd te maken, zoals ook volop gebeurt, zie de verwijzing in het targetartikel naar cursussen in de LOT-winter- en -zomerscholen. Alleen op die basis kan verhinderd worden dat de taalkunde vervalt tot dataleverancier van sociale wetenschappers. Het kwantitatieve onderzoek kost wel meer geld dan de vroeger gangbare *armchair linguistics*, vgl. Bennis (2019, p. 6): ‘Laten we werken aan een nieuwe bloei van de theoretische taalkunde in Nederland (...). En 30 miljoen euro zou een goed begin zijn.’ Die laatste opmerking is uiteraard gericht aan de financierende instanties.

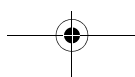
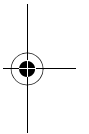
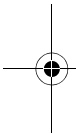
De komende jaren zal variatie een centraal aspect van het taalkundig onderzoek zijn en daarmee zal de trendbreuk die in het targetartikel gesignaleerd is, verder bewaarheid worden. Om ‘*empirical imperialism*’ te voorkomen, is het

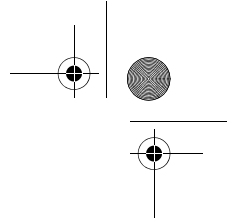
wel nodig tegelijk te werken aan theoretische modellen. Veelbelovend lijkt mij het zogenaamde EC-model dat Schmid (2020) recentelijk voorgesteld heeft. EC staat voor ‘*entrenchment*’ en ‘*conventionalisation*’, waarmee zowel de psychologische als de sociale kant van taalprocessen in het model betrokken zijn en daarmee ook de variatie die onlosmakelijk met zulke processen verbonden is. Schmid plaatst verbale interactie, ‘*co-semiosis*’, ‘*participatory sense-making*’ (zie Foolen, 2019) in het centrum van het model. Pragmatiek: Van *waste basket* tot *core business*. Zoals Bredero zei, ’t kan verkeren.

Literatuurlijst

- Barbiers, Sjef** (2020). ‘Laboratoriumzinnen in het tijdperk van de kwantitatieve taalkunde.’ *Nederlandse Taalkunde*, 25/2-3: 177-179.
- Bennis, H.** (2019). GLOW: ‘De eerste jaren. Een persoonlijke geschiedenis.’ In Berns, J. & Tribushinina, E. (red.), *Linguistics in the Netherlands 2019*. Amsterdam: Benjamins, pp. 2-7.
- Broekhuis, H.** (2020). ‘Why I will not become a corpus linguist.’ *Nederlandse Taalkunde*, 25/2-3: 181-192.
- Culpeper, J. & Gillings M.** (2019). ‘Pragmatics: Data trends.’ *Journal of Pragmatics*, 145: 4-14.
- Cummins, C. & Katsos, N.** (red.) (2019). *The Oxford Handbook of Experimental Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Divjak, D. Levshina, N. & Klavan, J.** (2016). ‘Cognitive Linguistics: Looking back, looking forward.’ *Cognitive Linguistics*, 27/4: 447-463.
- Foolen, A.** (2019). ‘Quo vadis pragmatics? From adaptation to participatory sense-making.’ *Journal of Pragmatics*, 145: 39-46.
- Foolen, A.** (2020). ‘De schriftelijke bril opgepoetst.’ *Nederlandse Taalkunde*, 25/3-4: 425-435.
- Goodall, G.** (red.) (2021). *The Cambridge Handbook of Experimental Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harris, R.A.** (1993). *The Linguistics Wars*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoekstra, E.** (2020). ‘Frequentie en luie-stoeltaalkunde.’ *Nederlandse Taalkunde*, 25/2-3: 197-204.
- Janda, L.** (2013). *Cognitive Linguistics – The Quantitative Turn. The Essential Reader*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Kraak, A.** (2006). *Homo loquens en homo scribens. Over natuur en cultuur bij de taal*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Milin, P., Divjak, D., Dimitrijević, S. & Baayen, R.H.** (2016). ‘Towards cognitively plausible data science in language research.’ *Cognitive Linguistics*, 27/4: 507-526.

- Muysken, P.** (2020). 'Description, linguistics 1.0. Theory, linguistics 3.0?' In Berns, J. & Tribushinina, E. (red.), *Linguistics in the Netherlands 2019*. Amsterdam: Benjamins, pp. 37-42.
- Nuyts, J.** (2020). 'O corpora, o mores.' *Nederlandse Taalkunde*, 25/2-3: 193-195.
- Redactie Nederlandse Taalkunde** (2020). '25 jaar Nederlandse Taalkunde / Dutch Linguistics.' *Nederlandse Taalkunde*, 25/2-3: 173-175.
- Rosa, H.** (2016). *Resonanz. Eine Soziologie der Weltbeziehung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Rosa, H.** (2020). *Unverfügbarkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Schmid, H.-J.** (2020). *The Dynamics of the Linguistic System. Usage, Conventionalization, and Entrenchment*. Oxford: Oxford University Press.
- Van der Horst, J.** (2008). *Het einde van de standaardtaal: een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Van der Horst, J.** (2013). *Taal op drift. Lange-termijnontwikkelingen in taal en samenleving*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Weber, M.** (1904/1905). 'Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus.' *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 20: 1-54, 21: 1-110.

De filoloog, de systeemtaalkundige en de taalgebruikslinguïst

Dirk Geeraerts, KU Leuven

Samenvatting

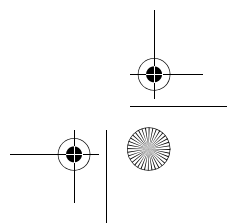
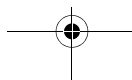
Anders dan beweerd door Van de Velde en van der Horst zijn de recente ontwikkelingen in de taalkunde niet een externe stimulans voor een stagnerende discipline. Ze zijn veeleer te beschouwen als een interne ontwikkeling die de systeemgeoriënteerde taalkunde uit de structuralistische en generativistische tradities vervangt door een taalgebruiksgeoriënteerd perspectief. Door zijn recontextualiserende karakter vertrekt deze aanpak van een visie op taal die, ondanks de methodologische verschillen, dichter bij een oudere geesteswetenschappelijke, filologische benadering ligt dan bij een systeemlinguïstische kijk het geval is.

Abstract

In contrast with the position taken by Van de Velde and van der Horst, current developments in linguistics do not constitute an external stimulus for a stagnating discipline. Rather, they represent an internal evolution that substitutes the system-oriented approach dominant in the structuralist and generativist traditions by a usage-based perspective. Through its recontextualizing nature, and in spite of major methodological differences, this usage-based approach links up more closely with an older, humanistic and philological approach to language studies than system-oriented linguistics did.

Als ik de retoriek wegfilter uit de bijdrage van Van de Velde en van der Horst, dan lijkt de kern van hun betoog mij de volgende te zijn: de taalkunde is haar positie als autonome discipline voor een stuk kwijtgeraakt ten voordele van methodes en inzichten die stammen uit de exacte wetenschappen, en deze evolutie is onderdeel van een langer lopend historisch proces waarbij taal als maatschappelijk en cultureel cement aan belang inboet ten voordele van wetenschap en techniek. Misschien kunnen we die twee aspecten samenvatten als: naarmate de maatschappij minder humanistisch wordt, wordt de beoefening van de taalkunde minder geesteswetenschappelijk.

Ik wil daar graag een alternatieve visie tegenover plaatsen, een die de recente ontwikkelingen in de taalkunde juist ziet als een gedeeltelijke terugkeer naar het oudere

geesteswetenschappelijke perspectief, althans in contrast met de autonomistische taalopvatting tegen welke de lopende ontwikkelingen een tegenbeweging vormen. Ik bouw mijn argumentatie op in vier stappen, en ik concentreer me op de door Van de Velde en van der Horst vermelde ‘kwantitatieve wending’, omdat die wellicht het sterkst de mogelijke natuurwetenschappelijke *outsourcing* van de taalkunde belichaamt. (De cultuurhistorische achtergronden ga ik wel voor een andere gelegenheid laten.)

Eerste stap: noch interdisciplinaire inspiratie, noch kwantificatie zijn ingrijpende innovaties in het taalkundige onderzoek. Van het eerste geven Van de Velde en van der Horst zelf ampel voorbeelden: een heleboel ideeën die we als pijlers van de taalkundige theorievorming beschouwen, zijn aangebracht vanuit andere disciplines. Dat ‘andere disciplines’ moet overigens genuanceerd worden. Vanuit een Europees (of in ieder geval Belgisch) academisch perspectief zijn psychologie, antropologie, neurologie, informatica meestal aparte academische entiteiten, maar in een Amerikaanse context zijn ze vaak samen te vinden in cognitiewetenschappelijke instituten. Het idee van een omvattende *cognitive science* dat ontstond in de Cognitieve Revolutie van de jaren 50 en dat in de Verenigde Staten gestalte kreeg in de vorm van interdisciplinaire instituten en departementen, heeft in Europa maar zelden geleid tot een geïnstitutionaliseerde samenwerking tussen de disciplines. Dat kan het beeld vertekenen: wat in een verkokerde Europese academische structuur buitenaf lijkt, zit elders veel dichter bij elkaar. Ook kwantitatieve methodes in het taalkundige onderzoek zijn minder een innovatie dan men in eerste instantie zou kunnen denken: in experimentele disciplines als psycholinguïstiek en taalpedagogisch onderzoek, en in een observationele discipline als de sociolinguïstiek, was kwantitatieve analyse al lang voor de ‘kwantitatieve wende’ een centraal aspect van de methode.

Tweede stap: dat zowel interdisciplinaire interactie als kwantificatie er in (zekere sectoren van) de taalkunde al veel langer waren, betekent dat we beter moeten afbakenen wat precies nieuw is aan die kwantitatieve omslag. Dat is, zou ik willen zeggen, het feit dat de kwantificatie binnendringt in de beschrijving van de taalstructuur, d.w.z. in de *grammatica* als hart van de taalbeschrijving. In de modulaire visie op taal die populair werd met de opkomst van de generatieve taalkunde is een studiegebied als bijvoorbeeld de sociolinguïstiek perifeer: de echte kern van de taalkunde is de *grammatica*, en die wordt dan nog eens verengd tot de syntaxis – de universele, autonome syntaxis in chomskyaanse zin. Die syntaxis vormt de kern van de taalbeschrijving omdat je (in de chomskyaanse redenering) alleen door het aannemen van een universele syntaxis het taalverwervingsproces kunt verklaren. Die univer-

sele syntaxis neemt de vorm aan van bouwprincipes voor en beperkingen op zinsstructuren, maar heeft geen behoefte aan frequentiegegevens of probabilistische beschrijvingen van het type dat sinds een twintigtal jaren in opkomst is. Dat laatste is dan de sluipende revolutie in de taalkunde: kwantificerende beschrijvingsvormen blijven niet beperkt tot perifere modules zoals de variatielinguïstiek, maar veroveren de linguïstische structuurbeschrijving.

Derde stap: als het ons dus niet zozeer gaat om de kwantificering van de taalkunde als zodanig maar wel om de kwantificering van de grammatica, dan kunnen we ook onderkennen dat die verandering is opgetreden door een combinatie van een technologische *pull* en een theoretische *push*. Enerzijds heeft de digitalisering van de communicatie voor een empirisch reservoir van tekstmateriaal gezorgd, mét de technologische instrumenten om dat materiaal efficiënt te doorzoeken. Er is meer documentatie voorhanden van het feitelijke taalgebruik dan ooit tevoren, maar dat materiaal gebruiken ter descriptieve ondersteuning van het grammaticaonderzoek is vanzelfsprekend slechts interessant voor wie het nut daarvan inziet. En dat is voor de formele syntacticus zoals gezegd niet per se het geval. Daarom is, anderzijds, de theoretische verschuiving belangrijker: corpusmateriaal in het onderzoek betrekken, en ruimer, dat onderzoek op een zo breed mogelijke empirische leest schoeien, wordt van belang doordat de visie op taal zelf verandert.

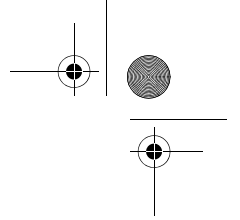
Ik heb die verschuiving al vaker beschreven als een *recontextualisering* van het taalonderzoek (en ik verwijs graag naar een van die publicaties voor een uitvoeriger exposé: Geeraerts, 2010a). Die benadering is vanaf de jaren 70 voorbereid in verschillende functioneel georiënteerde vormen van taalkunde, en krijgt in de late jaren 80 haar meest uitgesproken vorm wanneer de cognitieve linguïstiek resoluut de betekenis centraal plaatst in de theorievorming. Taal staat dan niet op zichzelf, maar wordt bestudeerd en beschreven als onlosmakelijk ingebed in de lichamelijke, maatschappelijke, culturele, historische ervaring van de mens. Al die contextuele factoren van de menselijke ervaring krijgen een plaats in de grammatica zelf, eerder dan te fungeren als aanhangsel van de autonoom-syntactische kern van de taalbeschrijving. Semantiek bijvoorbeeld is niet langer een aparte module naast de syntaxis, maar is het fundament zelf van de syntactische vormen en constructies. In het bijzonder wordt ook het taalgebruik (de saussureaanse *parole*, de chomskyaanse *performance*) geïntegreerd: de actieve en passieve ervaring van de gebruiker met de taal is een onderdeel van zijn taalkennis.

Een eerste heel belangrijk uitvloeisel van deze verschuiving is de ontwikkeling van een taalgebruiksgebaseerde taalverwervingstheorie, die laat zien hoe

de feitelijke taalinput die jonge kinderen ontvangen samen met algemene leermechanismen het taalverwervingsproces kan verklaren (Tomasello, 2003). Dit is een échte doorbraak (die vreemd genoeg niet door Van de Velde en van der Horst vermeld wordt), omdat de greep van het chomskyaanse taalverwervingsmodel op de linguïstische theorievorming erdoor doorbroken wordt: het is niet langer nodig om een aangeboren universele syntaxis te postuleren om het mysterie van de taalverwerving op te lossen.

Een tweede consequentie is het belang van frequenties. Taalgebruikerservaringen zijn niet van een alles-of-niets-type: taalgebruikers zijn meer of minder vertrouwd met specifieke uitdrukkingvormen, en die variabele verankeringsgraad van taalvormen vraagt een aangepaste, graduele beschrijvingsvorm – een kwantitatieve aanpak, met andere woorden. In het licht van het beeld dat Van de Velde en van der Horst schilderen, is daarbij essentieel dat deze verandering vanuit de taalkunde zelf komt. Het gaat niet om een evolutie waarbij van buitenaf een nieuwe dynamiek wordt gebracht in een gestolde linguïstiek, maar om een interne vernieuwing, waarbij de methodologische innovatie voortvloeit uit een verandering van de theoretische inzichten. Dat blijkt trouwens ook uit de chronologie. Langacker spreekt al in 1987 van een ‘*usage-based linguistics*’ (1987, p. 17), en alvast in de Europese tak van de cognitieve linguïstiek is van in den beginne gebruik gemaakt van corpusgegevens als steekproef van feitelijk taalgebruik. Doorgedreven statistische corpusanalyse verschijnt dan vanaf de millenniumwisseling ten tonele: de proefschriften van Gries (2003) en, in mijn eigen onderzoeksgroep, Grondelaers (2000) introduceren ongeveer gelijktijdig het gebruik van regressietechnieken in het grammaticale onderzoek. Vanaf dat moment neemt het belang van kwantitatieve methoden alleen maar toe, en je kunt je op dit moment geen degelijke linguïstische opleiding voorstellen zonder een behoorlijke component experimentele en corpuslinguïstische methodologie.

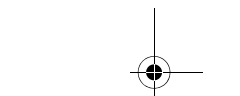
Vierde stap: als we accepteren dat de kwantitatieve wending niet een intrusie van buitenaf is, maar het resultaat van een interne theoretische ontwikkeling binnen de taalkunde, dan moet de relatie met een geesteswetenschappelijke opvatting van de taalkunde genuanceerd bekeken worden. De recente ontwikkelingen zijn immers niet in de eerste plaats gericht tegen een geesteswetenschappelijke benadering van taal, maar integendeel tegen de doorgedreven vorm van systeemtaalkunde die we als autonome syntaxis en universele grammatica aantreffen in de extreme vormen van de formele taalkunde. Dat wil zeggen dat we, anders dan Van de Velde en van der Horst, drie en niet twee verschillende types van taalkund(ig)e kunnen onderscheiden: de geesteswetenschappelijke, de systeemlinguïstische, en de taalgebruiksgeoriën-

teerde. De geesteswetenschappelijke taalkundige is in de eerste plaats filoloog: iemand die nauwkeurig en zorgvuldig omgaat met (in het bijzonder ook historische) teksten, die werk maakt van goed interpreteren, die taal in haar historische en maatschappelijke verband ziet. Is dit de oudste, in de verte renaissanceïstische persona van de taalkundige, dan staat aan het andere eind van het chronologische spectrum de taalgebruikstaalkundige: iemand die de volle rijkdom van het taal materiaal waarover we nu beschikken met aangepaste middelen te lijf gaat. Tussen die twee in, historisch gesproken, staat de systeemtaalkundige: de taalkundige die in navolging van De Saussure en Chomsky taal ziet als een op zich staand systeem, in het extreme geval met een universele geldigheid.

Als we die drie types met elkaar vergelijken dan staat de taalgebruikstaalkundige dichter bij de filoloog dan bij de systeemtaalkundige. Beiden gaan immers uit van een gecontextualiseerde visie op taal, d.w.z. een visie op taal als een variabel gegeven waarin individuele, maatschappelijke, culturele, historische, en algemeen-menselijke factoren samenkomen, veeleer dan een autonoom systeem. Hier heb ik al vaker op gewezen: de onderliggende trend in de recentere ontwikkelingen is in een aantal opzichten een terugkeer naar de visie op taal die dominant was in het prestructuralistische tijdvak (Geeraerts, 2015). De gedachte dat hiermee aangeknoopt wordt bij een oudere kijk op taal past overigens ook bij de vaststelling van Van de Velde en van der Horst dat een aantal nieuwe ontwikkelingen vaak eerdere, bijna vergeten vraagstellingen opnieuw op de agenda plaatsen. Dat klopt in het bijzonder voor discussies (zoals die rond linguïstische relativiteit of complexiteitverschillen tussen talen) die vanuit een streng universalistische visie bijna a priori uitgesloten zijn.

Tegelijkertijd bestaat zeker een methodologische afstand tussen de in essentie hermeneutische aanpak van de geesteswetenschappen, en de natuurwetenschappelijke methodes die opgang maken in de taalkunde. Maar ik heb eerder al beargumenteerd (Geeraerts, 2010b) dat die afstand niet onoverbrugbaar is. Aan de ene kant is de natuurwetenschappelijke methode niet een automatische, onafwendbare opmars naar de waarheid: wie de empirische cyclus – het kernstuk van de natuurwetenschappelijke methode – van nabij bekijkt, merkt dat ook in een op hypothesetoetsing gerichte methodologie interpretatie een cruciale rol speelt. En aan de andere kant kun je een empirische aanpak zien als een verbreding van de basis van het hermeneutische proces. De filoloog en de taalgebruikstaalkundige hebben immers gemeen te zoeken naar een beschrijving die maximaal onderbouwd is: de filoloog vraagt zich af welke lezing het beste past bij een voorliggende tekst en de informatie die over de

context ervan beschikbaar is; de taalgebruiksgebaseerde taalkundige gaat na welke hypothesen overeind blijven in het licht van de verzamelde experimentele en observationele gegevens. Daar liggen mogelijkheden voor convergentie: wanneer de methodologische rol van interpretatie centraal geplaatst wordt, kan wellicht een ware ‘digital humanities’ ontstaan die de geesteswetenschappelijke erfenis niet alleen in de visie op taal maar ook in de gehanteerde methode verbindt met de recontextualiserende, gebruiksgebaseerde taalkunde.

Ik vat samen. De recente ontwikkelingen in de taalkunde zijn een endogene paradigmawisseling en niet een exogene stimulans voor een stagnerende discipline. Door hun recontextualiserende karakter vertrekken ze van een visie op taal die, ondanks de methodologische verschillen, dicht bij een oudere geesteswetenschappelijke benadering ligt dan in een gedecontextualiseerde, autonomistische kijk op taal het geval is.

Literatuurlijst

- Geeraerts, D.** (2010a). ‘Recontextualizing grammar: Underlying trends in thirty years of Cognitive Linguistics’. In E. Tabakowska, M. Choinski & L. Wiraszka (red.), *Cognitive Linguistics in Action: From Theory to Application and Back* 71-102. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Geeraerts, D.** (2010b). ‘The doctor and the semantician’. In D. Glynn & K. Fischer (red.), *Quantitative Methods in Cognitive Semantics: Corpus-Driven Approaches* 63-78. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Geeraerts, D.** (2015). ‘From structure to context. Modern linguistics from a distance’. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Studies in Greek Linguistics* 35: 35-51.
- Gries, S.** (2003). *Multifactorial Analysis in Corpus Linguistics: A Study of Particle Placement*. London: Continuum Press.
- Grondelaers, S.** (2000). De distributie van niet-anaforsch ‘er’ buiten de eerste zinsplaats. Doctorale dissertatie, Departement Linguïstiek KU Leuven.
- Langacker, R.W.** (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1.: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Tomasello, M.** (2003). *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard: Harvard University Press.

Formaliseren in de taalkunde

Anneke Neijt, Radboud Universiteit

Samenvatting

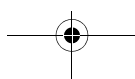
Crisis in de taalkunde? Eerder een stelling dan een vraag voor van der Horst en Van de Velde. Ze onderbouwen de stelling door te verwijzen naar de dalende studentenaantallen en de groeiende invloed van gamma- en bètaonderzoek. Oplossingen? Veranderingen in het curriculum en weg met dat vooroordeel ‘voor wie niets heeft met formele taalkunde’. Onderzoek de samenhang van de uiteenlopende componenten van het taalsysteem en de vraag hoe data en theorie samen kunnen gaan. Hieronder een schets van de verrassingen die volgen uit een nauwgezette beschrijving van het alfabetische schrift. De toekomst van de taalkunde ligt in toetsing van hypothesen en, zoals van der Horst en Van de Velde zelf ook al concluderen, in interdisciplinaire samenwerking.

Abstract

Crisis in linguistics? is a statement rather than a question for van der Horst and Van de Velde, substantiated by referring to student numbers and the growing influence of gamma and beta research. Solutions? Curriculum change and get rid of that prejudice ‘for those who have nothing to do with formal linguistics’. Investigate the relations between the various components of the language system, and develop models that combine data and theory, as exemplified by a meticulous description of alphabetic writing. The crisis disappears for those who choose formal approaches and aim, as van der Horst and Van de Velde themselves conclude, at interdisciplinary teams.

1. MODELLEREN EN FORMALISEREN

Taalkundigen zijn meesters in het verzinnen van theorieën, dat blijkt wel uit het targetartikel van dit nummer. De meeste daarvan geven overzichten, zonder zich om de details te bekommeren, of laten mooie generalisaties zien op deelgebieden van het taalsysteem. Het wordt tijd om aan de vraag te beginnen hoe een en ander in een groter geheel past en aansluit op het moois dat de anderen leveren. Uiteindelijk zal er toch een verklarende beschrijving moeten overblijven van hoe de mens taal verwerft en gebruikt.

De weg daarnaartoe gaat via omtrekkende bewegingen. Bijvoorbeeld, in de jaren 80 is er binnen het project Eurotra gewerkt aan een vertaalcomputer. Het idee achter Eurotra was om voor elk van de toen vijftien talen regels op te stellen om in een universeel formaat de betekenis van uitingen weer te geven. Dus van concrete vormen naar een abstracte betekenisrepresentatie die als brug kon dienen voor het vertalen. Zoals de mens dat doet, zoals vertalers hun vertaling maken via het begrijpen van de brontaal.

Het Eurotra-project is jammerlijk mislukt, maar het heeft wel nuttige inzichten opgeleverd. Bijvoorbeeld het inzicht dat modellen die gebaseerd zijn op regels veel en veel te traag zijn. Over het vertalen van een ondubbelzinnige zin van twaalf woorden deden computers destijds een etmaal. Zelfs als elke stap in zo'n regelsysteem maar een fractie van een seconde zou kosten, dan nog evenaart het computermodel niet de snelheid van de mens. Bovendien, met ambiguïteit, modaliteit en ellipsen kon het systeem niet omgaan. Zinnen zoals *'To be or not to be'* werden uiteindelijk woord voor woord vertaald in *'Naar zijn of niet naar zijn'*. Dat doet Google Translate inmiddels beter, waarschijnlijk gewoon omdat de vertaling 'hard' is opgenomen, dus zonder dat het vertaalsysteem een inkijkje geeft in hoe menselijke vertalers het doen.

De invalshoek van het modelleren van taal blijft onderbelicht in het target-artikel. Modelleren vereist formalisatie en daarmee gaan van der Horst en Van de Velde zuinigjes om. Ze doen de 'micro-comparatieve benadering' (Van Craenenbroeck & Van Koppen, 2019) af met 'maar de micro-comparatieve benadering is theorie-intern, en heeft weinig te bieden voor wie niets heeft met formele taalkunde'. *Theorie-intern* klinkt denigrerend, terwijl er natuurlijk niks mis is met een aanpak waarin theorie-interne validiteit een rol speelt – elke theorie dient intern valide te zijn. En je moet kijken naar wat daarbuiten gebeurt. Vroeger of later zul je zulke uiteenlopende takken van de taalkunde als fonologie en pragmatiek via een of andere formalisatie met elkaar in verband moeten brengen.

2. DATABESTANDEN, LABORATORIA, GELD

Wat zeker niet gebeuren mag, is toekijken hoe 'niet-taalkundigen gretig gebruikmaken van gegevens die moeizaam verzameld zijn door taalkundigen en vervolgens de eer gaan opstrijken met in het oog springende publicaties, en methodes en statistiek gebruiken die veel taalkundigen vreemd zijn.' Het klopt ook niet dat taalkundigen het een doen (data verzamelen) en niet-taal-

kundigen het ander (onderzoek doen met die data), dus goed dat het targetartikel dat misverstand aan de kaak stelt.

Het ontwikkelen van databestanden gebeurt meestal in teamverband, op initiatief van iemand (taalkundige of niet) die de noodzaak van zo'n bestand onderkent, en de financiën weet te verwerven om eraan te gaan werken. Geld is echt een probleem bij het ontwikkelen en onderhouden van databestanden. En voor de verdere ontwikkeling van het vak. Er zijn laboratoria nodig om experimenten te kunnen doen met apparatuur die vele malen meer kost dan pen en papier. Er is alleen daarom al samenwerking nodig tussen alfa, bèta en gamma.

De ontwikkelingen in de richting van interdisciplinair teamwerk zijn al een eeuw aan de gang. Het is misschien een wat ongemakkelijke ontwikkeling voor onderzoekers met veel talent voor monodisciplinair onderzoek. Vruchtbare nieuwe inzichten zijn immers in het verleden onmiskenbaar ontwikkeld door wat gekscherend het leunstoelonderzoek wordt genoemd. Die tijd komt niet terug. Voor de taalkunde geldt, zoals voor elke empirische wetenschap: *'Out of the armchair, into the fire!'* Het is tijd om theorieën te toetsen.

3. DE KOPPELING VAN DATA EN REGELS

Het succes van systemen die van grote databestanden gebruikmaken, illustreert dat opslag van gegevens in het taalsysteem een grote rol speelt. Er zijn tevens aanwijzingen dat taal gebaseerd is op regels. Hoe koppel je data en regels? En hoe koppel je de verschillende lagen van het taalsysteem (ieder met een eigen interne systematiek waarvoor je specialistische kennis nodig hebt), nu gebleken is dat dat niet kan gebeuren door chomskyaanse transformaties?

Misschien gaat het wel om directe koppelingen van de lagen van het taalsysteem via de data, en is afzonderlijk daarvan ergens in het menselijke brein plaats voor regelmatigheden. Dat idee is gebaseerd op het onderzoek van Johan Zuidema naar het verband tussen de fonologie, de morfologie en de spelling van het Nederlands.

Toegegeven, spelling is niet, zoals gesproken taal, een natuurlijk verworven deel van de taal, maar de spelling lijkt bij volleerde gebruikers wel dezelfde status te hebben. Op een gegeven moment zijn schrijver en lezer zich niet meer bewust van regels, maar maken ze buiten de regels om koppelingen tussen klanken en letters. Dat kun je internaliseren noemen (voor de spelling meer precies omschreven in het 12321-model, zie Neijt, Peters en Zuidema,

2012). Een goede beschrijving van de spelling levert inzicht op in hoe dat precies verloopt. Zuidema heeft de afgelopen ruim tien jaar zo'n beschrijving ontwikkeld (ja, in de woorden van van der Horst en Van de Velde: 'moeizaam verzameld'). Een voorbeeldige combinatie van spellingdata en spellingtheorie.

In Zuidema en Neijt (2017) beschrijven we Zuidema's BasisSpellingBank (BSB), zo genoemd omdat het systeem de woorden bevat van de Basisspellinggids (Cranshoff en Zuidema, 2005/2010) en omdat het verwijst naar de spellingregels die daar uitgelegd worden. Van oorsprong beoogt de BSB een hulpmiddel te zijn voor wie de spelling moet leren, maar het systeem blijkt verbluffend interessante eigenschappen te hebben, interessant ook voor taalkundigen die gewoonlijk met een ruime boog om de spelling heen lopen.

3.1. HOE DE BSB DATA EN REGELS SAMENBRENGT

De bouwstenen van een realistisch systeem hoeven niet precies overeen te komen met de bouwstenen die taalkundigen aandragen. Bijvoorbeeld, in de fonetiek levert difoonsynthese vloeiender spraak op dan allofoonsynthese. Je koppelt dan de tweede helft van een klank aan de eerste helft van de volgende klank. In de BSB zijn de bouwstenen eveneens grootheden die in de theoretische taalkunde niet voorkomen, namelijk tripletten van letters, klanken en informatie over hun relatie. Drielaagige bouwstenen dus: de spellinglaag, de morfofonologische laag, en een code die verwijst naar de beschrijving van de relatie tussen die twee lagen inclusief de volgorde van verwerving.

Neem het woord *hellinkje*. Dat omvat de drie tripletten *h*, *ell* en *inkje*. Het eerste triplet is het eenvoudigst 'h;h;1_4'. De puntkomma's scheiden de delen van het triplet. In dit geval geeft het triplet aan dat de letter *h* bij de klank *h* hoort volgens een regel met de code 1 (de code voor een eenduidige letter-klankverbinding; de koppeling die je het eerst leert) en subcode 4 (de *h* is niet de allereenvoudigste letter-klankverbinding). Meer dan dit valt er over de *h* van *hellinkje* niet te vertellen.

Het tweede triplet is iets ingewikkelder 'e#l=l;E=l;4.2c'. Het isgelijktteken staat voor een lettergreep- of syllabegrens. In de spelling 'e#l=l' ligt de lettergreepgrens op een andere plaats dan de syllabegrens, aangegeven met #. In de uitspraak 'E=l' gaat het om een beklemtoonde korte *e* (E onderstreept, hoofdletters voor korte klinkers in fonetisch schrift), een syllabegrens en één *l*. De regel die je moet leren heeft code 4 (verdubbeling na een korte klinker) met subtype 2c, nodig om eenvoudige en wat ingewikkelder verdubbelingsgeval-

len van elkaar te onderscheiden. In dit geval verwijst de code naar het achtervoegsel *-ing*. Naast dit alomvattende triplet zijn er tripletten voor de afzonderlijke delen, zoals ‘e;E;1_3’. De *e* van *hellinkje* is een spellingzuivere klinker die al vroeg wordt aangeleerd.

Het derde triplet omvat de rest van het woord, omdat de spelling van de twee achtervoegsels *-ing* en *-tje* in elkaar grijpt: ‘in=kje;IN=kj@;6.5&2.9&9.2’. Code 6.5 voor het achtervoegsel *-ing*, code 2.9 voor de digraafspelling *nk*, en code 9.2 voor het achtervoegsel *-tje*. Naast dit complexe alomvattende triplet zijn er weer tripletten die kleinere letter-klankkoppelingen beschrijven, zoals ‘e;@;2.1_2’. Geen spellingzuivere koppeling voor de *sjwa*.

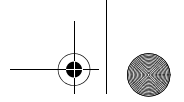
3.2. EEN VOORBEELDIGE AANPAK

De BSB beoogt te beschrijven hoe en in welke volgorde de mens leert schrijven. Het bestand laat zien hoe data en een theoretische beschrijving samen kunnen gaan. Vanuit de koppeling van klanken en letters wordt via codes een verband gelegd met kennis van de fonologie en morfologie van het Nederlands en de spellingregels die taalgebruikers al dan niet volkomen geleerd hebben. Haal je de codes die naar de regels verwijzen weg, dan is er een directe koppeling van klanken en letters, iets wat het geval moet zijn gegeven de snelheid van lezen en schrijven. Het BSB-model heeft vanuit dit perspectief een hogere realiteitswaarde dan derivatieve modellen.

De aanpak van de BSB verdient navolging op een aantal punten: (a) de verschillende lagen van het taalsysteem zijn gekoppeld, (b) verwervingsstadia zijn erin verwerkt, (c) data en de beschrijving daarvan zijn gescheiden, maar toch met elkaar in verband gebracht en (d) als je het derde deel van een triplet weglaat, heb je een directe koppeling van letters en klanken, zoals de volerde taalgebruiker zonder zich om de regels te bekommeren met spelling omgaat. Onduidelijk is nog of de bouwstenen intact blijven als je bij het beschrijven van de koppeling niet vanuit de schrijver, maar vanuit de lezer redeneert.

3.3. DE WINST

Je zou kunnen denken dat de BSB met die minutieuze aanpak van tripletten een onoverzichtelijk geheel is gaan vormen. Hoe grillig is immers de spelling van het Nederlands! De BSB omvat voor ongeveer 100.000 woorden (vervoegingen en verbuigingen van de woorden van de Basisspellinggids) inderdaad

heel veel tripletten, een tokentelling van meer dan een miljoen, maar een typtelling van ‘slechts’ 5000, netjes in een zipfianse verdeling: 30 tripletten voor de helft van de set, ruim 150 tripletten voor 80% van de set en 4000 tripletten voor 5%, de uitzonderingen. Generaliseren we over tripletten (het triplet dat verdubbeling van de letter *l* in het woord *helling* betreft, lijkt op het triplet van verdubbeling van de *k* in *takken*), dan blijkt het om een bestand van nog geen 200 tripletten te gaan. Uiteindelijk dus een overzichtelijk aantal. Zou zoiets niet ook ontwikkeld kunnen worden voor de lagen van het taalsysteem die dichter liggen bij de syntaxis en semantiek? Er zijn deelgebieden van de taalkunde waarvan we inmiddels heel veel weten, zoals tijd, aspect, modaliteit, kwantoren, valentie, enz.

4. TOT SLOT

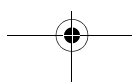
De taalkunde is een empirische wetenschap die theorievorming doet op basis van waarneming. Daarbij zouden de hoeveelheden data die nu beschikbaar zijn en de inbreng van gamma en bèta als aanwinst ervaren moeten worden, niet als crisis. En die crisis is er ook niet voor wie ‘iets heeft’ met formaliseren en modelleren, want daarmee kun je de scheiding tussen de disciplines overbruggen. Die crisis is er ook niet bij de onderzoeksinstituten, want daar gebeurt het al, interdisciplinaire samenwerking. Daling van studentenaantallen los je er niet mee op. Daar heb je veranderingen in het curriculum van het voortgezet onderwijs voor nodig, plus in Nederland een ander eindexamen. Of veranderingen in het universitaire onderwijs, met taalkunde in het vakkenpakket van bepaalde gamma- en bètaopleidingen. Want waarom zou je taal slechts vanuit het alfa-perspectief willen bestuderen?

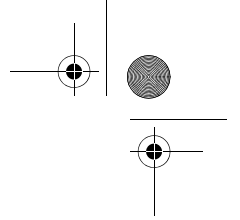
Noot: Johan Zuidema, psycholoog, onderwijskundige en lexicograaf van huis uit, wil ik bedanken voor zijn opmerkingen bij deze tekst, en voor zijn inbreng vanuit andere disciplines.

Literatuurlijst

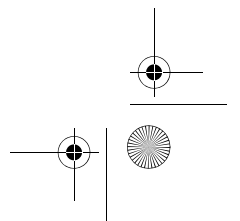
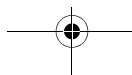
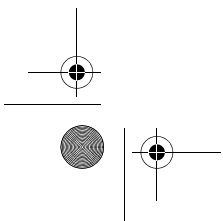
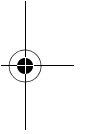
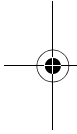
Cranshoff, B. & Zuidema, J. (2005/2010). *Van Dale Basisspellinggids*. Utrecht, Antwerpen, Tilburg: Van Dale, Zwijssen.

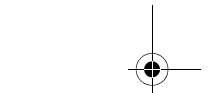
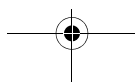
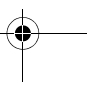
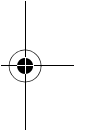
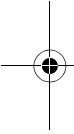
Neijt, A, Peters, M. & Zuidema, J. (2012). ‘The 12321-model of Dutch spelling acquisition’. *Linguistics in the Netherlands 2012*, 111-122.

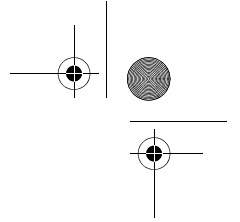

- Van Craenenbroeck, J. & Van Koppen, M.** (2019). 'Theoretische taalkunde in het digitale tijdperk'. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 135(4): 416-432.
- Zuidema, J. & Neijt, A.** (2017). 'The BasisSpellingBank. A spelling database with knowledge stored as a lexicon of triplets'. *Written Language and Literacy* 20(1): 52-79.

Echt crisis in de taalkunde?

Jan Nuyts, Universiteit Antwerpen

Samenvatting

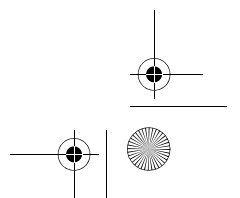
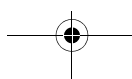
Deze discussiebijdrage is een reactie op het opiniestuk over ‘Crisis in de taalkunde?’ van Freek Van de Velde en Joop van der Horst. Het betoogt dat de huidige situatie in de taalkunde misschien iets minder dramatisch en vooral heel wat minder uitzonderlijk en zorgwekkend is dan deze auteurs suggereren.

Abstract

This discussion note is a reaction to the opinion article ‘Crisis in de taalkunde?’ by Freek Van de Velde and Joop van der Horst. It argues that the present state of the art in linguistics may be less dramatic, and is certainly less exceptional and alarming, than is suggested by these authors.

Met de aanhef van de bijdrage van Freek Van de Velde en Joop van der Horst kan niemand het oneens zijn: dat het niet goed gaat met de taalkunde in het hoger onderwijs in Vlaanderen staat als een paal boven water. Wie als docent taalkunde kan terugblikken op een wat langere onderwijs carrière heeft aan den lijve ondervonden dat zowel het aantal als het niveau van de studenten die kiezen voor taalkunde als afstudeerrichting in de laatste decennia drastisch is afgenomen. Zo wordt het ook alsmear moeilijker om studenten uit eigen huis of uit een Vlaamse zusterinstelling te rekruteren voor ‘promotieonderzoek’ – je moet daarvoor steeds vaker beroep doen op internationale bronnen. Zeker voor neerlandistisch onderzoek is dat een substantieel probleem, aangezien het aanbod daarmee bijna gehalveerd is (Nederland blijft nog als bron). Van de Velde en van der Horst noemen een reeks mogelijke oorzaken voor die tanende belangstelling. Een element dat daar misschien nog aan kan worden toegevoegd is de verminderde aandacht in het secundaire talenonderwijs voor grammatica, en voor richtingen als Latijn en Grieks waarin grammatica hoe dan ook centraal staat. Middelbare scholieren weten nauwelijks dat er zoiets bestaat als taalkunde/taalanalyse. Hoe kan je er dan voor kiezen als universitaire studierichting?

Wel nog twee bedenkingen bij deze observaties. Ten eerste, is dit enkel een probleem voor de taalkunde? De STEM-campagne om meer leerlingen richting ‘harde’ wetenschappen te krijgen – een van de mogelijke oorzaken die Van de Velde en van

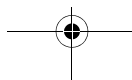
der Horst aanhalen voor de flauwte in het universitaire taalkundeonderwijs – is er net gekomen omdat er onvoldoende belangstelling was voor die disciplines. Hebben we dus niet veeleer te maken met een toenemende afkeer bij de jonge generaties voor ‘wetenschap’? Leerlingen die voor een universitaire opleiding taal- en letterkunde kiezen (en dat zijn er niet weinig, en naar verhouding wellicht niet minder dan dertig jaar geleden) komen sowieso in contact met taalkunde. Voor die jongeren geldt het argument ‘onbekend is onbemind’ dus zeker niet. Niettemin kiest een steeds groter percentage van hen – met inbegrip van de allerbesten – in de loop van de opleiding voor de richting literatuurstudie, niet voor de taalkunde. Ook dat was dertig jaar geleden anders, en het gevoel dat je erbij krijgt als docent die dit beslissingsproces van nabij volgt, is dat het ‘hard wetenschappelijke kantje’ van de taalkundelessen is dat er te veel aan is.

Ten tweede, is de malaise in het universitaire taalkundeonderwijs een algemene/internationale tendens, of is het veeleer een specifiek Vlaamse kwestie? Ik hoor buitenlandse collega’s niet echt vaak klagen over eventuele bloedarmoede in hun studentenpopulatie, of over problemen met het rekruteren van doctoraatsstudenten, zelfs niet in Nederland.

Ongeacht die kwesties, is het echter de vraag of de situatie in het universitaire taalkundeonderwijs een relevante indicator is voor de ‘gezondheidstoestand’ van de taalkunde als wetenschap. Op lange termijn kunnen er mogelijk effecten zijn, als er uiteindelijk onvoldoende veelbelovende wetenschappers in de taalkunde terecht zouden komen. Maar de huidige situatie in de taalkunde als wetenschap kan hoogstens beïnvloed zijn door de onderwijssituatie twintig of dertig jaar geleden (en die was alvast in Vlaanderen toch niet zo slecht, en in ieder geval veel beter dan vandaag). Met de huidige onderwijssituatie heeft ze echter geen uitstaans.

Wat die gezondheidstoestand van de taalkundige wetenschap op zich betreft, zijn er toch een paar kanttekeningen te plaatsen bij de ‘onheilstijding’ van Van de Velde en van der Horst. Misschien is de essentie van de onderstaande beschouwingen niet zo verschillend van de boodschap die de auteurs willen overbrengen, en is het vooral een kwestie van een ander perspectief, en een wat optimistischere insteek. Maar toch.

Er zit enigszins een conflict in de bijdrage van Van de Velde en van der Horst: aan de ene kant betwijfelen de auteurs dat de taalwetenschap nog een toekomst heeft, maar anderzijds zien ze er toch een toekomst voor, maar dan in een andere vorm. En die andere vorm, dat is dan niet meer ‘de taalwetenschap’. (Het conflict zit mooi samengevat in het lange citaat van van der

Horst in paragraaf 4). Het klinkt als: de taalwetenschap is dood, lang leve de taalwetenschap.

De knoop van het verhaal zit in de kwestie: wat is ‘de taalwetenschap’? Is de taalwetenschap van de Indogermanisten die van Leonard Bloomfield en Noam Chomsky? Is die van Chomsky die van Joseph Greenberg? Is die van Greenberg die van Steve Levinson?

Het antwoord op de vraag kan je afmeten aan de mate waarin sommige van de grote mijlpalen uit het verleden die Van de Velde en van der Horst in hun eerste paragraaf opsommen, effect hebben op het huidige taalonderzoek. Velen kennen de eerste Germaanse en de Hoogduitse klankverschuiving, of de wet van Wackernagel, omdat ze er in hun universiteitsopleiding ingestampt zijn. (Of dat ook zo is voor de wet van Zipf, bv., is maar de vraag.) Maar wat betekenen ze nog voor de manier waarop we op dit ogenblik aan taalkunde doen? Wat zijn de blijvende gevolgen van de ontcijfering van het Hettitisch of Linear B? Niemand betwist dat dit allemaal mijlpalen zijn (hoewel sommige meer dan andere), die substantieel hebben bijgedragen aan onze kennis over taal. Maar zijn ze nu nog meer dan items in een geschiedenisboek?

Bij de net genoemde mijlpalen gaat het om verworven kennis over taal. Bij een aantal andere hoogtepunten van Van de Velde en van der Horst gaat het eerder om verworven inzichten. Of misschien beter, om stellingen die behoorlijk wat stof hebben doen opwaaien en zo het inzicht hebben veroorzaakt dat er een probleem bestaat dat moet worden opgelost – maar het is maar de vraag of er van de oorspronkelijke stelling nog veel overblijft. De analyse van aspect van Vendler is befaamd, vooral ook omwille van de vele problemen die ze oproept, en ze heeft dus niet zo veel getrouwe volgelingen meer. Is de metafoorthorie van Lakoff en collega’s veel verder geraakt dan het uitlokken van massa’s vaak steriel en repetitief onderzoek, dat inmiddels stilaan aan het stilvallen is en daarmee mogelijk op een dood spoor is terechtgekomen? Wie behalve een kleine harde kern hardnekkigen gebruikt de relevantietheorie van Sperber en Wilson nog?

Wat deze vaststellingen signaleren is dat de taalwetenschap van vandaag niet die van honderd jaar geleden, of zelfs die van dertig jaar geleden, is. En die van binnen dertig jaar zal dus ook niet die van vandaag zijn.

Er zit de laatste dertig jaar trouwens misschien toch wel wat meer leven in de brouwerij dan Van de Velde en van der Horst suggereren. Ook op dat vlak is er iets van een paradox in hun verhaal: enerzijds zien ze geen noemenswaardige mijlpalen (paragraaf 1), maar anderzijds noemen ze er dan toch een aantal (paragraaf 2). Dat je niet even gemakkelijk mijlpalen kan noemen voor de

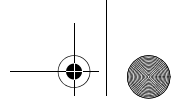
laatste dertig jaar is op zich niet zo verbazingwekkend: een discipline heeft tijd nodig om te beseffen dat bepaalde inzichten belangrijk zijn. Maar zoals paragraaf 2 van Van de Velde en van der Horst ook toont, ze zijn er wel degelijk. En er zijn er zelfs meer dan daar vermeld.

Om één voorbeeld te geven, dat Van de Velde en van der Horst zelf ook cursorisch vermelden zonder het een hoogtepunt te noemen, en dat meteen illustreert dat de twijfels die de auteurs formuleren bij het belang van sommige recente bevindingen misschien niet terecht zijn: het mag dan waar zijn dat het grammaticalisatie-onderzoek teruggaat op vroegere inzichten van Meillet (en van Jerzy Kurylowicz), maar de echte exploratie van het fenomeen, en dus de ontdekking van de omvang en systematiciteit ervan, is pas gebeurd vanaf de jaren 90. (De gerelateerde ontdekking van het proces van (inter)subjectificatie is trouwens minder evident een ‘afkijken’ van eerdere inzichten.) Die exploratie heeft het diachrone taalonderzoek bovendien niet alleen een stevige heropleving bezorgd (na de inzinking van het midden van de 20ste eeuw), maar ook op een heel ander spoor gezet dan dat van de traditionele ‘indogermanistiek’ (met veel meer aandacht voor syntaxis en semantiek, voor een veel bredere waaier van talen, enz.).

Dankzij dat grammaticalisatie-onderzoek is trouwens ook duidelijk geworden dat de materie veel complexer is dan zelfs nog bij de aanvang van de hernieuwde aandacht, einde jaren 80 begin jaren 90, werd aangenomen. Maar dat doet niets af aan het belang ervan. Dat deze mijlpaal teruggaat op veel oudere vaststellingen doet daar evenmin aan af: het doorgeven, heropnemen en herzien van eerdere inzichten is een elementair aspect van het hele wetenschapsbedrijf. Zonder accumulatie van kennis is er geen wetenschap. De situatie in het grammaticalisatie-onderzoek is dan ook niet anders dan die in sommige van de casussen die Van de Velde en van der Horst in paragraaf 2 bespreken, zoals de herontdekking van linguïstische relativiteit of de afwijzing van equicomplexiteit. Veel van de mijlpalen uit vroegere periodes die ze noemen, hebben trouwens ook ‘voorvaderen’. Om er maar enkele te noemen: de relevantietheorie van Sperber en Wilson gaat terug op Grice (zelf ook in de lijst van mijlpalen van Van de Velde en van der Horst); het transitiviteitsonderzoek van Hopper en Thompson bouwt verder op de lange voorgeschiedenis van de valentietheorie, met wortels in het werk van o.m. Charles S. Peirce einde 19de eeuw, Lucien Tesnière midden 20ste eeuw, en de vele versies van de casusgrammatica; de conversatieanalyse en de beleefdheidstheorie zijn voortgekomen uit eerdere inzichten in de ethnomethodologie en de taalsociologie, met o.m. Harold Garfinkel en Erving Goffman.

Dit laatste brengt me meteen naar een andere kwestie die Van de Velde en van der Horst opbrengen (paragraaf 4), nl. dat het taalonderzoek lijkt overgenomen te worden door andere disciplines dan de taalkunde. Zoals de auteurs ook zelf toegeven, andere disciplines zijn ook in het verleden aanwezig geweest in het taalonderzoek (zie hun voetnoot 1). Maar dat is wellicht veel meer het geval dan ze suggereren. Verschillende van de mijlpalen genoemd in paragraaf 1 gaan terug op baanbrekende inzichten uit andere disciplines. (Een aantal van de onderzoekers die ze noemen, behoren trouwens zelf tot andere disciplines. Zijn dat dan mijlpalen van ‘de taalwetenschap’? Maakt het wat uit?) De conversatieanalyse, de beleefdheidstheorie, of het werk van Labov, gaan terug op bevindingen uit de sociologie. De relevantietheorie is geïnspireerd door filosoof Grice. Ook Austin (en John Searle) en Vendler zijn filosofen. Greenberg heeft inspiratie gehaald bij de filosoof Wilhelm von Humboldt en de filosoof en literatuurwetenschapper Wilhelm von Schlegel. De logica/wiskunde is de bron van de valentietheorie (cf. Peirce), maar ook bv. van de analyse van *tempus* (Bernard Comrie, niet genoemd in het lijstje van Van de Velde en van der Horst; cf. Hans Reichenbach). Chomsky (ook niet in het lijstje van Van de Velde en van der Horst, maar of je zijn werk nu lust of niet, het is een mijlpaal) heeft de kaas gehaald in de vroege computerwetenschap (o.m. Alan Turing). Qua taalpsychologen met massale invloed op de taalkunde kan je niet enkel Bühler noemen, maar bv. ook Wilhelm Wundt, B.F. Skinner, Lev Vygotski, of Jean Piaget.

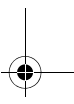
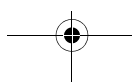
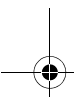
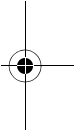
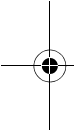
Het mag wel waar zijn dat de input van niet-taalkundigen in de taalkunde op dit ogenblik wel heel erg groot is. (Overigens: Steels, genoemd in paragraaf 2.4, is alumnus Germaanse, en heeft zijn licentiaatsverhandeling geschreven en is een hele tijd assistent Nederlandse taalkunde geweest bij Georges De Schutter in Antwerpen.) Maar dat hangt misschien wel samen met een ander inzicht van de laatste dertig jaar dat Van de Velde en van der Horst noemen (aan het einde van paragraaf 1), nl. dat taal een samenspel is van verschillende factoren, en dat er meestal geen simpele link bestaat tussen één taalkundig fenomeen en één verklaringsprincipe (cf. de illustratie van de ‘*dative shift*’ die Van de Velde en van der Horst geven). Van de Velde en van der Horst hebben het over een samenspel van ‘interne factoren’, maar die zijn ongetwijfeld vaak ook het gevolg van of hangen samen met externe factoren, van allerlei aard. Er is een groeiend inzicht dat taal geen eiland is, en dat je taal niet kan begrijpen zonder de context, ook de bredere cognitieve en maatschappelijke, in beschouwing te nemen. Klassieke grammaticamodellen, bv., kunnen daar niet (goed) mee om, de taalkunde weet er voorlopig geen raad mee. Geen wonder dat de taalanalysten ver om zich heen kijken, en dat geïnteresseerden

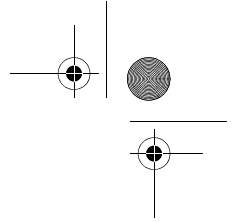

uit relevante andere disciplines, inhoudelijk en methodologisch, hun input leveren.

Constructiegrammatica kan je misschien wel opvatten als een soort van onbewuste paniecreactie, en een poging om ‘de meubels te redden’ door een terugkeer naar een elementair observatieniveau: denken in eenvoudige één-op-één relaties tussen vormen en betekenissen of functies, en het observeren en in kaart brengen van ‘lokale’ en kleinschalige fenomenen en hun eigenheden. Veel ‘model’ is er per slot van rekening niet aan, zoals Van de Velde en van der Horst ook (in andere termen) opmerken. Het doet allemaal wat aan als een terugkeer naar het structuralisme van de vorige eeuw.

Maar de taalkunde van de toekomst zal er anders uitzien dan die van het verleden – en dat is niet anders dan het vroeger was. Het inzicht dat alles veel ingewikkelder is dan in vroegere stadia van de taalkunde werd aangenomen betekent niet dat we met Van de Velde en van der Horst (einde paragraaf 1) mogen concluderen: ‘de grammatica valt uit elkaar; er zijn geen welomlijnde regels meer. Alles is fluïde.’ Het betekent alleen dat de grammatica van de toekomst op een heel andere leest zal geschoeid zijn, en op een andere manier zal werken. Het betekent dat de manier van denken over het taalsysteem grondig anders zal zijn. Maar dat is niet het einde van ‘de taalwetenschap’. Het betekent enkel dat de taalwetenschap opnieuw (zoals ook steeds weer in het verleden) een nieuwe fase intreedt. Een fase waarin onvermijdelijk een veel breder (en dus inherent (nog) meer interdisciplinair) perspectief op taal voorop zal staan. De kwantitatieve wende waarvan sprake in de bijdrage van Van de Velde en van der Horst zal daarbij een belangrijk hulpmiddel zijn. (Die wende is trouwens gewoon het gevolg van de digitalisering van de maatschappij, en dus van de wetenschap, die een goeie dertig à veertig jaar geleden is begonnen. De taalkunde ondergaat hier dus enkel maar de onvermijdelijke invloed van maatschappelijke ontwikkelingen.) Maar deze methodologische vernieuwing zal de kwalitatieve analyse van taalfenomenen niet overbodig maken. Het hoofddoel zal ook in de toekomst zijn te begrijpen hoe taal opgebouwd is, hoe zinnen functioneren en kunnen uitdrukken wat ze doen. In die zin zal ‘de taalwetenschap’, als de discipline die het taalsysteem probeert te doorgronden, blijven bestaan. Maar ze leert steeds weer bij, en ze gaat steeds verder vooruit. Gelukkig maar.

Hoezo crisis? Vooruit, aan de slag!

Reinier Salverda, University College London (UCL)

Samenvatting

In mijn reactie op de vraag ‘Crisis in de taalkunde?’, die Van de Velde en van der Horst aan de orde hebben gesteld, ga ik hier in op de volgende drie kwesties.

Ten eerste: Klopt dat wel, is de taalkunde in crisis? Mijns inziens is er onvoldoende grond te spreken van een wetenschappelijke crisis in de zin van Thomas Kuhn. Wel zie ik, net als zij, wel flink wat maatschappelijke bedreigingen waardoor ons vak ernstig onder druk staat. Ten tweede: het overleven van ons vak. Als dat aan de orde is, zullen wij als taalonderzoekers daartegenover ongetwijfeld het nodige weten te verzinnen. Ik denk aan: een appèl aan de natuurlijke taalnieuwsgierigheid van de jonge generatie; aan invoering van linguïstiek als eindexamenvak op de middelbare school, gericht op kennisoverdracht, bewustwording en reflectie op taalverschijnselen; en een betere bekendmaking van wat de Nederlandse taalkunde te bieden heeft aan interessante onderzoeksvragen, kansen en perspectieven.

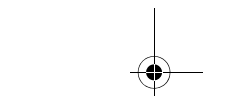
Als derde beveel ik aan meer onderzoek van taalspelfenomenen te doen, zowel vanwege hun experimenteerpotentieel alsook hun theoretische implicaties. Met als slotpunt: tegenover de overdosis aan theorie die Van de Velde en van der Horst signaleren pleit ik hier voor *Back to Basics*: er valt nog zoveel te ontdekken aan het Nederlands, dat er grote behoefte bestaat aan veel meer degelijke en grondige beschrijving van het Nederlands. Tegenwoordig is dat een verwaarloosd vak, terwijl dit nu is waar wij als taalonderzoekers goed in zijn en horen te zijn – en wat wij de wereld dienen te leveren.

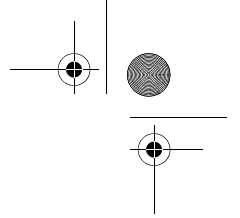
Abstract

The question ‘Linguistics in crisis?’ put forward by Van de Velde and van der Horst, invites the following three issues: (1) Is this correct, are we really in crisis?; (2) If the issue really is the survival of our discipline, what ideas and initiatives can we muster to counter this?; and (3) What new language research can we develop, so as to improve the situation we’re in?

As for the first, I do not see we are in a real scientific crisis in the sense of Thomas Kuhn. Van de Velde and van der Horst do have a point, though, when they set out the threats which are putting the linguistics of Dutch under heavy pressure.

Secondly, as language researchers we should be capable of coming up with ideas and initiatives to counter these threats. Think of: the natural language curiosity of the younger generation which we can appeal

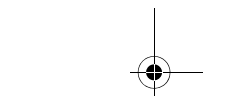
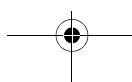
to; introducing modern linguistics in the school curriculum; and what interesting research questions, opportunities and perspectives on Dutch we can offer from our field.

In the final section, as a new topic for investigation, both for its potential in experimentation as well as its theoretical significance, I suggest research into language play in Dutch. And, to counter the overdose in theory which Van de Velde and van der Horst have highlighted, I draw attention to the great need for more and much better language description. In other words: *Back to Basics*.

De kwestie die Van de Velde en van der Horst aan de orde stellen – de crisis in, misschien zelfs het einde van de Nederlandse taalkunde – doet ertoe. Ik heb hun artikel met grote belangstelling gelezen en er veel behartenswaardigs in gevonden. Wel kijk ik er nogal anders tegenaan. Met het oog op verdere discussie en verheldering heb ik mijn reactie daarom toegespitst op de volgende drie vragen: (1) Gezien wat er in de Nederlandse taalkunde van nu gaande is aan wetenschappelijke productie en verkeer, is dan het beeld van crisis, en mogelijk zelfs einde van ons vak, eigenlijk wel juist?; (2) Als we zorgen hebben over de toekomst van de Nederlandse taalkunde, wat hebben wij zelf dan als taalkundigen aan ideeën, vernieuwende initiatieven en vak-kennis in huis om daar iets aan te doen?; en (3) Als we Nederlands taalonderzoek belangrijk vinden voor de toekomst, wat voor nieuwe onderwerpen, vragen en perspectieven dienen zich dan aan, wat is daarvan te maken, en hoe pakken we dat het beste aan?

1. VERKEERT DE NEDERLANDSE TAALKUNDE IN CRISIS?

In 2005 heb ik in *Nederlandse taalkunde* behalve de grote kwaliteiten van de Nederlandse taalkunde ook op een rijtje gezet welke bedreigingen haar wachten: (i) de voortgaande verengelsing van de Nederlandse samenleving, met name in het hoger onderwijs; (ii) het ontbreken van het vak moderne linguïstiek in het middelbare schoolprogramma, met daarnaast ook de neergang van het vreemdetalenonderwijs; (iii) de teruglopende studentenaantallen in de letterenfaculteiten, met daaraan gekoppeld de afname van de onderzoekformatie taalkunde; en (iv) de al maar doorgaande bezuinigingen tezamen met de Bachelor-Master-herstructurering in het hoger onderwijs. Sindsdien zijn die dreigingen alleen maar toegenomen, in de coronapandemie nog versterkt door kortzichtige uitspraken over wat ‘essentieel’ is – waar met name de cultuur-

en geesteswetenschappen van te lijden hebben. Op deze en dergelijke punten ben ik het dus eens met Van de Velde en van der Horst.

Maar is dit nu een wetenschappelijke crisis? Ik meen van niet, zeker in termen van Thomas Kuhn. Want of ik nu mijn onderzoek begin vanuit het werk van de internationale linguïsten die Van de Velde en van der Horst zelf noemen, of ook vanuit de *Foundations of Language* (2002) van Ray Jackendoff, *Constructing a Language* (2003) van Michael Tomasello, David Crystal's *How Language Works* (2006) en *The Dynamics of Language* (2018) van Rajend Mesthrie & David Bradley – uit al die publicaties spreekt een solide, goed gefundeerde, veelzijdige en hoogwaardig wetenschappelijk uitgewerkte theorie en analyse van taal en taalverschijnselen. Over het wetenschappelijke kaliber daarvan geen twijfel, en de stelling is daarom gewettigd, dat de taalwetenschap aan het begin van de 21ste eeuw wereldwijd bloeit in grote en productieve veelzijdigheid. Dus, hoezo crisis?

Tweede tegenwerping: binnen de Lage Landen vinden we velerlei aanzetten tot goed onderzoek van de Nederlandse taal. Elke ochtend lees ik *Neerlandistiek* online, de centrale dynamo van ons vak, met daaromheen actieve platforms en tijdschriften die interessante berichten brengen over het Nederlands, zoals *Onze Taal*, *Taal en Tongval*, *Leuvense Bijdragen*, *Nederlandse Taalkunde*, de *Verlagen en Mededelingen* van de KANTL, het Leidse *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en letterkunde* (TNTL), en niet te vergeten *Vaktaal* en *Internationale Neerlandistiek*, beide van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN). In 2012 verscheen *De taalcanon* van Marianne Boogaard & Mathilde Jansen, met wat 'men' tegenwoordig van taalkunde hoort te weten. Het Instituut voor Nederlandse Taal (<http://www.ivdnt.org>) biedt een schat aan digitale databanken, taalcorpora en woordenboekvoorzieningen. Tussen 2010 en 2015 is met NWO-Groot-subsidie het digitale Nederlands-Fries-Afrikaanse *Taalportaal* tot stand gekomen (<http://www.taalportaal.org>), met daarachter de taaltechnologische impulsen van CLARIAH (Common Lab Infrastructure for the Arts and Humanities). Aan de universiteiten zien we een doorgaande productie van hoogwaardige taalkunde-dissertaties, uitgegeven bij de Landelijke Onderzoeksschool Taalwetenschap (LOT) te Utrecht. In 2020 kreeg Nicoline van der Sijs voor haar prachtige *15 eeuwen Nederlandse taal* (2019) de prijs voor het beste taalboek 'voor een breed publiek, [...] oorspronkelijk, goed geschreven en taalkundig relevant' (*Historiek*, 10 oktober 2020). Voor scholieren is er sinds 2000 de jaarlijkse Taalkunde-Olympiade in Leiden, en nu alweer voor het tiende jaar is er het DRONGO-Meertaligheidsfestival. Om de drie jaar is er het IVN-congres van docenten Nederlands wereldwijd – tezamen goed voor zo'n 13.000 studenten

Nederlands, heel wat meer dus dan we er binnen de Lage Landen hebben. En vergeet niet dat uit die hoek in 1970 het initiatief is gekomen dat heeft geleid tot de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS, 1984), de beste beschrijvende grammatica van het Nederlands die we hebben en die in april 2021 een waardig en veelbelovend vervolg kreeg met de nieuwe publieksvriendelijke digitale editie van de E-ANS bij het Instituut Nederlandse Taal. Tegelijk hiermee verschijnt bij Amsterdam University Press de vernieuwende en zeer toegankelijke *Inleiding Nederlandse taalkunde voor aankomende neerlandici intra en extra muros* van Ruigendijk, De Belder en Schippers.

De perspectieven die deze recente oogst biedt, zijn heel wezenlijk en van grote betekenis voor hoe wij als taalkundigen van het Nederlands ons vak beoefenen. Dezelfde kwaliteit, productiviteit, veelzijdigheid, degelijkheid en innovatief vermogen kenmerkten de Nederlandse taalkunde ook al in de jaren 1997-2007, die ik beschreven heb in *The Year's Work in Modern Language Studies* (YWMLS, vols. 65-69) van de Britse *Modern Humanities Research Association* (MHRA). Dus ook hier: geen reden om van een wetenschappelijke crisis te spreken. Eerder om te denken aan Kuhn's 'normal science' (Kuhn, 1962, pp. 10-51): de lange traditie waarin wij staan van soms radicaal vernieuwend onderzoek van het Nederlands, zowel binnen als buiten de Lage Landen (cf. Salverda, 1998 en 2004).

2. WEG MET ONS? MAAR WAT STELLEN TAALONDERZOEKERS HIER TEGENOVER?

Niettemin, Van de Velde en van der Horst confronteren ons met de vraag: Maar is dit voldoende om te overleven? Heeft de Nederlandse taalkunde nog wel toekomst? Dreigen we niet overspoeld te worden door allerlei doorbraken en invasies van methoden, technieken en ideeën vanuit heel andere wetenschapsgebieden, die vaak niet zoveel te maken hebben met de echte, klassieke taalwetenschap waarmee wij vertrouwd zijn?

De vraag is dus: Wat is hier nodig? De tijden veranderen, en ook wij als taalonderzoekers bewegen daarin mee. Nieuwe generaties komen met nieuwe vragen. En wat hebben wij dan te bieden? Ik zou zeggen: appelleren aan hun nieuwsgierigheid – 'het lustprincipe van ons kennen', zoals Adorno zei. En mijn stelling: Wil de taalkunde van het Nederlands kunnen overleven, en willen we de Nederlandse taal een behoorlijke wetenschappelijke toekomst bezorgen, dan is het cruciaal om in te spelen op de nieuwsgierigheid, de kennishonger en het denk- en taalvermogen van de jeugd, onze leerlingen en studen-

ten. Want die willen we interesseren en stimuleren om zich toe te leggen op de Nederlandse taal in al haar enorme rijkdom en verscheidenheid.

Maar hoe? Stimulerend is hier hoe de Meesterschapsteams Nederlands al sinds 2016 krachtig aan de weg timmeren met hun manifesten voor vernieuwing en verbetering van het onderwijs Nederlands op de middelbare scholen. In maart 2021 verscheen hun jongste, *Bewuste geletterdheid in perspectief*, dat in het schoolonderwijs Nederlandse taal actief wil inzetten op het ontwikkelen en versterken van kennis, vaardigheden en inzichten. Eenzelfde gedachte spreekt uit de fascinerende verzameling puzzels en breinbrekers uit alle talen (en gelukkig ook de oplossingen) in het boek *Van Sanskriet tot Spijkerschrift* (2010) van Lubotsky & De Vaan, uitgegeven bij de tiende verjaardag van de Leidse Taal-Olympiade voor scholieren. Kort gezegd: geef de linguïstiek de plaats die zij verdient in het Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO), zeker in de Bovenbouw.

In dezelfde richting werken onze eerstejaars op UCL bij het college *Introduction to the study of language and linguistics* met het boek *Why Do Linguistics? Reflective Linguistics and the Study of Language* (2015) van Fiona English en Tim Marr. Met hun *Reflective Linguistics* nemen deze twee de studenten stap voor stap mee in het verwerven van de nodige kennis over en begrip van eigentijdse taal en taalverschijnselen. Daarbij zetten ze aan tot nadenken en discussie over wat je ervan weet, kent en gebruikt, wat je erover denkt en kunt zeggen – zoals ook linguïsten doen, die met hun onderzoek iets van en over taal te weten willen komen en met die kennis iets proberen te begrijpen en verklaren van de wereld waarin we leven en waarin taal nu eenmaal een essentiële plaats inneemt. Bij Chomsky destijds was de taalverwerker eigenlijk zelf al een kleine linguïst; evenzo maken onze studenten nu in het spoor van English en Marr zich een geïnformeerde linguïstische reflectie eigen, om greep te krijgen op de taalvragen die zich aandienen in de wereld om ons heen.

Kijken we vanuit deze aanpak nu naar ons vak. Eerst het boven genoemde *The Dynamics of Language*, gepresenteerd op het 20ste Internationale Linguïstencongres te Kaapstad in 2018, dat negentien state-of-the-artonderzoeksperspectieven biedt van internationale toponderzoekers in de taalwetenschap – over taalcontact en taalverandering; over veeltaligheid, taaldiversiteit en taalbeleid; over taalvariatie bij individuen, in families en gemeenschappen; over taalverwantschap en evolutie; over de dynamiek van taalgebruik in een geglobaliseerde wereld en de woordenboeken, grammatica's, klankleer, morfologie en lexicografie die daarbij komen kijken. Met deze veelzijdige, verrijkende

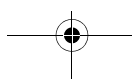
onderzoeksperspectieven uit de hele wereld zet dit boek een topverdieping bovenop het belangrijke Amsterdamse studieboek *Linguistics* (2012) van Baker en Hengeveld en z'n twintig hoofdstukken (met data uit 140 zeer uiteenlopende talen) vol diepgravende inleidingen over taal, taalvermogen en taalverwerving; taalgebruik, taaldaden en talige interactie; woorden, woordvorming en woordcombinaties; zinnen, teksten en betekenissen; taalklanken en hun systematiek; taalvariatie, taalverandering en taaldiversiteit; twee- en meertaligheid en taalcontact in zeer uiteenlopende taalgemeenschappen. Aldus versterken beide boeken niet alleen elkaar, maar ook ons vak als geheel, waarin het gaat om kernbegrippen van menselijke taalkennis én om taalverschijnselen die over de hele wereld spelen, én om de noodzaak van goed opgeleide linguïsten met hun kennis en deskundigheid.

Concrete uitwerkingen in het Nederlands (met soms geestverruimende vragen als 'Is een zin een kralenketting?') zijn te vinden in *De Taalcanon: Alles wat je altijd al had willen weten over taal* (2012), dat – met z'n 51 korte hoofdstukken, elk beginnend met een vraag, gericht op een specifiek kennisdomein, en beantwoord op basis van de huidige stand van taalonderzoek – bij elkaar zet wat eigenlijk iedereen minimaal hoort te weten van de moderne taalwetenschap. Interdisciplinaire samenwerking met vele andere disciplines blijkt hier duidelijk vruchtbaar en verrijkend. Dit boek (zie ook: www.taalcanon.nl) zou dus verplichte lectuur moeten zijn voor alle eerstejaars geesteswetenschappen – en eigenlijk voor alle academisch gevormden in de Lage Landen, van wie velen een reset kunnen gebruiken bij kwesties als meertaligheid, taal op sociale media, afasie, dyslexie, gebarentaal, bedreigde talen, analfabetisme, taalsterfte, of de oertaal.

Het bovenstaande stimulerende kwartet linguïstiekboeken biedt ons zeer veel van het conceptueel, analytisch en methodisch instrumentarium dat we in ons vak als taalonderzoekers beschikbaar en nodig hebben voor de taalvraagstukken die spelen in de wereld van nu. Tegelijk is dit gereedschap ook inzetbaar om nieuwsgierigheid naar taal op te wekken en daar handen en voeten aan te geven.

3. WAAR BLIJFT HET NEDERLANDS? – VERNIEUWING IN TAALONDERZOEK

Ter zake nu over het doen van taalonderzoek. Als taalonderzoekers beschikken we behalve over de bovengenoemde publicaties en de taaldatabanken van gesproken en geschreven Nederlands ook over een groot arsenaal aan gede-

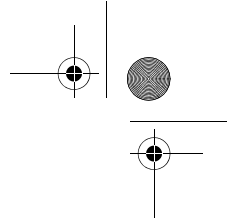

gen taalbeschrijvingen, in een traditie waarin zeer veel waardevolle taalkennis en -inzicht is te vinden. Veel daarvan is vervat in nogal sterk uiteenlopende en vaak niet meer courante beschrijvingskaders en terminologie. Daardoor, en ook doordat het bij Van de Velde en van der Horst eigenlijk uitsluitend gaat over eigentijdse theorieën en doorbraken, lijken die eerdere inzichten gedoemd om een gesloten boek te blijven, hoe radicaal vernieuwend en waardevol ze op zich ook zijn (geweest).

Maar ouder inzicht is niet automatisch achterhaald. Neem bijvoorbeeld *Experimenten op Experimentelen* (1955), Van Caspels studie over zes dichters van de Vijftigers-generatie – Hanlo, Schierbeek, Elburg, Kouwenaar, Lucebert en Campert – met wie hij taalkundige experimenten deed waarin fonetische tests gecombineerd werden met literaire interpretatie. Dat was toen nieuw voor Nederland, net als het punt waar het om ging: dat de methode bleek te werken, en mutatis mutandis ingezet kon worden op andere domeinen van taalonderzoek. Zo heeft Van Caspel zelf op syntactisch gebied vanuit Overdieps *Stilistische Grammatica* van 1971 tot 1975 fundamentele bijdragen geleverd aan het Groningse *Archief voor de Nederlandse Syntaxis* (cf. Streekstra, 2006). Daarna werd het stil, tot nu toe. En moet dat nu het lot zijn van oudere, maar nog steeds waardevolle grammatica's van het Nederlands?

Wat kunnen we tegen dat kennisverlies beginnen met nieuw taalonderzoek van het Nederlands? Het is bepaald niet zo, dat we nu zo langzamerhand alles wel weten van onze taal en geen verder onderzoek meer nodig zouden hebben. Neem taalspel, en dan met name Battus' onnavolgbare *Opperlans!* (2012). Daardoor geïnspireerd heb ik me de afgelopen jaren verdiept in taalspelonderzoek (Salverda, 2014 en 2017). Taalspel opgevat als een taalpraktijk die zich niet lijkt te storen aan bestaande regels – object van onderzoek in de logologie en de recreatieve taalkunde, maar nog afwezig in de *Taalcanon*. Terwijl hier schatten aan taalmateriaal klaarliggen voor onderzoek van creatieve taalmogelijkheden die misschien nog niet eens gerealiseerd zijn, en van nonsens waarin alles op z'n kop wordt gezet – materiaal dat samen met de indringende taalkundige beschouwingen die Battus er zelf al aan wijdde, enorme kansen biedt voor experimenteel taalonderzoek, met als doel beter te begrijpen hoe taal eigenlijk werkt.

Net als Van Caspel liet zien voor dichtertaal, stijl en syntaxis, is er ook in taalspel nog bijzonder veel te ontdekken. Voor ons thema hier – taalonderzoek en de toekomst van de Nederlandse taalkunde – is dit een punt van centraal belang. Denk alleen maar aan de cruciale rol van taalplezier in het ontketenen van taalgevoel, taalontwikkeling en taal leren. Zoals Guy Cook in zijn *Lan-*

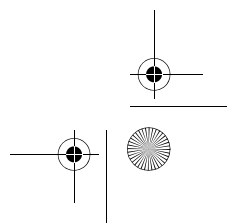
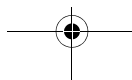

guage Play, Language Learning (2000, 7) heeft bepleit: er is in ons taalonderwijs zeer veel meer te maken van ‘*the essential contribution of language play to the quality of our lives*’. En zijn boek laat overtuigend zien wat een immens verschil de inzet van taalspel in het onderwijs kan maken voor de betrokken leerders.

Vanuit heel andere hoek – maar eveneens op basis van taalspelonderzoek – heeft de Franse linguïst Louis Jean Calvet in zijn *Le jeu du signe* (2010) laten zien hoe er met alledaagse taaltekens gespeeld kan worden, en wat je dan al doende kunt ontdekken over hoe taal in elkaar zit en werkt. Op basis van onderzoek van structuur en betekenis van allerlei vormen van taalgedrag – zoals versprekingen, politieke uitspraken, chansons, volksetymologieën, metaforen, woordspelingen en schizo-fonetiek – beargumenteert Calvet een belangrijke theoretische implicatie, te weten dat de simpele, tweevlakkige opvatting van het taalteken die vaak aan De Saussure is toegeschreven, inadequaat is en daarom voor de linguïstiek afgewezen dient te worden: de flexibele en dynamische complexiteit van taaltekens die in taalspel aan het licht komt, is daarvoor eenvoudig te groot.

Uiteindelijk komen we zo – vanuit Van Caspel, Battus, Cook en Calvet – uit bij wat Roman Jakobson in zijn baanbrekende *Six Lectures on Sound and Meaning* van 1942 heeft laten zien, namelijk hoe je vanuit klankverhoudingen in teksten, in rijm en in poëzie greep krijgt op betekenissen en interpretaties – met daarachter: hoe je langs deze weg inzicht kunt verwerven in de centrale kwestie die hier aan de orde is: hoe zijn klank en betekenis met elkaar verbonden in taal? Die kernvraag kan nu veel ruimer geformuleerd worden: Hoe zit dit precies, op hoe onuitputtelijk veel wijzen kunnen klank en betekenis met elkaar verbonden worden in taal, en wat voor patronen, variatie, regels en principes zijn daarin te vinden? (cf. Salverda, 2017, p. 119).

Waar we hier voor staan is een immens en complex universum aan taal, waarin nog bijzonder veel te ontdekken valt. Goed dus, dat Jakobsons cruciale bijdrage tot de moderne taalwetenschap wordt aangestipt in hoofdstuk 3 van de *Inleiding* van Ruigendijk c.s. en dat zijn punt omtrent klank-betekenisrelaties in taal een eigentijdse uitwerking krijgt in hun latere hoofdstukken over woordbetekenis, semantiek, pragmatiek en Levelts taalproductiemodel. Daarmee kunnen we als taalonderzoekers flink vooruit. We hebben oren om te horen, ogen om te kijken en te zien, en hersens om intellectueel, creatief, goed geïnformeerd, kritisch en op nog zoveel wijzen meer op deze centrale kernvraag in te gaan.

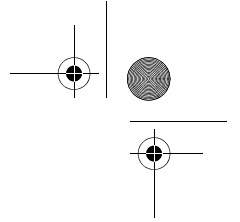
4. BESLUIT

Tot besluit nog dit. In de Nederlandse taalkunde lijden we mijns inziens onder een overdosis aan theorie, en zo te zien vinden Van de Velde en van der Horst dat ook. Waar we daartegenover naar mijn smaak taalwetenschappelijk gezien grote behoefte aan hebben, is juist heel goed linguïstisch handwerk en gedegen beschrijvingen – om te beginnen van taalspel, maar van nog heel veel andere kwesties van taalgebruik en taalgedrag ook. Waarom? Allereerst vanwege het experimenteerpotentieel van taalspel, en om zijn theoretische implicaties. Maar ook omdat een goede taalbeschrijving pas echt moeilijk is – veel moeilijker dan theorie. Een goede taalbeschrijving is, net als het verslag van een ontdekkingsreis, goud waard: ze legt nieuwe taalfeiten vast; en een verzameling daarvan vormt als probleeminventaris een uitdaging voor welke theorie dan ook. En daarom: *back to basics* – grondige en degelijke taalbeschrijving van het Nederlands, dat is wat we nodig hebben; waar wij als taalonderzoekers goed in zijn, en ook horen te zijn; en wat wij de wereld kunnen en moeten leveren.

Literatuurlijst

- Baker, A. E. & Hengeveld, K.** (eds.) (2012). *Linguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Battus** (2002). *Opperlans!* Amsterdam: Querido.
- Boogaard, M. & Jansen, M.** (red.) (2012). *De taalcanon. Alles wat je altijd al had willen weten over taal*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Calvet, L. J.** (2010). *Le jeu du signe. Essai*. Paris: Seuil.
- Caspel, P. P. J. van** (1955). *Experimenten op Experimentelen*. Amsterdam: Uitgeverij maatschappij Holland.
- Cook, G.** (2000). *Language Play, Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Crystal, D.** (2006). *How Language Works*. London: Penguin.
- English, F. & Marr, T.** (2015). *Why do linguistics? Reflective Linguistics and the Study of Language*. London: Bloomsbury.
- Historiek*, online geschiedenismagazine, (<https://historiek.net>)
- Jackendoff, R.** (2002). *Foundations of Language. Brain, Meaning, Grammar, Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Jakobson, R.** (1978 [= 1942]). *Six Lectures on Sound and Meaning*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kuhn, T.S.** (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

- Lubotsky, A. & De Vaan, M.** (red.) (2010). *Van Sanskriet tot Spijkerschrift. Breinbrekers uit alle talen*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Meesterschapsteam Nederlands** (2021). *'Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis, vaardigheden en inzichten'*. <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/publicaties>.
- Mesthrie, R. & Bradley, D.** (eds.) (2018). *The Dynamics of Language. Plenary and Focus Lectures from the 20th International Congress of Linguists*. Cape Town: UCT Press.
- Ruigendijk, E., De Belder, M. & Schippers, A.** (2021). *Inleiding Nederlandse taalkunde*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Salverda, R.** (1998). 'Over de dubbelfunctie van de ANS. Internationaliseringsperspectieven voor de Nederlandse taalkunde'. *Nederlandse taalkunde*, 3: 262-281.
- Salverda, R.** (2004). 'A Hundred Years of Explaining the Dutch Language to Speakers of English, from Hoogvliet's *Elements* (1908) to the Present'. In: Stefan Kiedroń et al. (eds.), *Thesaurus polyglottus et flores quadrilingues*. Festschrift Stanisław Prędoła. Wrocław: ATUT, 357-382.
- Salverda, R.** (2005). 'Hoe goed is de Nederlandse taalkunde? Een bijdrage tot strategische onderzoeksevaluatie'. *Nederlandse taalkunde*, 10: 335-342.
- Salverda, R.** (2014). 'De Saussure and Language Play'. www.cil19.org.
- Salverda, R.** (2017). "'Montrer au linguiste ce qu'il fait": Revisiting Saussure from an Experimental Perspective on Language Play'. *Cahiers Ferdinand de Saussure*, 70: 115-127.
- Streekstra, N.F.** (2006). 'Levensbericht Paulus Petrus Johannes van Caspel (1912-2005)'. *Jaarboek Maatschappij Nederlandse Letterkunde*, 2006: 19-30.
- Tomasello, M.** (2003). *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Van der Sijs, Nicoline** (2019). *15 eeuwen Nederlandse taal*. Gorredijk: Sterck & De Vreese.
- YWMLS** (*The Year's Work in Modern Language Studies*) – vols. 65-69 (2005-2009, ISSN 0084-4152) online at: <https://brill.com>.

Niet alleen variatie in talig gedrag verklaren

Hans Smessaert, KU Leuven

Samenvatting

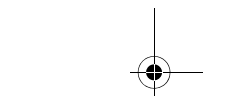
In deze korte reactie op het artikel ‘Crisis in de taalkunde?’ van Freek Van de Velde en Joop van der Horst maak ik eerst een aantal extra observaties in het domein van de Formele Semantiek, ter ondersteuning van de globale tendensen die de auteurs hebben geobserveerd binnen het taalkundige onderzoek van de voorbije vijftig jaar. Vervolgens ga ik even in op de plaats van een taal als het Chinees in de discussie rond de notie van equi-complexiteit. Tot slot formuleer ik een paar kritischere bedenkingen bij de tanende rol van de grammaticale descriptie binnen het taalkundig onderzoek.

Abstract

In this short reaction to the paper ‘Crisis in linguistics?’ by Freek Van de Velde and Joop van der Horst, I first make a number of extra observations from the realm of Formal Semantics, in order to corroborate the global tendencies the authors have observed within the linguistic research of the past fifty years. In addition, I go into the position of a language such as Chinese in the overall debate on the notion of equi-complexity. And finally, I formulate a few more critical remarks concerning the waning role of grammatical description within linguistic research.

1. FORMELE SEMANTIEK

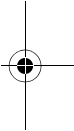
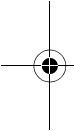
Bij hun globale schets van de evolutie van het taalkundige vakgebied in de voorbije vijftig-zestig jaar stellen Van de Velde en van der Horst enerzijds vast dat er ‘voor de laatste millenniumwisseling enorme vooruitgang is geboekt, eenvoudigweg omdat er nog veel te ontdekken was: klankwetten, morfologie, reconstructie, taalbeschrijving... Alles stond nog in de kinderschoenen’, maar dat ‘de wildgroei van theorieën, zo kenmerkend voor de tweede helft van de twintigste eeuw [...] is gaan liggen’. Anderzijds vragen ze zich af: ‘welk artikel of welk boek uit de jaren 90, de nieuwe jaren 00 en 10 kunnen we daaraan toevoegen? En dan misschien niet in de eerste plaats geïsoleerde prachtige studies, maar echt nieuwe inzichten, die eigen onderzoekslijnen entameren’. Als Van de Velde en van der Horst het in deze context over de formele taalkunde hebben, dan komen hun – overigens erg overtuigende –

voorbeelden steevast uit het domein van de formele syntaxis. In deze eerste paragraaf wil ik graag kort illustreren dat we de hierboven beschreven algemene tendens ook heel duidelijk kunnen observeren in het domein van de formele semantiek.

Absoluut baanbrekend in dit verband is zonder enige twijfel het werk van de Amerikaanse logicus Richard Montague in de jaren zeventig van de twintigste eeuw (voor een grondige inleiding zie Dowty, Wall & Peters, 1981). Twee erg invloedrijke spin-offs van de Montague Grammatica in de jaren 80 en 90 zijn enerzijds Generalized Quantifier Theory (Barwise & Cooper, 1981; Keenan & Stavi, 1986) en anderzijds Discourse Representation Theory (Kamp, 1981; Kamp & Reyle, 1993). Het monumentale *Handbook of Logic and Language* (Van Benthem & ter Meulen, 1997) biedt een mooie synthese van de verwezenlijkingen binnen dit jonge vakgebied in de jaren 80 en 90. Stellen we nu de vraag naar welke echt nieuwe inzichten of nieuwe onderzoekslijnen we daar in de eerste twee decennia van de 21ste eeuw zouden kunnen aan toevoegen, dan komen we voor de formele semantiek – misschien met uitzondering van Peters & Westerståhl (2006) – eigenlijk tot een conclusie die fundamenteel gelijkloopt met het algemene beeld dat Van de Velde en van der Horst voor de taalkunde in haar geheel hebben geschetst. Bovendien is ook de vaststelling dat ‘in het lijstje met doorbraken in de 20e eeuw ook wel wat geleerden staan die eigenlijk “van buitenaf” kwamen’ perfect overdraagbaar naar het domein van de formele semantiek, met een oververtegenwoordiging van logici/filosofen en wiskundigen/informatici. Treffend daarbij is ook dat het bij heel wat ‘tandem-publicaties’ – zoals bv. Barwise & Cooper (1981), Keenan & Stavi (1986), of Peters & Westerståhl (2006) – gaat om een interdisciplinaire samenwerking tussen een logicus en een taalkundige.

2. EQUI-COMPLEXITEIT

Als tweede doorbraak in het taalkundig onderzoek van de 21ste eeuw noemen Van de Velde en van der Horst het idee dat ‘equi-complexiteit – de overtuiging dat alle talen even complex zijn – empirisch onhoudbaar is’. Ze verwijzen daarbij naar de invloedrijke studie van Lupyan & Dale (2010), ‘waarin ze op basis van een enorme hoop data (de vrucht van jarenlang onderzoek van taalkundigen) laten zien dat complexiteitsverschillen tussen talen samenhangen met de grootte van sprekersgemeenschappen: het zijn juist de kleine talen van primitieve stammen die een hogere complexiteitsgraad hebben’. Als psychologen bekijken Lupyan & Dale de notie van complexiteit vanuit het per-

spectief van de eerste- en tweedetaalverwerving door resp. kinderen en volwassenen. Die talige complexiteit definiëren ze echter uitsluitend in termen van morfologische en syntactische parameters. Op die manier lijkt het Chinees – als wereldtaal met een relatief eenvoudig morfo-syntactisch systeem – op het eerste gezicht mooi in het plaatje te passen. Twee belangrijke factoren – die de complexiteitsgraad van het Chinees aanzienlijk vergroten – lijken me hier echter onderbelicht. Ten eerste is er het feit dat het Chinees als toontaal een erg complexe interactie vertoont tussen de suprasegmentale fonologie en de lexicale semantiek. Ten tweede heeft het Chinees geen fonografisch maar een logografisch schriftsysteem waardoor het kind en/of de volwassene die Chinees wil leren lezen en schrijven niet kan volstaan met zesentwintig lettertekens, maar zo'n slordige tweeduizend woordtekens onder de knie moet krijgen (om bv. een simpel krantenartikel te kunnen lezen).

Analoge bedenkingen gelden voor het Japans, dat ook tot de tien grootste talen ter wereld behoort, en ook een relatief eenvoudige morfo-syntaxis vertoont. Het Japans is dan misschien geen toontaal, maar heeft een nog complexer schriftsysteem, dat het logografische *kanji*-schrift combineert met de twee aparte fonografische syllabeschriften van *hiragana* en *katakana*. Kortom, bij het bepalen van talige complexiteit – zeker vanuit het perspectief van de 'leerbaarheid' – lijkt het me essentieel om ook de interactie tussen suprasegmentale fonologie en lexicale semantiek en het schriftsysteem mee in rekening te brengen. Deze bedenkingen zijn uiteraard in eerste instantie bedoeld als commentaar op de methodologie van het onderzoek van Lupyan & Dale, en kunnen slechts indirect fungeren als relativering van het statuut – als tweede recente 'doorbraak' – dat Van der Velde en van der Horst aan dit onderzoek toekennen.

3. GRAMMATICALE DESCRIPTIE

De crisis in de taalkunde die Van de Velde en van der Horst in hun stuk beschrijven, blijkt in hoofdzaak een crisis van de zogenaamde 'systeemlinguïstiek' te zijn: 'het geloof in een grammaticaal systeem gaat op de schop [...] en welke variant gekozen wordt onder welke omstandigheden is niet te vatten door één regel, maar is een geaggregeerd gevolg van een hele hoop factoren. [...]. Maar eigenlijk is dat een negatief resultaat: de grammatica valt uit elkaar; er zijn geen welomlijnde regels meer'. Dit past uiteraard perfect in een zogenaamd gebruiksgebaseerd en variationeel perspectief op de taalkunde. In die visie is het de centrale doelstelling van taalkundig onderzoek om (1)

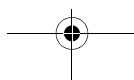
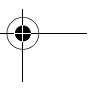
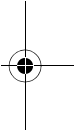
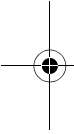
variatie in (2) talig gedrag (3) te verklaren. Dat men, om dit doel te bereiken, een experimentele aanpak, grote corpora en numerieke of statistische methodes hanteert, is vanzelfsprekend. Dat men bovendien voor die verklaringen ook eventueel op zoek gaat naar psychologische, sociologische, biologische of evolutionaire factoren is al even legitiem.

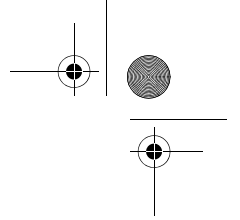
Het lijkt me echter niet wenselijk om taalkundig onderzoek volledig te herleiden tot die ene doelstelling van ‘variatie in gedrag verklaren’. M.a.w. het is even valabel om – bij wijze van spreken diametraal daartegenover – als taalkundige, met distributieve of andere formele technieken, de (1’) stabiliteit in (2’) talige structuren (3’) te beschrijven. Een analoge situatie treffen we trouwens aan in het onderzoeksdomein van de Artificiële Intelligentie, waar de successen van de *big data*- en *deep learning*-benadering absoluut niet het einde betekenen van de regelgebaseerde benadering. Er mag dan weliswaar sprake zijn van ‘een breuk met het type onderzoek dat tot voor kort de dienst uitmaakte in de taalkunde’, het is m.i. veel te radicaal om hier – in wetenschapsfilosofische termen – te stellen dat we ‘na een periode van ‘*normal science*’ [...] nu een periode van ‘*revolutionary science*’ mee[maken]’. Het gaat hier wellicht eerder om een slingerbeweging waarbij de slinger nu wel extreem in de ene richting is doorgeslagen.

Kortom, ik wil ervoor pleiten om de traditionele grammaticale descriptie te blijven zien als een integraal onderdeel van het wetenschappelijke onderzoeksdomein van de taalkunde, waarvan de resultaten onder meer inzetbaar zijn op het terrein van het (vreemdetalen)onderwijs en de taaltechnologische toepassingen, zoals de (semi-)automatische vertaling. Dat er bij die grammaticale descriptie – meer dan voorheen het geval was – aandacht moet en zal zijn voor de variationele dimensie, blijkt onder meer uit het lopende project rond de herwerking van de elektronische versie van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (de *e-ANS*). Binnen dit project wil men immers recht doen aan het feit dat de visies op de aard en de omvang van de variatie binnen het Nederlands en de status van regionale en stilistische variëteiten in de loop van de voorbije twee decennia aanzienlijk zijn geëvolueerd.

Literatuurlijst

- Barwise, J. & Cooper, R.** (1981). 'Generalized Quantifiers and Natural Language.' *Linguistics and Philosophy*, 4/2: 159-219.
- Dowty, D., Wall, R.E. & Peters, S.** (1981). *Introduction to Montague semantics*. Dordrecht/Boston/London: D. Reidel Publishing Company.
- Kamp, H.** (1981). 'A theory of truth and semantic representation'. In Groenendijk, J.A.G., Janssen, T.M.V. & Stokhof, M.B.J. (red.), *Formal methods in the Study of Language*. Amsterdam: Mathematisch Centrum, pp. 277-322.
- Kamp, H. & Reyle, U.** (1993). *From Discourse to Logic. Introduction to Modeltheoretic Semantics of Natural Language, Formal Logic and Discourse Representation Theory*. Dordrecht: Kluwer.
- Keenan, E. L. & Stavi, J.** (1986). 'A Semantic Characterization of Natural Language Determiners.' *Linguistics and Philosophy*, 9: 253-326.
- Lupyan, G. & Dale, R.** (2010). 'Language structure is partly determined by social structure'. *PLoS ONE*, 5(1): e8559.
- Peters, S. & Westerståhl, D.** (2006). *Quantifiers in Language and Logic*. Oxford: Oxford University Press.
- Van Benthem, J. & ter Meulen, A.** (red.)(1997). *Handbook of Logic and Language*. Amsterdam: Elsevier.

De normaliteit van interdisciplinariteit

Reinhild Vandekerckhove & Astrid De Wit, Universiteit Antwerpen¹

Samenvatting

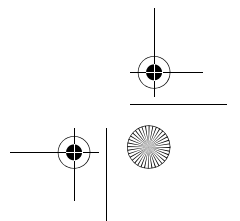
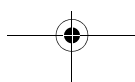
In onze bijdrage presenteren we enkele reflecties en bedenkingen bij de visie van Van de Velde en van der Horst. Daarbij willen we vooral de interdisciplinariteitskwestie ‘ont-problematiseren’ en normaliseren door aan te tonen dat de taalkunde een volstrekt gangbaar parcours bewandelt: een evolutie van een (eerder) op zichzelf gerichte ontplooiing naar een vorm van volwassen openheid die zowel allerlei samenwerkingsmogelijkheden genereert als de wijsheid om de limieten van die samenwerkingen te erkennen. We betogen dat interdisciplinariteit geen graadmeter voor de (al dan niet tanende) vitaliteit van een discipline is en dat de taalkunde net verrijkt wordt door de interactie met andere wetenschapsdisciplines, terwijl die andere disciplines evenzeer winnen bij taalkundige expertise.

Abstract

In our contribution we reconsider the vision of Van de Velde and van der Horst, by aiming to deproblematize and normalize the concept of interdisciplinarity. We demonstrate that the domain of linguistics has known a highly regular evolution, going from more self-centered early stage unfolding to a form of full-grown openness that generates both a wide range of collaborative possibilities as well as the wisdom to acknowledge the limitations of those collaborations. We contend that a high degree of interdisciplinarity is by no means a sign of the arguably waning vitality of a research domain and that, on the contrary, the domain of linguistics is enriched by the interaction with other scientific disciplines, which, in turn, benefit from the insights from linguistics.

In ‘Crisis in de Taalkunde?’ brengen Freek Van de Velde en Joop van der Horst een prikkelende en op het eerste gezicht enigszins verontrustende analyse van ‘de staat van de taalkunde’. De taalkunde heeft prachtige inzichten voortgebracht, zowel in het wat verdere als in het heel recente verleden, en het siert de auteurs dat ze zich de moeite getroost hebben om vele schitterende werken en mijlpalen uit de geschiede-

¹ We danken graag Bert Leuridan (UAntwerpen) voor een interessante en vruchtbare wetenschapsfilosofische gedachtewisseling over interdisciplinariteit in de wetenschap.

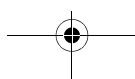
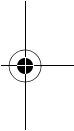
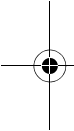

nis van de taalkunde een plek te geven in hun bijdrage. Maar het tij lijkt gekeerd: nu taalkundigen massaal allianties aangaan met wetenschappers uit andere disciplines of, erger nog, nu wetenschappers uit andere disciplines zich ongevraagd gretig op taalanalyse storten, zou de houdbaarheidsdatum van de taalkunde overschreden zijn. De gewijzigde en mogelijk fatale manier van taalkunde bedrijven zou te verklaren zijn vanuit een veranderde kijk op de wereld: ‘We zijn afscheid aan het nemen van de Renaissance’.

Hieronder presenteren we enkele reflecties en bedenkingen bij de visie van Van de Velde en van der Horst. Daarbij willen we vooral de interdisciplinari-teitskwestie ‘ont-problematiseren’ en normaliseren (in zijn alledaagse, niet-wiskundige betekenis) door aan te tonen dat de taalkunde een volstrekt gangbaar parcours bewandelt: een evolutie van een (eerder) op zichzelf gerichte ontplooiing naar een vorm van volwassen openheid die zowel allerlei samenwerkingsmogelijkheden genereert als de wijsheid om de limieten van die samenwerkingen te erkennen.

Voor we ons betoeg rond interdisciplinariteit ontwikkelen, stellen we echter graag even in vraag of de lezer wel geholpen is met het frame van de renaissance en het einde daarvan. Het afscheid van de renaissance zou zich manifesteren in het feit dat we zaken minder door een ‘talige en cultuurhistorische bril’ zijn gaan bekijken en ‘meer door een numerieke bril, met statistieken, grafieken en cijfers’. Daar valt uiteraard iets voor te zeggen, al hoeft dat nog niet te betekenen dat cultuurhistorische en meer kwantitatieve, experimentele of empirische benaderingen elkaar uitsluiten, of dat de tweede de eerste vandaag verdringen. Heeft het cultuurhistorische en talige perspectief m.a.w. wel echt afgedaan? Daar zijn wellicht vraagtekens bij te plaatsen, zoals we verderop zullen betogen. Maar het wordt nog lastiger als we gaan nadenken over wat er precies bedoeld wordt met de taalcultuur van de renaissance. Van der Horst (2008a, pp. 66-67; 2008b) zelf geeft aan dat de renaissancistische talige bedrijvigheid bijna exclusief gefocust was op de geschreven taal. Men was beducht voor taalvariatie en taalverandering, talen moesten in de eerste plaats begrensd worden: ‘er worden hekken geplaatst’ (van der Horst 2008b, p. 13). Wie de ontwikkeling van de taalkunde als wetenschappelijke discipline bekijkt, ziet dat die van meet af aan een afscheid van de renaissance inhoudt. Van der Horst (2008a, pp. 190-193) beschrijft hoe een ‘oude’ discipline als de dialectologie met de fenomenale dataverzameling van Georg Wenker (jaren 70 van de 19de eeuw) een wetenschappelijke boost kreeg. Dialectologie werd dialectgeografie en taalgrenzen moesten het afleggen tegen het taalcontinuüm. Bijgevolg concludeert van der Horst (2008a, p. 194) dat ‘rond 1872 en 1876 in de taalwetenschap althans één belangrijk aspect van de renaissance-

visie op taal begint te wankelen'. Daar komt nog bij dat het 'primaat van de geschreven taal' (van der Horst 2008a, p. 66) met de dialectstudie onmiskenbaar ingeruild werd voor dat van de gesproken taal. Het gros van de baanbrekende werken in de taalkunde moest dan nog komen. De door Van de Velde en van der Horst beschreven hoogtepunten van de taalkunde getuigen bovendien van heel veel belangstelling voor taalverandering, taalvariatie en taalcontact. Is het dan niet verwarrend en zelfs wat ongerijmd als het afscheid van de renaissance nu opnieuw uit de kast gehaald wordt om te verklaren wat zich vandaag binnen de taalkunde (en erbuiten) afspeelt?

Zelf hebben we niet meteen een alternatieve verklaring voorhanden, maar misschien hoeft dat ook helemaal niet. Het lijkt ons veeleer dat we de evolutie van *de* taalkunde van de prilste wetenschappelijke verwezenlijkingen tot het grote en open bedrijf dat het vandaag geworden is, kunnen karakteriseren als een hele 'normale' evolutie voor een rijpende en vervolgens volwassen wetenschappelijke discipline. Daarmee willen we overigens niet betogen dat alle wetenschapsgebieden dezelfde evolutie doormaken, laat staan dat ze die zouden moeten doormaken. Bovendien zijn sommige wetenschapsdisciplines van bij de start inherent interdisciplinair.

Maar laten we beginnen met de taalkunde. We hoeven het werk van Van de Velde en van der Horst niet over te doen: uit hun bijdrage blijkt duidelijk dat de taalkunde zich vanaf halfweg de 19de eeuw (een enkele eerdere uitzondering niet te na gesproken) tot diep in de 20ste eeuw ontwikkeld heeft en dat dat de ene mijlpaal na de andere opgeleverd heeft, 'eenvoudigweg omdat er nog veel te ontdekken was'. Vanaf de jaren 90 van de vorige eeuw is het volgens de auteurs zo'n beetje gedaan met de mijlpalen binnen de taalkunde, of toch met die uit de 'taalkunde *an sich*', want er vallen nog wel een aantal doorbraken te noteren, die zij vatten onder de noemers van 'de kwantitatieve wending', 'equi-complexiteit', 'linguïstische relativiteit' en 'evolutionaire taalkunde'. Wat blijkt echter: die recente opstekers zijn vaak niet meer (alleen) op conto te schrijven van traditionele taalkundigen. Ze zijn het product van interdisciplinaire samenwerking of ze zijn in belangrijke mate het werk van mensen die in andere disciplines zijn grootgebracht. Een eerste kanttekening hierbij is dat dat sommige van de besproken recente doorbraken een perfecte illustratie vormen van het adagium '*if you want new ideas, read old books*'. Van de Velde en van der Horst haasten zich om te zeggen dat met de rehabilitatie van oude ideeën met nieuwe methodes niks mis is, maar uit hun betoog spreekt toch onmiskenbaar een zekere ontgoocheling wegens te weinig 'nieuw'.

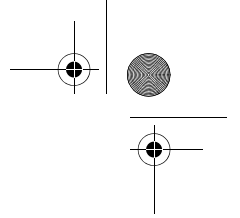

Los van het feit dat deze teleurstelling getuigt van enig ongeduld – het is nu eenmaal niet onlogisch dat de vaart die karakteristiek was voor de initiële *Sturm und Drang* wat afneemt – lijkt het ons op zijn minst gezegd voorbarig om te beweren dat er weinig nieuws te ontdekken valt binnen de taalkunde. We hebben nu de rijkdom (de ‘*old books*’ – en niet van de minste, als we Van de Velde en van der Horst erop nalezen!) die ons toestaat om op de schouders van reuzen te gaan staan om nieuwe paden te verkennen, samen met taalkundigen uit andere taalkundige disciplines en met wetenschappers uit andere vakgebieden. Wat die reuzen betreft: de taalkunde is een volwassen discipline geworden. Dat is geen voorwaarde om naar buiten te kunnen kijken, maar het helpt. En dat is precies het tweede punt dat we willen maken: nu allerlei onderzoeklijnen en paradigma’s stevig in het zadel zitten, nu de taalkunde met andere woorden haar bestaansrecht meer dan bewezen heeft, kan de volwassen discipline met (zelf)vertrouwen het contact met andere disciplines aan(gaan). Dat de grootste interne beslommingen van de baan zijn, is dus geen teken van een existentiële crisis – wel integendeel.

Een volgend element in ons betoog betreft het feit dat vele bloeiende wetenschapsdisciplines uitgesproken interdisciplinair zijn en dat interdisciplinariteit dus, ten eerste, helemaal niet zo uitzonderlijk is en, ten tweede, geen graadmeter voor de vitaliteit van een discipline. We zien de experimentele deeltjesfysica toch ook niet als een tanende discipline omdat ze uitgesproken interdisciplinair opereert? Het lijkt erop dat interdisciplinariteit vandaag veeleer regel dan uitzondering is. Zoals Andersen (2016) aangeeft, is het beeld van de onafhankelijke en autonome wetenschapper – een beeld dat sterk bepalend is geweest voor het afbakenen van wetenschappelijke disciplines, binnen die disciplines zelf en binnen wetenschapsfilosofische benaderingen van die disciplines (zie bv. Kuhn, 1970) – vandaag een mythe. Aan de ene kant bouwt iederéén voort op een traditie (de hoger genoemde ‘*old books*’), en aan de andere kant – belangrijker nog – slaan we vaker wel dan niet de handen in elkaar om vat te krijgen op een steeds complexer wetenschappelijk bedrijf. Ongetwijfeld geldt dit ook voor de taalkunde: de omvang en complexiteit van vele corpora (van welke aard dan ook), de veelheid aan theoretische benaderingen, de beschikbaarheid van een steeds groeiend aantal beschrijvingen van de meest uiteenlopende talen..., het zijn stuk voor stuk factoren die eenvoudigweg nopen tot samenwerking.

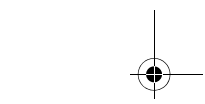
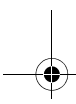
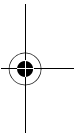
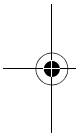
Maar misschien moeten we ook niet doen alsof taalkundigen vroeger nooit over de grenzen van hun vakgebied heen stapten. We keren nog eens terug naar de dialectologie: die discipline keerde zich eerst naar buiten, om pas nadien, met structuralistisch geïnspireerd dialectonderzoek (bv. Goossens,

1969), op zoek te gaan naar intern-linguïstische verklaringen. Lang voordat er sprake was van interdisciplinaire taalkunde sloeg de dialectologie namelijk een brug naar de geografie voor extern-linguïstische verklaringen van bepaalde patronen van geografische diffusie (bv. dialectgrenzen die samenvielen met natuurlijke grenzen). Verder incorporeerde ze ook gretig de golventheorie voor de verklaring van de verspreiding van taalveranderingen vanuit een innovatief centrum (Schmidt, 1872), een theorie die later met behulp van de sociale geografie aangepast werd door Peter Trudgill (1974) in zijn *'gravity model'*. In het lijstje met de hoogtepunten die de taalkunde voortgebracht heeft, nemen Van de Velde en van der Horst terecht ook het *fourth floor*-onderzoek van Labov (1966) op. Het hoeft weinig betoog dat deze studie mee de basis heeft gelegd voor de inherent interdisciplinaire discipline Sociolinguïstiek, die Coulmas (2003, p. 564) omschrijft als *'a hybrid that draws on both linguistic and sociological scholarship'*. De interdisciplinariteit is dus al langer het taalkundige bedrijf binnengeslopen, zij het niet met dezelfde intensiteit als vandaag.

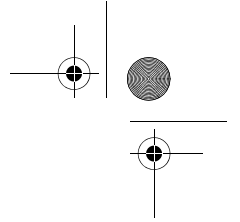
De vele kruisbestuivingen tussen de taalkunde en andere disciplines leveren duidelijk heel wat moois op. Ook daarvoor kunnen we verwijzen naar Van de Velde en van der Horst. We kunnen dus alleen maar hopen dat interdisciplinaire samenwerkingen niet afgeremd worden. Maar er zijn ook grenzen aan wat andere disciplines kunnen bijbrengen en het lijkt ons bijgevolg ook niet onlogisch dat een wetenschapsdiscipline haar eigen waarde net beter in perspectief kan gaan zien door tegen die grenzen aan te lopen. Van de Velde en van der Horst geven zelf voorbeelden van niet-taalkundigen die met veel bevlogenheid, maar zonder al te veel last van taalkundige of filologische kennis 'met moddervoeten door de [talige] gegevens banjeren' en daar vervolgens ook op afgerekend worden. Dat brengt ons bij ons laatste argument: interdisciplinaire taalkunde is geen taalkunde zonder de taalkunde. Op dezelfde manier is een interdisciplinaire discipline als de populatiegenetica – die biologie, statistiek en genetica samenbrengt – geen populatiegenetica meer als je genetica uit het rijtje plukt. Zonder rood, geen paars. Gedegen taalkundige kennis is geen relict van het verleden. De interdisciplinaire taalkunde heeft de taalkunde nodig, zowel bij de hypothesevorming als bij de interpretatie van de data. Uiteraard kan pure datamining aardig wat opleveren voor de taalwetenschap, maar als taalkunde overgelaten wordt aan statistici en informatici is het risico op categorisatie- en interpretatiefouten reëel. Bovendien heeft de taalkunde zelf nog zoveel te bieden. We hebben alle reden om wetenschappers uit andere disciplines te benaderen met onze taalkundige onderzoeksvragen en -hypotheses. Taalkundigen zien net door hun taalkundige kennis opportunitieit-

ten die niet-taalkundigen niet kunnen identificeren, bv. omdat ze bepaalde ta-
lige fenomenen eenvoudigweg niet kennen of omdat de conceptualisering er-
voor ontbreekt. De te boeken winst is dan ook niet eenzijdig: de taalkunde
wordt verrijkt door de interactie met andere wetenschapsdisciplines en die an-
dere disciplines hebben evenzeer te winnen bij taalkundige expertise. Tot slot
willen we ook even wijzen op interdisciplinaire samenwerking binnen de taal-
kunde zelf: de volwassen discipline heeft vele subdisciplines voortgebracht,
die elkaar op menig manier naar nieuwe inzichten kunnen stuwten. Voor een
illustratie daarvan moesten we niet al te ver gaan zoeken: in De Wit & Van-
dekerckhove (in voorbereiding) tonen we aan wat de cognitieve linguïstiek kan
leren van de sociolinguïstiek, en omgekeerd (zie bv. ook Anthonissen, 2020).
Wij maken ons geen zorgen: de taalkunde wacht nog een spannend (tweede)
leven!

Literatuurlijst

- Andersen, H.** (2016). 'Collaboration, interdisciplinarity, and the epistemology of contemporary science'. *Studies in History and Philosophy of Science*, 56: 1-10.
- Anthonissen, L.** (2020). *Special Passives across the Lifespan: Cognitive and Social Mechanisms*. Proefschrift Universiteit Antwerpen.
- Coulmas, F.** (2003). 'Sociolinguistics'. In Aronoff, M. & Renssler, J. (red.), *The Handbook of Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishers, 563-581.
- De Wit, A. & Vandekerckhove, R.** (in voorbereiding). 'Lache, giere, boeie: The use of insubordinate infinitives in informal computer-mediated communication'.
- Goossens, J.** (1969). *Strukturelle Sprachgeographie. Eine Einführung in Methodik und Ergebnisse*. Heidelberg: Winter
- Kuhn, T.S.** (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Chicago University Press.
- Labov, W.** (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- Schmidt, J.** (1872). *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*. Weimar: Böhlau.
- Trudgill, P.** (1974). 'Linguistic Change and Diffusion: Description and Explanation in Sociolinguistic Dialect Geography.' *Language in Society*, 3/2: 215-246.
- Van der Horst, J.** (2008a). *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Van der Horst, J.** (2008b). 'Herstel van het taallandschap. Opkomst en (vooral) neergang van de Renaissance-visie op taal'. *Praagse perspectieven 5. Handelingen van het Regionaal Colloquium Neerlandicum van Midden-Europa aan de Karels-universiteit te Praag*, 11-20.

Over de omkering van de verhouding van doel en middel in de wetenschap

Jacques Van Keymeulen, UGent

Samenvatting

In mijn bijdrage verdedig ik de stelling dat de manier waarop de wetenschapsbeoefening vandaag is georganiseerd soms een illustratie is van de omdraaiing van de verhouding tussen doel en middel – een omdraaiing die de filosoof Rudolf Boehm zeer heeft beziggehouden. Die omdraaiing kan ook een gevaar betekenen voor de taalwetenschap, in die zin dat de eis theorie en methode te vernieuwen in de plaats komt van de bestudering van de taalfeiten. Zaak is goede wetenschappelijke vragen te stellen, en die trachten te beantwoorden met de geijkte theorie en methode – ook al is men eventueel niet innovatief.

Abstract

In my contribution, I defend the idea that the present-day organization of scientific research sometimes is to be considered an illustration of the reversal of the means-end relationship – a reversal which was the focus of the philosophical work of Rudolf Boehm. The means-end reversal could pose a danger to linguistics because the requirement of innovating linguistic theory and method sometimes replaces the study of linguistic facts. It is important to pose the right questions, and select the appropriate theory and method, whether they are innovative or not.

Het artikel ‘Crisis in de taalkunde’ van Van de Velde en van der Horst roept een aantal vragen op, waarvan ik er in het toegemeten aantal woorden maar een paar – en dan nog summier – kan behandelen. Om de achtergrond van de opmerkingen die gaan volgen te doen begrijpen, stel ik mijn vroegere wetenschappelijke activiteiten in het kort voor. Vanaf 1980 was ik aan de UGent wetenschappelijk medewerker aan het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD)*, een thematisch woordenboek waaraan ongeveer een halve eeuw is gewerkt.¹ Vanaf 2004 (tot 2018) was ik aan de

¹ Het *WVD* werd opgestart in 1972 door prof. Willem Pée aan de UGent. Het is een thematisch-onomasiologisch opgezet woordenboek naar de ideeën van prof. A. Weijnen van de KU Nijmegen, waar het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten (WBD)* en het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD)* werden voorbereid (vanaf de jaren 90 met een deelredactie aan de KU Leuven). Voor een recent artikel over de woordenboeken, en de stand van zaken i.v.m. de samenvoeging ervan: zie Van Keymeulen e.a. (2019) en de website <https://dsdd.ivdnt.org/DSDD/search>. De eerste medewerkers aan het *WVD* waren Magda Devos en Hugo Ryckeboer.

UGent professor Nederlandse Taalkunde en gaf ik les over de externe geschiedenis van het Nederlands², historische fonologie, dialectologie en Afrikaans. Mijn onderzoekswerkzaamheden bleven echter grotendeels bepaald door de afwerking van het *WVD*.

Het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* is een onderneming die helemaal kadert in het 19de-eeuwse paradigma van ‘*Wörter-und-Sachen*’³. Er werd massaal dialectische woordenschat verzameld via vragenlijsten, die een grondige etnologische⁴ kennis veronderstelden van de leefwereld van de dialectspreker, om op die manier materiaal aan te brengen voor woordgeografie. Iets oubolligers kan men vandaag de dag in de taalwetenschap niet verrichten.

De lezing van het artikel van Van de Velde en van der Horst voerde me terug naar de colleges over filosofie die ik van de betreurde prof. Rudolf Boehm⁵ mocht genieten, dit jaar net vijftig jaar geleden. Het slot van het artikel van Van de Velde en van der Horst: ‘De interesse in taal blijft overeind, maar de traditionele taalkunde heeft als discipline niet meer het wetenschappelijke monopolie op dit terrein. In die zin is de situatie vergelijkbaar met de secularisering: de mens in West-Europa is niet af van zijn spiritualiteit, maar is minder geneigd om het judeo-christelijke monopolie te erkennen om die spiritualiteit te belijden’, bracht me bij een gedachte van Boehm die hij al in zijn eerste les naar voren bracht. Door de voortschrijdende secularisatie namelijk leek het er volgens hem op of een aantal attributen waardoor in de christelijke traditie het goddelijke wordt gekenmerkt, te weten ‘immanente goedheid’ en ‘oneindigheid’, nu aan de wetenschap waren toegekend.

Aan die ‘immanente goedheid’ van de wetenschap kon volgens Boehm getwijfeld worden sedert de dag dat de nucleaire wetenschap het mogelijk heeft gemaakt de hele mensheid te vernietigen. Het heeft overigens maar een paar jaar gescheeld of Hitler had de bom te pakken. Wat de ‘oneindigheid’ betreft, kan men de vraag stellen – en nu keer ik naar de taalkunde terug – of het mogelijk is dat het wetenschappelijke werk af is. Is het zo dat men eindeloos

² Met externe geschiedenis van het Nederlands bedoelt men de geschiedenis van de taal als maatschappelijk verschijnsel.

³ *Wörter und Sachen* was de naam van een tijdschrift dat zich o.a. keerde tegen de tendens bij de 19de-eeuwse Junggrammatiker om nagenoeg uitsluitend met klanken bezig te zijn. Taalwetenschap moest een onderdeel worden van een veel bredere cultuurwetenschap.

⁴ Het woord *volkskunde* wordt vandaag veelal als politiek incorrect ervaren.

⁵ Rudolf Boehm stierf op 29 augustus 2019. Hij werd geboren in Berlijn in 1927 en was professor aan de UGent van 1967 tot 1992. Hij was een kenner van het werk van Husserl en wordt de bewaker genoemd van de fenomenologische traditie. Zijn belangrijkste werk is: *Kritiek der Grondslagen van onze Tijd* (1977)

nieuwe theorieën kan ontwerpen om taal tegen het licht te houden, of zou men ooit kunnen besluiten dat de beste theorie gevonden is en dat we het denken daarover dus kunnen afronden – en is dat een crisis? Zou de taaltheorie ‘af’ kunnen zijn? Het is een prikkelende gedachte. Is dat de reden waarom de auteurs stellen: ‘Bij nader inzien is de diagnose dus wellicht niet dat de taalkunde er niet al te best aan toe is, maar wel dat die ‘opgegaan’ is in of ‘overgenomen’ is door, of ‘aansluiting’ gevonden heeft bij andere domeinen’?

Boehm noemt onze tijd – in 1977, maar m.i. geldt de gedachte nog steeds en zelfs steeds meer – als de tijd van de wetenschap. Die tijd wordt echter gekenmerkt door wat hij noemt de ‘omkering van de verhouding van doel en middel’; de lange geschiedenis van die tendens, die hij terugvoert tot de Griekse oudheid, is het belangrijkste onderwerp van zijn denken. In wat volgt probeer ik een dergelijke omkering aan te duiden in de manier waarop de wetenschap vandaag is georganiseerd, en wijs ik op een mogelijke valkuil in dat verband voor de taalkunde.

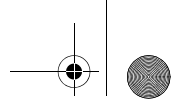
De academische wereld is sedert 2008 onderworpen aan een financieringsdecreet⁶ waardoor de wetenschappelijke output (vooral doctoraten en hoog ‘gerankte’ artikelen) een belangrijk criterium werd voor financiering⁷. Die omstandigheid heeft een logica in beweging gebracht waarbij de wetenschap voor een groot deel ten dienste kwam te staan van die financiering. Die omkering van doel (wetenschappelijke kennis) en middelen (de financiering ervan), die het gevolg is van neoliberal rendementsdenken, heeft samen met factoren als de kolonisering van het hoger onderwijs door de Anglo-Amerikaanse universitaire structuur en taal, nieuw wetenschappelijk gedrag teweeggebracht – ook op het gebied van de humane wetenschappen⁸, die soms jaloers lijken te zijn op de successen van de exacte wetenschappen.⁹ De woorden van Boehm in 1977 lijken mij hier profetisch: ‘Wetenschappelijke publicaties schijnen tot doel te hebben de resultaten van het onderzoek bekend te maken. Maar het

⁶ Het Decreet betreffende de financiering van de werking van de hogescholen en de universiteiten in Vlaanderen van 2008 werd achteraf op enkele detailpunten gewijzigd.

⁷ Het moet gezegd dat de wetenschappelijke wereld (de universiteiten) die criteria zelf heeft voorgesteld.

⁸ Aan de UGent werd in 2021 aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte ten behoeve van de permante vorming en maatschappelijke uitstraling een *Humanities Academie* opgericht. De onderwerpen waarmee de faculteit zich bezighoudt, kunnen blijkbaar enkel nog in het Engels benoemd worden.

⁹ Voortschrijdend inzicht heeft er wel voor gezorgd dat de UGent in 2020 de *San Francisco Declaration on Research Assessment* heeft ondertekend. Daarin wordt duidelijk gemaakt dat kwantiteit meten niet steeds de meest wenselijke procedure is bij de evaluatie van wetenschappelijk onderzoek.

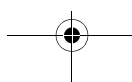
onderwerp van het onderzoekswerk is voor de wetenschapsman vaak louter voorwendsel om te kunnen publiceren: naar de publicatie gaat alle belangstelling'. Bij hoe langer hoe meer onderzoek rijst m.i. inderdaad de vraag waarom het eigenlijk uitgevoerd is moeten worden.

De auteurs van het opiniërend artikel stellen zich ten doel te bekijken wat de taalkunde de afgelopen decennia gepresteerd heeft. Prestaties worden door de auteurs gelijkgesteld aan 'doorbraken': 'We zien vier grote doorbraken, maar opvallend is dat die doorbraken ofwel geen echte nieuwe ideeën brengen, maar teruggrijpen op oude visies, ofwel de methodologie betreffen. En als er al inhoudelijke vernieuwing is, dan komt die voor een goed deel van buitenaf, doordat psychologen, antropologen, neurowetenschappers, computerwetenschappers en fysici zich voor taal zijn gaan interesseren. De taalkunde in de klassieke zin bevindt zich in een crisis'. De doorbraken die ze in de taalkunde zien, zijn: (i) de kwantitatieve wende (corpusonderzoek), (ii) de aanval op equi-complexiteit (alle talen zijn niet even complex), (iii) de gedeeltelijke rehabilitatie van de Sapir-Whorf-theorie (taal beïnvloedt het denken), en (iv) evolutionaire taalkunde (ontstaan van het taalvermogen bij de menselijke soort). De laatste doorbraak is volgens de auteurs de meeste belovende¹⁰.

De gemelde doorbraken zijn alle interessante innovaties, en ik kan akkoord gaan met de uitspraak van de auteurs: 'Er is, volgens ons, geen *verval*, maar wel een *breuk* met het type onderzoek dat tot voor kort de dienst uitmaakte in de taalkunde. In de termen van Thomas Kuhn (1962): na een periode van '*normal science*' maken we nu een periode van '*revolutionary science*' mee.' Wel vind ik dat een omkering van de verhouding tussen doel en middelen voor kan komen wanneer de focus te veel gelegd wordt op de eis om theorie of methode te innoveren in plaats van de taalfeiten uit te leggen. En dat lijkt in de praktijk toch dikwijls het geval te zijn, als ik de motivatie voor de afkeuring van een heel aantal wetenschappelijke projecten goed inschat. Zeer dikwijls wordt er namelijk geëist bij te dragen aan theorievorming, in plaats van genoeg te nemen met andere resultaten. De zucht naar innovatie mag m.i. de blik niet vertroebelen op wat interessant is te weten te komen.

De roep naar innovatie mag dus niet verhinderen dat taalkundig belangrijke zaken overleving verdienen. Vanuit mijn dialectologische en naamkundige belangstelling zou ik de *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (FAND), de *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (MAND), de

¹⁰ De auteurs melden ook nog andere ontwikkelingen die eventueel – op kleinere schaal – als doorbraken beschouwd kunnen worden.

Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND), de drie grote dialectwoordenboeken *Woordenboek van de Brabantse Dialecten (WBD)*, *Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD)* en *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD)*, het *Verklarend Woordenboek van de Vlaamse Gemeentenamen* en het *Woordenboek van de Familienamen* tot de recente prestaties van de taalkunde willen rekenen – hoewel ze op theoretisch of methodologisch vlak geen enkele innovatie hebben betekend. Hun vernieuwend karakter bestaat erin dat ze vroeger niet bestonden, en nu wel.

De bovenvermelde dialectologische en naamkundige werken doen de kennis over de taalfeiten toenemen en zijn daarom belangrijk. De grote dialectatlassen zijn gelukkig net op tijd klaar geraakt – ik bedoel daarmee dat ze momenteel waarschijnlijk moeilijk gesubsidieerd zouden worden wegens geen bijdrage aan innovatie van theorie of methode – hoewel er op dat terrein beterschap is opgetreden¹¹. De grote regionale dialectwoordenboeken zijn wel in de problemen geraakt door de *revolutionary science* van de laatste decennia. De opzet ervan was grootschalig genoeg om er een heel instituut voor op te richten; er moest echter gewerkt worden met een brokkelige projectfinanciering. Elk van de drie woordenboeken (*WVD*, *WBD* en *WLD*) had als bedoeling de volledige dialectwoordenschat op te vragen op honderden plaatsen via vragenlijsten die door vrijwilligers werden ingevuld. Er is sterk bespaard op voorafgaande etnologische studie van de leefwereld van de dialectsprekers, en de manier waarop die in lexicaal relevante concepten opgedeeld kan worden. Er is nog sterker bespaard op navraag en op de lexico-geografische dekking van het onderzoeksgebied. De drie woordenboeken zijn grotendeels het resultaat van roeien met de riemen die men had.

Hoewel er erg veel geld is gegaan naar de woordenboekprojecten, die elk bijna vijftig jaar geduurd hebben, is het werk toch niet volledig voltooid kunnen worden. De redacties van *WBD* en *WLD* zijn verplicht geweest om in ijltempo het aanwezige taalmetaal te publiceren; de laatste *WBD*-publicatie dateert van 2005, die van *WLD* van 2008. Het *WVD* is stopgezet in 2021; bij de laatste grote financiële injectie (€800.000) werd uitdrukkelijk gesteld dat er geen papieren publicaties meer mochten komen, maar dat er enkel nog een database gevuld mocht worden. Die database was sedert de jaren 90 van de vorige eeuw het middel om een woordenboek te schrijven, maar is nu het doel geworden.

¹¹ Voortschrijdend inzicht heeft er recentelijk voor gezorgd dat ook in de humane wetenschappen de creatie van databases gefinancierd kan worden.

De tekst hierboven heeft gaandeweg het karakter van een klacht aangenomen. Dat komt doordat taalkundige disciplines die in elk geval een grote maatschappelijke belangstelling wegdragen, wegdeemsteren door de klemtoon op innovatieve inzichten op het gebied van theorie en methode. De dialectologie en ook de naamkunde zijn taalkundige disciplines die erg houden van het documenteren en expliceren van taalfeiten aan de hand van theorieën en methoden die hun deugdelijkheid al hebben bewezen. Ze zijn steeds meer het terrein geworden van emeriti die zich in allerlei geleerde genootschappen bevinden (zoals de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren of de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie), en zijn aan universiteiten marginaal geworden¹². Nochtans was en is het werk niet af.

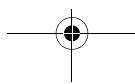
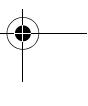
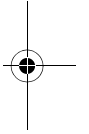
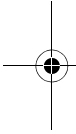
De nieuwe richtingen in de taalkunde die door Van de Velde en van der Horst worden gesignaleerd, zijn ongetwijfeld zeer belangwekkend. Ik wil in deze bijdrage vooral waarschuwen voor valkuilen die door de huidige tijdsgeest worden gecreëerd. Indien de verhouding van doel en middelen wordt omgekeerd, loopt men het gevaar dat doelstellingen naar beneden worden gedrukt tot voorwendsels, om te kunnen omgaan met middelen. Boehm roept op ‘om zich om een weten te bekommeren, niet ter wille van het weten zelf, maar ter wille van de dingen die de moeite waard zijn te weten.’ ‘De vraag is dus wat de vraag is’, om met Boehm te spreken. Men moet zich de moeite getroosten de keuze van objecten en thema’s te verantwoorden, en vervolgens het geschikte middel kiezen, ook al is het niet innovatief. Dan is er misschien ook nog toekomst voor taalkundige disciplines die nu te slapen zijn gelegd.

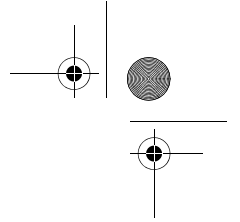
Literatuurlijst

- Boehm, R.** (1977). *Kritik der Grundlagen des Zeitalters / Kritiek der grondslagen van onze tijd*. Het Wereldvenster, Baarn. [Vertaald door Willy Coolsaet, taalkundige bewerking door Quy Quintelier] Volledige tekst op <https://www.marxists.org/nederlands/boehm/1977/kritiek/index.htm>
- Debrabandere, F. m.m.v. P. de Baets** (2003). *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*. Amsterdam: Van Veen.
- Debrabandere, F. et al.** (2010). *De Vlaamse Gemeentenamen. Verklarend woordenboek*. Brussel: Davidsfonds [Werken van de Vlaamse Afdeling van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, nr. 28]

¹² De enige cursus Naamkunde in het hele Nederlandse taalgebied die bij mijn weten nog bestaat, is die van Pierre Swiggers en Elwys De Stefani aan de KU Leuven.

- FAND** = **Goossens, J., J. Taeldeman** en **G. Verleyen** (1998: deel I; 2000: deel II + III); **De Wulf, C., J. Goossens** en **J. Taeldeman** (2005: deel IV). *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.
- Kuhn, Th.** (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- MAND** = **De Schutter, G., B. van den Berg, T. Goeman** en **T. de Jong** (2005). *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten Deel I: Goeman, T., M. van Oostendorp, P. van Reenen, O. Koornwinder en **B. van den Berg** (2009). *Deel II*. Amsterdam: Amsterdam University Press.*
- SAND** = **Barbiers, S., H. Bennis, G. De Vogelaer, M. Devos** en **M. van der Ham** (2005). *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten Deel I; Barbiers, S., H. Bennis, G. De Vogelaer, J. Van der Auwera en **M. van der Ham** (2008). *Deel II*. Amsterdam: Amsterdam University Press.*
- Van Keymeulen, J., V. De Tier, R. Vandenberghe, S. Chambers** (2019). The Dictionary of the Southern Dutch Dialects (DSDD): designing a virtual research environment for digital lexicological research. *Dialectologia*: pp. 93-115.
- WBD** = **Weijnen, A. e.a.** (1967-2005). *Woordenboek van de Brabantse Dialecten*. Assen/Maastricht: Van Gorcum; Groningen/Utrecht: Gopher. (elektronische editie: <http://e-wbd.nl>).
- WLD** = **Weijnen, A., J. Goossens e.a.,** (1983-2008). *Woordenboek van de Limburgse Dialecten*. Assen/Maastricht: Van Gorcum; Groningen/Utrecht: Gopher. (elektronische editie: <http://e-wld.nl/>).
- WVD** = **Devos, M. e.a.** (1979-2020). *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*. Tongeren: Michiels; Gent: Academia Press; Gent: Skribis (elektronische editie: <https://e-wvd.be>).

Tegen revoluties in de taalkunde

Marc van Oostendorp, Radboud Universiteit

Samenvatting

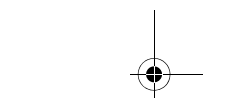
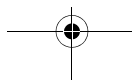
Van de Velde en van der Horst beweren dat de taalwetenschap in een crisis verkeert: het vak zou vrijwel tot stilstand zijn gekomen omdat er de laatste decennia geen grote ‘doorbraken’ zouden hebben plaatsgevonden. Ze pleiten voor meer interdisciplinaire samenwerking, vooral met de natuurwetenschappen. Deze bijdrage stelt daar tegenover dat er wel degelijk belangrijke vooruitgang is geboekt, vooral door de unificatie van verschillende deelgebieden van de taalkunde en beredeneert dat de wens voor voortdurende ‘revolutie’ van buiten schadelijk is voor het vak. Het is belangrijker dat meer mensen proberen een overzicht van het gehele vak te krijgen.

Abstract

Van de Velde and van der Horst claim that there is a crisis within linguistics: the field would have all but come to a standstill, as there are no great ‘breakthroughs’ to be reported. They argue in favour of more interdisciplinary collaboration, in particular with the sciences. This contribution claims instead that there has been significant progress, mostly from unification of different subfields in linguistics, and argues that the wish for constant ‘revolution’ from outside is damaging to the field. Instead, It is more important that more people try to have an overview of the field as a whole.

Tot de afleggers van de renaissance behoren de term *renaissance* zelf én het beeld van de geschiedenis dat eraan verbonden is – met name het idee dat we de continue tijd kunnen opdelen in vakken met radicale breuken tussen die vakken. Het artikel van Van de Velde en van der Horst is in dit opzicht een voorbeeld van zulk denken, want het idee ‘dat de renaissance ten einde loopt’ kan alleen worden gedacht door iemand die doordrenkt is van de renaissance. Het idee van de ‘verlichting’ is er natuurlijk ook zo een: ineens gaat het licht aan in de duistere tijd die voor ons ligt en die we dan ook maar beter kunnen vergeten. En dan hebben we nog het idee van de ‘revolutie’ dat we ook in het artikel tegengekomen.

Van de Velde en van der Horst zijn ook niet de eersten. De cognitiewetenschappen, en daarmee ook de taalwetenschappen, worden geplaagd door dit type denken: steeds weer wordt er een geheel nieuw era uitgeroepen, steeds weer is al het oude nu

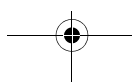
eindelijk ten einde, steeds weer hebben nieuwe onderzoekers het gevoel dat ze nu *eindelijk* een solide wetenschappelijke basis gevonden hebben voor de studie van de menselijke geest. Dat gevoel geeft ze vervolgens het recht om wat de voorafgaande, zo misleide, generaties aan inzichten hebben opgebouwd weer af te breken, en weer van voren af aan te beginnen. Tot er alweer een nieuwe generatie opstaat die nu pas écht het wetenschappelijke licht heeft gezien en een einde maakt aan de duistere middeleeuwen van de afgelopen tien jaar. Door al die geboorten en wedergeboorten lijkt de verlichting in de cognitiewetenschappen vaak meer op een knipperbol. (Een interessante recente ideeëngeschiedenis die dit goed uitlegt, is Goldsmith & Laks, 2019.)

1. DE DIAGNOSE

Geheel in de geest van de renaissance zien Van de Velde en van der Horst momenteel een crisis in de taalkunde én een oplossing voor die crisis. Op beide valt veel af te dingen, en hun uitweg uit de crisis lijkt me zelfs een gevaarlijke. De crisis zou eruit bestaan dat er de afgelopen decennia geen ‘hoogtepunten’ zouden zijn geweest, de oplossing ervoor bestaat uit een radicale breuk met dat geploeter en het voorstel het heil te zoeken bij andere wetenschappen.

De diagnose voor de crisis is in mijn ogen zwak. Zo beweren de auteurs dat ‘taalkundeopleidingen allerwegen te kampen hebben met teruglopende studentenaantallen’. Nu heb ik niet kunnen achterhalen wat de instroom precies is in Vlaanderen, maar voor Nederland is de laatste jaren eerder het tegendeel het geval. De opleiding Taalwetenschap groeit in alle Nederlandse universiteitssteden als kool – in de ene stad misschien wat harder dan in andere, maar niemand rapporteert teruglopende studentenaantallen. Voor de traditionele taal- en literatuuropleidingen zoals Nederlands of Frans is dat wat anders (al zijn ook daar uitzonderingen, zoals Koreaans), maar je zou dus kunnen zeggen dat juist de wetenschappelijke belangstelling voor taal het momenteel wint van de wens een of meer specifieke talen grondig en in samenhang met de cultuur te leren kennen. Dat is in se ook geen goed nieuws, maar niet bepaald een voorbeeld van zwakte voor de taalkunde.

Nu betreft ‘de kladderadatsj’ volgens Van de Velde en van der Horst eveneens het onderzoek. Het zou lastig zijn om in de afgelopen twintig jaar ‘doorbraken’ aan te wijzen. Ze noemen over de twee eeuwen voorafgaand aan de huidige zo’n twintig ‘doorbraken’, dus ongeveer één per decennium, maar het lijkt mij niet lastig om alleen al in de afgelopen vijf jaar van dat soort doorbra-

ken aan te wijzen, zoals de ontdekking van Charles Yang (2016) dat we wiskundig kunnen vaststellen hoeveel uitzonderingen een grammaticaregel toestaat, de unificatie van sociolinguïstische indexicaliteit en pragmatiek door Heather Burnett (2019), de manier waarop William Labov (2020) de oude schijnbare tegenstelling tussen *Ausnahmslosigkeit* en lexicale diffusie heeft opgelost, en eventueel de ontwikkeling van het taalmodel GPT-3 door OpenAI (Brown *et al.*, 2020). Geen van deze ideeën doet naar mijn smaak onder voor enige van de door Van de Velde en van der Horst genoemde ‘doorbraken’: ze hebben stuk voor stuk gigantische implicaties voor ons begrip van taal, die niet gebonden zijn aan een bepaalde school. Ze hebben natuurlijk nog niet geleid tot grote onderzoeksprogramma’s, maar dat ligt in de aard van het recente.

Ook de vernieuwing die Van de Velde en van der Horst wél menen te zien, wekt bevreemding. Volgens hen is een kenmerk van de recente periode dat de taalwetenschap “opgegaan” is in of “overgenomen” is door, of “aansluiting” gevonden heeft bij andere domeinen’, met name uit de natuurwetenschappen zoals wiskunde en evolutiebiologie. Maar de taalwetenschap is gedurende haar hele geschiedenis *altijd* in contact geweest met die andere wetenschappen! Het is niet zo lastig aan te wijzen dat de vroege historische grammatici sterk beïnvloed waren door andere historische wetenschappen zoals de geologie en de evolutietheorie, zoals omgekeerd Darwin (1859) al wees op de opvallende parallellen tussen taalontwikkeling en biologische evolutie. De formele semantiek (Partee, 2011) en heel veel grammaticatheorieën (Chomsky, 1963) hebben duidelijke wortels in de wiskundige logica, de informatietheorie, enzovoort, precies zoals de kwantitatieve sociolinguïstiek (door Van de Velde en van der Horst samengevat als ‘het *fourth floor*-onderzoek’) werd beïnvloed door de chemische training die Labov had gehad (Labov, 2002). Het is denk ik lastig enige taalkundige aan te wijzen wiens ideeën niet op de een of andere manier, al is het indirect, beïnvloed zijn door andere wetenschappen, en zo is het altijd geweest. Je zou bijna kunnen zeggen dat dit is wat de taalkunde onderscheidt van de filologie als historici van de filologie niet zo overtuigend hadden aangetoond hoe nauw verweven de filologie altijd is geweest met andere wetenschappen.

Het is ook niet zo gek dat er zulke kruisbestuiving is. De werkelijkheid is dusdanig complex dat je je niet kunt permitteren om ideeën te negeren die zich elders voordoen. Zoals er waarschijnlijk geen zuivere talen bestaan zonder invloed van taalcontact, en geen duidelijk afgebakende tijdvakken, zo hebben er ook nooit zuivere disciplines bestaan. Het idee dat het te verkiesen is om te leven in een periode van ‘*revolutionary science*’ – ook Thomas Kuhn was een

renaissance-man – moeten we verwerpen tenzij we accepteren dat het vak voortdurend in een staat van revolutie verkeert.

Het einde van de taalwetenschap is dan ook hopelijk niet in zicht. Natuurlijk ‘kan’ dat ook ‘vanuit de biologie, de psychologie, de neurologie, of enige andere tak van wetenschap’, zoals van der Horst zegt in een door de auteurs aangehaald citaat, maar dat veronderstelt het primaat van die vakgebieden, en er is, in ieder geval wat mij betreft, geen reden om te veronderstellen dat de taal op de een of andere manier gereduceerd kan worden tot die andere gebieden: het is helemaal niet zo duidelijk dat de taal ontologisch eenduidig in de menselijke hersenen, de menselijke geest of de menselijke samenleving moet worden geplaatst. Taal is nu juist precies wat die verschillende gebieden verbindt, misschien als enige.

2. GEEN REVOLUTIE MAAR UNIFICATIE

In die zin vervult de door Van de Velde en van der Horst gesignaleerde trend om de taalwetenschap niet alleen te laten inspireren door die andere vakken, maar ze erin op te lossen, me wel met zorg. Het is het enige punt uit hun diagnose dat ik herken als iets dat daadwerkelijk gebeurt: de neiging om de resultaten van het vak – de Sapir-Whorf-hypothese is in ieder geval in zijn sterke versie onhoudbaar en we weten vrij precies tot op welke hoogte ze wel houdbaar is – voortdurend vanuit andere vakgebieden ter discussie te stellen en vooral: de neiging om de methodologie tot het hoogst bereikbare te maken in de wetenschap.

Het is iets wat je in veel andere vakken ook ziet, en precies dat maakt verschillende vakken van wetenschap, soms onder het mom van interdisciplinariteit, steeds meer inwisselbaar. Iedereen kan dezelfde vorm van *data science* doen, en uiteindelijk maakt het dan niet uit of je *big data* tekstcorpora zijn, DNA-sequenties of resultaten van de financiële markten. Je kunt dan de Sapir-Whorf-hypothese ‘bewijzen’ door morfologische gegevens uit de *World Atlas of Linguistic Structures* te vergelijken met een databank van gegevens over gezondheid en concluderen dat mensen die een verplicht morfologisch uitgedrukte, toekomstige tijd hebben minder gezond leven (omdat ze de toekomst als iets inherent anders zien dan het heden). Dat is allemaal heel grappig en levert leuke stukken in kranten en op websites op, en vast ook eervolle publicaties en onderzoeksbeurzen, maar verder kom je er niet mee.

Waar ik voor zou zijn: een serieuze vorm van taalwetenschap die natuurlijk rekening houdt met wat er in andere vakgebieden allemaal ontdekt wordt over

taal, maar die vooral probeert een coherent beeld van het verschijnsel te destilleren uit al die gegevens én uit wat eerdere generaties te weten zijn gekomen. Een die bijvoorbeeld niet meent dat er recent sprake is van een ‘kwantitatieve wending’ omdat er al heel lang kwantitatief onderzoek naar taal wordt gedaan, en er geen enkele reden is om ineens alle resultaten van eerder uitgevoerd kwalitatief onderzoek te verwerpen. (Een eenvoudig feit over het Nederlands is dat het attributief gebruikte bijvoeglijk naamwoord aan het zelfstandig naamwoord voorafgaat. Wie dat kwantitatief gaat onderzoeken door in een corpus de voorkomens van ‘de blauwe vogel’ te vergelijken met ‘de vogel blauwe’ verspilt onderzoekstijd.) Intuïties, experimenten, corpora – ze hebben allemaal een plaats, ieder met hun eigen problemen, in een serieuze discipline.

Zoals ook de verschillende subdisciplines samenwerken. Onder de doorbraken van de afgelopen jaren zitten juist unificaties van op het eerste gezicht *verschillende deelgebieden* en de oplossing van paradoxen zoals die tussen lexicale diffusie op kortere en de uitzonderingsloosheid van klankverandering op lange termijn. Zulke bevindingen zijn heel diep en alleen mogelijk na lang en serieus werk aan dit soort problemen. Ze zijn misschien wat minder sexy voor de gemiddelde evolutiebioloog, maar juist doordat ze gebaseerd zijn op decennia van werk laten ze iets wezenlijks zien over taal – iets waar je letterlijk niet zomaar op kunt komen. Ik heb geprobeerd hierboven voorbeelden te geven van geleerden van verschillende generaties, maar helaas wordt het, puur door de opzet van het academisch systeem, steeds moeilijker om goed na te denken: er moeten voortdurend resultaten geboekt worden. (Dit probleem betreft denk ik *alle* wetenschappen.)

Het is daarom niet verbazingwekkend hoe eng zelfs de gemiddelde promovendus is in zijn belangstelling – ‘ik werk aan ellipsis in het Hongaars, dus wat zou ik mij aantrekken van de verhouding tussen uitzonderingen en regels bij taalverwerving?’ – maar het stemt wel tot zorgen. In plaats van aan samenwerking met economen, ecologen en ethologen lijkt mij er vooral een grote nood aan grotere intersubdisciplinaire samenwerking. Het vak kan alleen vooruitkomen als meer mensen proberen het hele vak te overzien. Gelukkig zijn er natuurlijk nog steeds jonge mensen die dat zien.

Mijn hoop is op een taalwetenschap die niet voortdurend revoluties en renaissances ondergaat, die niet meent dat wat een natuurwetenschapper over taal zegt per definitie de moeite waard is, maar voortbouwt aan een steeds groter wordend bouwwerk van kennis over een fenomeen dat ons evident altijd en overal begeleidt: de menselijke taal.

Literatuurlijst

- Bod, Rens** (2019). *Een wereld vol patronen. De geschiedenis van kennis*. Amsterdam: Prometheus.
- Brown, Tom B., Benjamin Mann, Nick Ryder et al.** (2020). Language models are few-shot learners. Preprint op Arxiv.org.
- Burnett, Heather S.** (2019). ‘Signalling games, sociolinguistic variation and the construction of style’. *Linguistics and Philosophy* 42: 419-450.
- Chomsky, Noam** (1963). ‘Chapter 12: Formal Properties of Grammars’. In Luce, R. Duncan; Bush, Robert R.; Galanter, Eugene (eds.). *Handbook of Mathematical Psychology. II*. New York: John Wiley and Sons Inc., pp. 323-418.
- Darwin, Charles** (1859). *On the origin of species by means of natural selection, or preservation of favoured races in the struggle for life*. London: John Murray.
- Goldsmith, John A., & Bernard Laks** (2019). *Battle in the Mind Fields*. Chicago: University of Chicago Press.
- Labov, William** (2002). How I got into linguistics, and what I got out of it. <https://www.ling.upenn.edu/~wlabov/HowIgot.html>
- Labov, William** (2020). ‘The regularity of regular sound change’. *Language* 96(1): 42-59.
- Partee, Barbara H.** (2011). ‘Formal semantics: Origins, issues, early impact’. In *Formal Semantics and Pragmatics. Discourse, Context, and Models. The Baltic Yearbook of Cognition, Logic, and Communication*. Vol. 6 (2010), eds. B.H. Partee, M. Glanzberg and J. Skilters. Manhattan, KS: New Prairie Press, pp. 1-52.
- Turner, James** (2014). *Philology. The forgotten origins of the modern humanities*. Princeton/Oxford: Princeton Press
- Yang, Charles** (2016). *The Price of Linguistic Productivity. How Children Learn to Break the Rules of Language*. Cambridge: The MIT Press.

Repliek van de auteurs

Joop van der Horst & Freek Van de Velde

Wij voelen ons vereerd dat zo veel van de collega's ons artikel serieus bestudeerd hebben en de moeite genomen hun eigen gedachten over de kwestie op papier te zetten. Wij willen hen daar allemaal hartelijk voor bedanken.

Het is in kort bestek niet goed mogelijk om met enige diepgang in te gaan op deze dertien reacties. Met een of twee alinea's voor iedere reactie zouden we de auteurs en hun ideeën beslist te kort doen. En eerlijk gezegd onszelf allicht ook. Daarom zullen we afzien van een antwoord per bijdrage. De lezer die de gehele reeks leest, kan voor zichzelf oordelen.

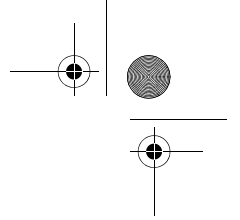
Liever maken we van de gelegenheid gebruik enkele punten die misschien onderbelicht gebleven zijn in ons artikel, hier nog wat te verduidelijken. Het zijn er vijf.

Eerst en vooral moge duidelijk zijn, en we willen dat hier onderstrepen, dat wij de neergang van de taalwetenschap als aparte discipline volstrekt niet wijten aan een gebrek aan intelligentie, ijver of creativiteit bij de collega's. Ook schort het niet aan mogelijke nieuwe en interessante invalshoeken en onderzoeksvragen. Wel integendeel menen wij dat de bedoelde neergang plaatsvindt *ondanks* het vele boeiende werk dat gedaan is en gedaan wordt, en *ondanks* de vele perspectieven die er inderdaad zijn. Bijna alle bijdragen die interessant werk of intrigerende nieuwe onderzoeksvelden noemen, hebben gelijk met wat ze zeggen. Maar het punt is dat (ons inziens) *desondanks* de taalwetenschap bergafwaarts gaat.

Een tweede punt dat misschien beter in de verf gezet kan worden, is dat wij niet denken in ontwikkelingen van vijf of tien of twintig jaar (zoals sommigen van de bijdragen lijken te denken), maar in grotere curven: veeleer aan een halve of hele eeuw. Misschien zelfs nog wel langer.

Nauw verbonden hiermee is het punt dat wij welbewust niet diep ingaan op de oorzaak of de oorzaken van de door ons geziene ontwikkeling. Ten eerste omdat te vroeg denken over oorzaken en verklaringen allicht het vaststellen van feiten voor de voeten loopt. Zolang over de feiten nog zoveel discussie mogelijk is als hier nu wel blijkt, is het beslist prematuur om diep in te gaan op oorzaken en verklaringen. Als die überhaupt al bevredigend te vinden zijn. Daarom ook: hooguit willen we wel veronderstellen dat deze kant van de zaak uiterst complex is en het domein van de taalwetenschap ver overstijgt, en dat we die kwestie daarom beter voorlopig laten

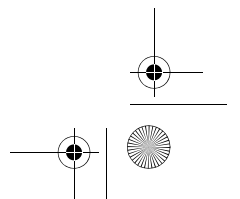
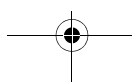

rusten. Zou men over oorzaken willen filosoferen, dan moet veeleer gedacht worden aan een samenleving, een cultuur, de wetenschap in het algemeen, waar de belangstelling voor taal en taalwetenschap verflauwt.

In de vierde plaats valt op dat eigenlijk alle reacties ‘binnen’ de taalwetenschap blijven. Enfin, misschien ook wel doordat ook wijzelf de focus ‘binnen’ de taalwetenschap legden. Daardoor lijkt het nu een discussie door en voor taalwetenschappers te worden. Beter ware het geweest (maar toegegeven: ook wel door onze eigen insteek) als beoordelaars van andere, ver en minder ver verwijderde disciplines aan de discussie zouden deelnemen. Dus niet alleen: hoe kijkt de taalwetenschap tegen zichzelf aan; maar ook, en waarschijnlijk relevanter: hoe wordt van buitenaf naar de taalwetenschap gekeken? Heel wat wetenschappen kunnen bogen op grote, ja immense vorderingen in de voorbije halve eeuw of daaromtrent. Denk aan de microbiologie, aan de astrofysica, aan de meeste medische specialismen, de deeltjesfysica, de genetica, het onderzoek van diergedrag of *artificial intelligence*. Om slechts enkele voorbeelden te geven. De vraag zal moeten zijn: niet of taalkundigen zelf vinden dat ze goed werk doen, maar of de wereld, de samenleving, het geheel van wetenschappen dat ook zo vindt. Wij vrezen dat op dit toneel de taalwetenschap van de voorbije halve eeuw niet heel veel indruk maakt.

In de vijfde plaats: nergens hebben wij gezegd dat de door ons gesignaleerde neergang van de taalwetenschap als aparte discipline (c.q. in interdisciplinair verband), rampzalig is, of zelfs maar betreuenswaardig. Laat staan dat ‘er wat aan gedaan moet worden’. Wij hebben gepoogd de ontwikkeling zo objectief mogelijk te bezien. Dat is in ieder geval zonder een waardeoordeel te hechten aan de gang van zaken. Waar de een van verlies zal spreken, kan een ander de nadruk leggen op de nieuwe kansen die een herverkaveling van wetenschappelijke aandachtsgebieden kan bieden.

Kijken we diep in ons hart (maar daar zijn we beslist nogal subjectief), dan neigen wij zelf eerder naar het tweede dan naar het eerste.

Kuifje en de kwijnende renaissance

Over het onstuitbare verlangen naar taalkundige doorbraken

Wim Vandenbussche, Vrije Universiteit Brussel, Lid van de KANTL

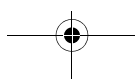
Samenvatting

Onder de respondenten is er weinig animo voor het crisisgevoel dat in het hoofdartikel centraal staat. Noch de afnemende autonomie van de taalwetenschap, noch het slinkende primaat van de ‘renaissancevisie’ op de wereld worden als negatief ervaren. De toenemende verwevenheid tussen linguïstiek en hulpwetenschappen wordt integendeel breed gedragen, en omarmd als een bron van kansen en dynamiek. Ook de permanente vernieuwing van de taalwetenschappelijke aanpak geeft geenszins aanleiding tot existentiële twijfel. Dat optimisme gaat wel gepaard met een bekommernis om het bewaken van de kwaliteit van de taalkundige vorming.

Abstract

There is little enthusiasm among the respondents for the sense of crisis that is central to the main article. Neither the declining autonomy of linguistics nor the diminishing primacy of the ‘Renaissance vision’ of the world are seen as negative. On the contrary, the increasing interweaving of linguistics and neighbouring sciences is widely supported and embraced as a source of opportunities and dynamism. The permanent renewal of the linguistic approach does not inspire any existential doubts, either. This optimism is accompanied, however, by a concern for safeguarding the quality of linguistic education.

De originele titel van het artikel waarrond dit nummer opgebouwd is, was ‘Crisis in de taalkunde?’. Het vraagteken dat die stelling tot een kuisse mijmering omhoog, leek er vooral voor de vorm te staan. Dat het stuk nu onder de wat bedaardere vlag van ‘een plaatsbepaling’ verschijnt, kan nauwelijks verhelen dat de auteurs zich ondubbelzinnig tot de gedachte bekennen dat ‘de taalkunde in de klassieke zin zich in een crisis bevindt’, omdat de discipline steeds vaker leunt op inzichten uit hulpwetenschappen, en omdat haar voorwerp (de taal) steeds vaker geflankeerd en overschaduwd wordt door andere thema’s in het maatschappelijke debat. Dat de auteurs dit

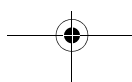
als een neergang ervaren herhalen ze meermaals, tot in hun slotreplik: ‘de taalwetenschap gaat bergafwaarts.’

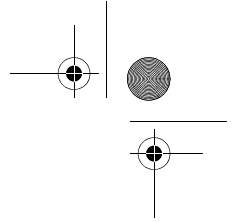
Het bewenen (of in ieder geval signaleren) van die vermeende evolutie galmt als een bimbambeierende catechismusregel door het recente werk van de auteurs heen. Van der Horst (2008) maakte het voorbije decennium van het ‘afscheid van de renaissance’ een topos voor een paradigmawissel in de (humane) wetenschappen. De beeldspraak ging over van *Doktorvater* op *Doktorsohn* en opvolger: ook elders had Van de Velde (2020) het recent nog over ‘de doodsreutel van de neerlandistiek’, en werd er aangeschoven aan de koffietafel van de renaissance, een rouwmaal dat nu al ruim een halve eeuw lijkt te duren en waar naast het einde van de taalkunde ook het verscheiden van de standaardtaal zelf gevierd wordt.

Dat een wetenschapsveld verandert (en ook de samenleving waarin die wetenschap ingebed zit), is op zich niets nieuws – dat erkennen de auteurs ook. Dat die veranderingen als een catastrofale crisis ervaren worden door sommige beoefenaars van de ‘vorige’ generatie, is dat evenmin. Ik insinueer geenszins dat de mij erg sympathieke en dierbare auteurs aan dit euvel lijden, verre van, ze benadrukken in hun slotreactie uitdrukkelijk dat ze rampspoed noch treurnis ervaren bij hun analyse. Ze temperen hun onheilstijding ook door te stellen dat er ‘geen *verval*, maar wel een *breuk* met het type onderzoek dat tot voor kort de dienst uitmaakte in de taalkunde’ is.

Maar ik heb op zijn minst andere collega’s lichtelijk verhit weten waarschuwen voor de barbarij als een programmahervorming raakte aan de oude vormen en gedachten van de traditionele filologie-opleiding, en van machteloosheid glazen stuk weten gooien in een gebaar van impotentie om die nieuwe realiteit te begrijpen of te aanvaarden. De analyse en stellingen van van der Horst en Van de Velde lijken aan te sluiten bij een breder onbehagen over vrij fundamentele maatschappelijke veranderingen. Ik heb van der Horsts ‘ondergang van de renaissance’ eerder al hertaald als ‘de definitieve crisis van een door-en-door burgerlijke cultuur die Europa eeuwenlang overheerste’ en gesuggereerd dat 1968 een geschikte symbolische einddatum voor die renaissance was (Vandenbussche, 2008, p. 190).

Dat de auteurs met de toon en de inhoud van hun stuk stevig op de tenen van een aantal vakgenoten gaan staan, is allicht onoverkomelijk en misschien ook de bedoeling. Niet iedereen zal hun typering van de constructiegrammatica als flamboyant ervaren; dat een van de reacties het over een ‘denigrerend’ oordeel heeft kan allicht verschillende dingen betekenen. Flinke jongens kunnen vermoedelijk om met de counter tackle (‘ze vergeten Chomsky!’) en de kleine

weerhaakjes die hier en daar uit de rafelranden van de reacties steken. Weinig menselijks lijkt taalwetenschappers en neerlandici vreemd, ook katjesspel niet.

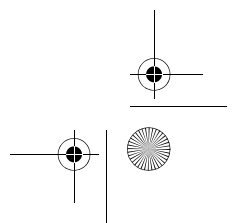
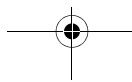
Als de ingewachte reacties iets vertellen over de bredere geestesgesteldheid van de Vlaamse en Nederlandse taalkundigen, dan lijken van der Horst en Van de Velde wel vrij alleen te staan met de vrees/vaststelling/overtuiging dat het wegdeemsteren van het renaissance-ideaal zich vertaalde in een neergang van de taalkunde.

Waar iedereen het wel eens is met de (niet bijster revolutionaire) vaststelling dat de taalkunde aan interdisciplinariteit won in de voorbije twee-drie decennia, wenden de reagerende collega's zich nadien in gespreide slagorde af van het ondergangdenken over de taalkunde als discipline. Hetzij door voluntaristisch of analytisch stevig tegen te argumenteren, hetzij door een van de vele stellingen van de auteurs op de korrel te nemen of te relativieren, hetzij met een doorgedreven reflectie op de glorende dageraad van de eigen taalkundige subdiscipline.

Dat heeft veel te maken met wat je een 'crisis' of een 'doorbraak' noemt, en waaraan je een dergelijk oordeel afmeet. Zowel in het artikel als in de reacties worden minstens twee maatstaven naar voren geschoven: het voortraject waarmee onderzoekers gevormd worden, en het baanbrekende karakter van de taalwetenschappelijke productie.

Of taalkunde al in het middelbaar onderwijs een onderschoven kindje is, is voer voor discussie. Er is beslist enige aandacht voor taalbeschouwing en grammatica in de bovenbouw, maar dat garandeert geenszins dat de keuzes die opstellers van leerprogramma's, eindtermen en studieboeken maakten de meest wervende en inspirerende zijn. Je kunt je levendig en terecht afvragen waarom een kind vanaf de leeftijd van tien jaarlijks om de oren geslagen moet worden met een meta-analyse van het zender-boodschap-ontvanger-model van Bühler en Jakobson, en of dit soort hardnekkigheid überhaupt de wijze is waarop de taalwetenschap in het middelbare onderwijs het best aan bod komt. De succesvollere (?) sirenenzang van letterkunde en STEM-opleidingen zou wel eens aan de aantrekkelijkere vormgeving van dat onderwijs kunnen liggen. Een terugkeer naar de oude vormen en gedachten van de klassieke humaniora is evenmin aan de orde, als antwoord op 21ste-eeuwse uitdagingen.

Het is veelzeggend dat de actuele druk die door het Vlaams TalenPlatform op de Vlaamse regering gezet wordt, ook expliciet een vraag om vernieuwd talenonderwijs op het primaire en secundaire niveau inhoudt; ook het Actieplan Neerlandistiek dat een brede vertegenwoordiging neerlandici voorbereidde met de Taalunie haalt het belang van die onderwijsvernieuwing naar voren.

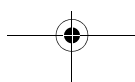
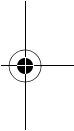
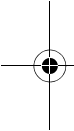

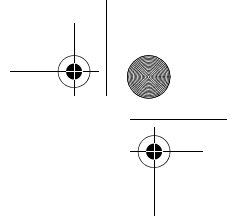

De auteurs leggen de nadruk op het begin van de wetenschappelijke opleiding op de universiteit, en wijzen op het dalende niveau van de studenteninstroom in taal- en letterkundige programma's. Tegenover die weeklacht mag ik graag de logica van filosoof-wiskundige Jean Paul Van Bendegem (2018) – ook een hybride wetenschapper – plaatsen, die bij terugblikken op dertig jaar carrière en de bijbehorende 'complaint tradition' zei: 'Als ik sommigen mag geloven gaat het niveau van de eerstejaars er jaar na jaar op achteruit. Als dat zo was, dan was de VUB anno 2018 bevolkt door bavianen, ik kan u verzekeren dat dat niet zo is.' Je kunt een stevige boom opzetten over de causale band tussen het 'algemene niveau' van een eerstejaarscohort, en het bereiken van een doorbraak een paar decennia later; zo ook over het relatieve belang van een groepsgemiddelde tegenover het individuele visionaire genie. Pedagogen en psychologen hebben ongetwijfeld een kluit aan de vergelijking met het doorsneeniveau van eerstejaars in andere vakgebieden waar de doorbraken elkaar wel nog op lijken te volgen.

Over verandering in de *Lehre* zeggen de auteurs verder relatief weinig, hoewel je daar nu net (weze het met een generatie vertraging) de rotvaart ziet waarmee de taalkunde als discipline veranderde, traditionele aandachtspunten inwisselde voor nieuwere takken van het onderzoeksgebied, en promiscue de kruisbestuiving met de computer-, neuro-, psycho- en sociale wetenschappen consumeerde. Anders dan de auteurs ben ik overigens van mening dat de grote recente doorbraken meestal niet onmiddellijk doorsijpelen tot in het curriculum, maar meestal een paar studentencohortes later ingeburgerd geraken. Neem de universitaire curricula van 1970, 1990 en 2010 door, en je merkt hoe vakgenoten hun studenten bij de tijd probeerden te brengen.

Dat alles strookt met de symptomen die van der Horst en Van de Velde vaststellen, alleen leiden die fundamentele veranderingen niet voor iedereen tot de diagnose van 'neergang'. Anderzijds maakt vooruitgangsoptimisme geenszins blind voor een oprechte bezorgdheid om 'flächendeckende' taalkunde. Los van de vreugde en opwinding om alle vernieuwingen in de taalkunde, lijdt het immers geen twijfel dat de klassieke, brede historische basis van de filologie-opleidingen tot op het bot uitgedund werd (voor de studie van het Nederfrankisch, Gotisch of Oudijslands zijn studenten op huisvlucht of het buitenland aangewezen); de traditionele dialectologie wordt vandaag bewaakt en beleden door actieve senioren in parawetenschappelijke genootschappen (dit is zonder enige ironie bedoeld, wel integendeel met veel dankbaarheid). Of we die expertise op de een of andere manier beschikbaar willen houden voor de volgende generaties in het vak, verdient een debat en een strategische planning van onderwijsprogramma's die de mercantiele concurrentie

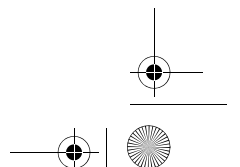

tussen universiteiten overstijgt. Voortbouwen op die fundamenten om tot nieuwe onderzoeksbenaderingen te komen is de evidentie zelve, maar de fundamenten moeten wel nog gekend (of ten minste toegankelijk en verwerfbaar) zijn.

Ook bij de instroom aan jong talent in doctoraatstrajecten op lokaal niveau worden kanttekeningen gemaakt. Die komt uit een wat kleinere visvijver dan vroeger, waardoor we dus vaker buitengaats rekruteren, maar op een iets hoger internationaal niveau lijkt die *Nachwuchs* noch aan omvang, noch aan kwaliteit in te boeten. Ik heb noch een alziend oog, noch de encyclopedische kennis om de volledige taalkunde in ogenschouw te kunnen nemen, maar in mijn eigen vakgebieden laaft een steeds vernieuwende roedel jonge honden zich gretig aan de inzichten van Grote Namen op internationale taalkundige congressen. Wie vitaliteit af wil meten aan doctoraatsproductie, komt voor Nederland een aardig eind met alleen al de proefschriften die via de Landelijke Onderzoeksschool Taal LOT verspreid worden; de meest recente incarnatie van de jury van de Prijs voor Taalkunde van de KANTL had het evenmin moeilijk om een longlist te maken van een reeks kwalitatief hoogstaande doctoraten dicht bij huis. Ook het buitenland dat ik overzien kan, heeft geen tekort aan lopende en afgelegde proefschriften, ‘excellentie-initiatieven’ en doctorale scholen.

Die dynamiek (die door heel wat respondenten als een prominente graadmeter voor de vitaliteit van het vak beschouwd wordt) is er ook aan outputzijde. Wie dat laatste criterium in het bijzonder in ogenschouw neemt, kan niet voorbij aan de permanente influx van nieuwe tijdschriften bij het internationale uitgeversgild. Of die allemaal een lang leven beschoren zijn, of inhoudelijk als baanbrekend kunnen gelden, is een andere vraag – die geenszins exclusief hedendaags is; of die evolutie niet vooral een hyperspecialisatie en fragmentering van de discipline illustreert, is dat ook. Er is in ieder geval geen gebrek aan opschietende nieuwe fora voor onderzoek: de VABB-commissie voor taalkunde houdt jaarlijks zo’n honderd nieuwe tijdschriften tegen het licht. Ook taalkundige handboeken lijken aan die inflatie onderhevig te zijn, met uitgeverijen die elkaar overtroeven met concurrerende titels enerzijds, en academic branding (Pavlenko 2019) anderzijds, die taalkundige nieuwlichterij (al dan niet gerecycleerd of herdoopt) een bestaansrecht en geloofwaardigheid verlenen. Je kunt (in mijn hoekje van het werkveld) de canonisering-indruk van linguistic landscaping, translanguaging en superdiversiteit als nieuwe taalkundige subbranches met spruitjeslucht of mirre ontvangen, maar dat het taalkundige publicatieveld gonst van de bedrijvigheid staat buiten kijf.

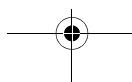
Het wat zieltogende landschap van de Nederlandstalige tijdschriften voor taalkunde heeft in die context mijns inziens minder te maken met de afgenomen kracht van de neerlandistiek te lande, dan met een carrièreballet van impactfactoren, A1-statussen en citatie-indexen.

Het dromen van de Grote Ontdekking, de Wetenschappelijke Doorbraak, het Alles Veranderende Inzicht heeft een hoog Kuifje-gehalte, in de beste betekenis van het woord. Het is de mythische momentopname die de stand der dingen in een wetenschapsbranche voorgoed in een andere plooi legt. Of zo'n doorbraak ook een graadmeter is voor de kwaliteit van de bredere activiteit in een wetenschapsveld, is zeer de vraag. Het lijkt voor veel respondenten in ieder geval niet het enige criterium te zijn en ook niet het belangrijkste, en bovendien lijkt iedereen zijn of haar eigen doorbraken te kiezen.

De auteurs geven daarenboven zelf ruitertlijk toe dat het "sowieso hachelijk is om de vitaliteit van een veld af te lezen aan het ritme van doorbraken."

Ook de mythe en het discours van de echte, zuivere taalkunde lijken tegen de tijd in te gaan. Het primaat van de systeemlinguïstiek is al lang niet meer van deze tijd, en verzet tegen de permanente transitie waarin de taalwetenschap verkeert lijkt zinloos, omdat de allogamie tussen taalkunde en belendende wetenschappen de norm geworden is. Of er met dat 'verlies aan autonomie' iets wezenlijks verloren gaat, is vooral een emotionele (maar daarom niet minder waardevolle) vraag. Feit is dat veel collega's wijzen op de vooruitgang en de verdieping die die kruisbestuiving bestendigde, op een zekere graad van erkenning ook, en op hoe de taalkunde niet enkel als belaagde partij gezien kan worden, maar ook als een prominente gaste en inspiratrice in voorheen onbetreden wetenschapsbranches. De enorme kansen die technologie biedt voor taalkundig onderzoek zijn niet geringer dan voorheen; de variationistische taalkunde dankte haar roem niet enkel aan het genie van Labov en consorten, maar ook aan de plots beschikbare rekenkracht van de computer in de jaren zestig (Tagliamonte 2015).

Enig uitzoomen toont crisisdenken als een vakoverschrijdend fenomeen, dat naast de honger naar doorbraken anderzijds ook gepaard gaat met het verlangen naar rust, de onvrede over de 'commodification of higher education' en de bijbehorende prestatiedruk, en treurnis over depreciatie van traditie, handwerk, en beschrijvende wetenschap. Die hang naar slow science en de bijbehorende kritiek op de groeiende prestatiedruk gaat verder dan taalkundige heimwee naar de vervlogen romantiek van Het Bureau, en valt ook te ontwaren in vele andere wetenschapsgebieden. Van academici worden vandaag kwaliteiten verwacht die zelden een rol speelden bij hun rekrutering. Het vol-

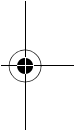
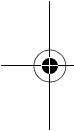

staat niet langer een steengoed taalkundige te zijn om een onderzoeksinstituut op bekwame wijze te leiden, maar het is zeer de vraag of dat ooit anders is geweest. Ook het INL, de voorganger van het Instituut voor de Nederlandse Taal, was decennialang in de kundige handen van een uiterst bekwam bestuurder, die bovendien ook nog eens een uitstekend lexicograaf en filoloog was, om maar iets te zeggen.

Dat de cultuurhistorische blik op de wereld ondertussen niet meer dominant is, kan best zijn, maar verdwenen is ze allerminst. Het feit dat een Yuval Noah Harari in zijn eentje een Sportpaleis vult, lijkt eerder op een grote vitaliteit van dat perspectief te wijzen, net zoals de niet tanende rocksterallures van Noam Chomsky. Wel is het zo dat dat renaissanceperspectief nu stevast aangevuld, verrijkt en bekritiseerd wordt vanuit andere insteken, en dat het ook in academia niet meer de enige stem is. Dat soort beschouwende polyfonie is niet altijd makkelijk of comfortabel, maar het is een stevige garantie tegen een *pensée unique*.

Of dit alles meer is dan ‘ze dronken een glas, pisten een plas, en alles bleef zoals het was’, dat oordeel laat ik graag over aan de volgende generatie, die ongetwijfeld de taalkundige erfenis van alle bijdragers met eigentijdse gedachten zal omkleden – en die ook haar eigen taalkundige doorbraken, helden en ambities kiezen zal.

Literatuurlijst

- Pavlenko, Aneta.** 2019. ‘Superdiversity and why it isn’t: Reflections on terminological innovation and academic branding’. In: Schmenk, B., Breidbach, S., & L. Küster (eds.) Slogonization in language education discourse: Conceptual thinking in the age of academic marketization. Bristol, UK: Multilingual Matters, pp. 142-168.
- Tagliamonte, Sali A.** 2015. Making waves: The story of variationist sociolinguistics. Malden, MA: John Wiley & Sons.
- Van Bendegem, Jean Paul.** 2018. ‘Neem eens een bijbel ter hand’. BRUZZ. 6 september 2018.
- Vandenbussche, Wim.** 2008. ‘Het einde van de standaardtaal? Een controversieel boek van Joop van der Horst’. Ons Erfdeel 51, 4: 188-191.
- Van der Horst, Joop.** 2008. Het einde van de standaardtaal. Amsterdam: Meulenhoff.
- Van de Velde, Freek.** 2021. ‘Kroniek van de Nederlandse taalkunde 2020’. Internationale Neerlandistiek 59, 2: 137-142

